

160683

**T.C.
KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**TÜRKİYE AVRUPA BİRLİĞİ İLİŞKİLERİ BAĞLAMINDA
EGE SORUNUNUN HUKUKSAL BOYUTU**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

MUSTAFA BABAYİĞİT

ANABİLİM DALI : KAMU HUKUKU

KOCAELİ-2005

**T.C.
KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**TÜRKİYE AVRUPA BİRLİĞİ İLİŞKİLERİ BAĞLAMINDA
EGE SORUNUNUN HUKUKSAL BOYUTU**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

MUSTAFA BABAYİĞİT

**ANABİLİM DALI : KAMU HUKUKU
PROGRAMI : KAMU HUKUKU**

DANIŞMAN : PROF. DR. SAMİR SALHA

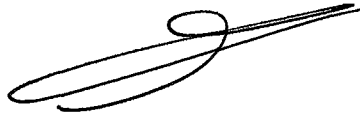
KOCAELİ- 2005

T.C.
KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ * SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Türkiye Avrupa Birliği İlişkileri Bağlamında Ege Sorununun Hukuksal Boyutu

Y.LİSANS TEZİ

Tezi Hazırlayan : Mustafa Babayiğit
Tezin Kabul Edildiği Enstitü Yönetim Kurulu Karar ve No : 12.9.2005-2005/18



Prof. Dr. Samir SALHA Yrd. Doç. Dr. Müslüm AKINCI Yrd.Doç. Dr . Mustafa ÇAKIR

SUNUŞ

Çalışmamda, Türkiye Avrupa Birliği ilişkileri bağlamında Ege sorununun hukuksal boyutunu ele alarak, yıllardır çözümlenemeyen bu sorununun çözümüne küçükte olsa bir katkıda bulunmaya çalıştım. Bu bağlamda Ege sorununa genel bakıştan sonra Uluslararası Adalet Divanı'nın kararları doğrultusunda sorununun çözüm tarzını ve Türkiye'nin Avrupa Birliğine yelik sürecinde önüne çıkabilecek Ege sorunları ile bu sorunlara karşı Türkiye'nin üretebileceği çıkış yollarını sunmaya gayret ettim. Çalışmamın oluşumunda, bütün yoğunluğuna rağmen, benden desteklerini esirgemeyen danışman hocam sayın Prof. Dr. Samir SALHA'ya ve bütün hayatım boyunca beni teşvik edip destekleyen aileme sonsuz şükranlarımı bu vesileyle sunmak isterim.

İzmit,Eylül 2005

Mustafa Babayığit

İÇİNDEKİLER

	Sayfa no
SUNUŞ.....	I
İÇİNDEKİLER.....	II
ÖZET.....	VI
ABSTRACT.....	VIII
KISALTMALAR.....	X
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM TÜRK-YUNAN İLİŞKİLERİ

I-GENEL OLARAK TÜRK-YUNAN İLİŞKİLERİNİN SEYRİ.....	4
II-TÜRK-YUNAN İLİŞKİLERİNİ ETKİLEYEN FAKTÖRLER.....	6
A-TARİHSEL SÜREÇ.....	6
1-Lozan Anlaşmasına Kadar Olan Süreç.....	6
2-Lozan Anlaşmasından Sonraki Süreç.....	12
B- DİNİ VE İDEOLOJİK FAKTÖRLER.....	18
C-AZINLIKLAR.....	19
D-EGE SORUNLARI	20
E-KIBRIS SORUNU.....	21

İKİNCİ BÖLÜM EGE SORUNLARI VE GELİŞİMİ

I-EGE SORUNU KAVRAMI.....	23
A-GENEL OLARAK.....	23
B-EGE SORUNUNUN TARAFLARI.....	24
C-EGE SORUNUNUN ÖZELLİĞİ.....	24
D-EGE SORUNUNUN COĞRAFİ BOYUTU.....	25
1-Ege Denizinin Coğrafi Yapısı.....	25
2-Bölgenin Ekonomik Değeri.....	25
3-Adaların Durumu.....	26
4-Bölgenin Jeostratejik Önemi.....	27

II-EGE SORUNUNUN GÜNÜMÜZE KADAR DEVAM EDEN TARİHSEL GELİŞİMİ.....	29
A-DENİZ HUKUKUNA İLİŞKİN GELİŞİMİ.....	29
1-Karasuları Sorunu.....	29
a-Kavram ve Önemi.....	29
b-Ege'de Karasuları Sorununun Ortaya Çıkması.....	30
2-Kıta Sahaneliği Sorunu.....	32
a-Kavram ve Önemi.....	32
b-Ege de Kıta Sahaneliği Sorununun Ortaya Çıkması.....	34
B-HAVA SAHASINA İLİŞKİN GELİŞİMİ.....	36
C-EGE ADALARI SORUNUNA İLİŞKİN GELİŞİMİ.....	38
1-Adaların Silahsızlandırılması Sorunu.....	38
2-Kardak Kayalıkları (Gri Adalar) Sorunu.....	40

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

EGE SORUNUNUN HUKUKSAL VE SİYASAL BOYUTU

I-KARASULARININ GENİŞLİĞİ VE SINIRLANDIRILMASI KONUSU....	42
A-TARAFLARIN YAKLAŞIMLARI.....	42
1-Yunan Tezleri.....	42
a-12 Milin Genel Kural Oluşturduğu İddiası.....	42
b-12 Milin Ege de Adalara da Uygulanabileceği İddiası.....	43
c- Karasularının Genişliğini Belirleme, Kıyı Devletinin Egemenlik Yetkisi Kapsamındadır İddiası.....	43
2-Türk Tezleri.....	43
a-Karasularının Genişliği Konusunda Genel Bir Kural Belirlemenin Haksız Olduğu İddiası	44
b-Sınırlandırmada Denizlerin Coğrafi Özellikleri Göz Önünde Bulundurulmalıdır İddiası.....	44
B-TARAFLARIN YAKLAŞIMLARININ ULUSLARARASI HUKUK İŞİĞİNDE DEĞERLENDİRİLMESİ.....	46
1-12 Millik Genişlik Esasının Örf ve Adet Kuralı Haline Gelip Gelmediği	47

2-Hakkın Kullanımının Sınırları.....	48
II-KITA SAHANLIĞININ SINIRLANDIRILMASI KONUSU	49
A-TARAFLARIN YAKLAŞIMLARI.....	49
1-Yunan Tezleri.....	49
a-Siyasal ve Ülkesel Bütünlük İddiası.....	49
b-Adaların Kıta Sahanlığına Sahip Olması İddiası.....	51
c-Türkiye ile Adalar Arasında Eşit Uzaklık İlkesinin Uygulanması İddiası.....	51
2-Türk Tezleri.....	52
a-Anlaşmanın Esas Olması İddiası.....	52
b-Doğal Uzantının Esas Olması.....	53
c-Hakkaniyet İlkelerin Uygulanması İddiası.....	54
d-Adaların Özel Durumlar Oluşturması İddiası.....	55
e-Ege Denizinin Yarı-kapalı Deniz Olması İddiası.....	55
f-Lozan Dengesi İddiası.....	56
B-KITA SAHANLIĞININ SINIRLANDIRILMASI KONUSUNDAKİ YAKLAŞIMLARIN ULUSLAR ARASI HUKUK BAKIMINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ.....	57
1-Ege' deki Kıta Sahanlığı Sınırlandırmasında Eşit Uzaklık İlkesinin Uygulanabilirliği.....	58
2-Adaların Varlığının kıta sahanlığının sınırlandırılmasındaki etkisi.....	60
3-Kıta Sahanlığı Sınırlandırılmasında Ege'nin yarı-Kapalı Deniz olma özelliğinin Etkileri.....	64
4-Kıta Sahanlığı Sınırlandırmasında Hakkaniyet ilkelerinin etkileri.....	65
III-HAVA SAHASINA İLİŞKİN KONULAR.....	69
A-TARAFLARIN YAKLAŞIMLARI	69
B-HAVA SAHASI SORUNLARINA İLİŞKİN TARAFLARIN YAKLAŞIMLARININ ULUSLAR ARASI HUKUK BAKIMINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ.....	72
IV-EGE ADALARI KONUSU.....	74
A-DOĞU EGE ADALARININ SİLAHLANDIRILMASI SORUNU.....	74
1-Adaların Anlaşmalarla saptanan statüsü.....	75
a-Lozan Konferansından Önceki Dönem.....	75
b-Lozan Anlaşmaları Dönemi.....	76
c-20 Temmuz 1936 Tarihli Montreux Boğazların Rejimine Dair Konvansiyon...	79

d-10 Şubat 1947 Tarihli Paris Barış Anlaşması.....	80
2-Statü Değişikliğine İlişkin Yunan İddiaları ve Bu İddiaların Uluslar arası Hukuk Bakımından Değerlendirilmesi.....	81
a-Koşulların Değişmesi ve Askerden Arındırılma Hükümlerinin Sona Ermesi Yaklaşımı.....	81
b-Boğazönü ve On iki Adalara ilişkin Yaklaşım.....	83
c-Meşru Savunma Hakkı Yaklaşımı.....	84
B-KARDAK KAYALIKLARI (GRİ ADALAR) SORUNUNA TARAFLARIN YAKLAŞIMLARI VE ULUSLAR ARASI HUKUK BAKIMINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ.....	86
1- Genel Olarak.....	86
2-Tarafların Yaklaşımları.....	87
a-Yunan Tezleri.....	87
b-Türk Tezleri.....	87
3-Tarafların Yaklaşımlarının Uluslararası Hukuk Bakımından Değerlendirilmesi.....	89

IV. BÖLÜM

TÜRKİYE-AVRUPA BİRLİĞİ İLİŞKİLERİ VE EGE SORUNLARI

I-GENEL OLARAK	93
II-ZİRVELER VE KARARLAR.....	98
A-LÜKSEMBURG ZİRVESİ(12-13 Aralık 1997).....	98
B-HELSİNKİ ZİRVESİ(10-11 Aralık 1999).....	99
C-KATILIM ORTAKLIĞI BELGESİ.....	101
D-LEAKEN ZİRVESİ VE BİLDİRİSİ (14-15 Aralık 2001).....	102
E-BRÜKSEL ZİRVESİ (17 Aralık 2004).....	103
III-BEKLENTİLER VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ.....	107
SONUÇ.....	111
EKLER.....	114
YARARLANILAN KAYNAKLAR.....	118

ÖZET

Türkiye ile AB ilişkileri bağlamında bir çok sorunun yanında potansiyel sorunlardan biri de Ege sorunudur.

Ege konusunda Yunanistan ve Türkiye arasındaki uyuşmazlık birbirinden ayrı gibi görünmesine rağmen aslında doğrudan yakın ilişki içerisinde olan sorunları kapsamaktadır.

Ege sorunlarının çözümlenmesinin zorluğu Ege Denizinin jeostratejik öneminden kaynaklanmaktadır. Bu deniz üzerinde iki ülkenin sahip oldukları alanların dağılımı sorunların çözümlenmesini zorlaştırmaktadır. Türkiye ile Yunanistan sağlıklı ve iyi niyetli bir zeminde buluşmadığı takdirde bu sorunların devam etmesi kaçınılmazdır. Bugüne kadar devam eden Ege sorunları : Karasuları, kıta sahanlığı, hava sahası, Doğu Ege Adalarının silahlandırılması ve gri adalar sorunlarıdır.

Türkiye ile Yunanistan arasındaki uyuşmazlık uluslararası hukuk kurallarının uygulanması yoluyla çözümlenebileceğinden, Ege Denizi uyuşmazlığı özü itibarı ile Hukuksal bir uyuşmazlıktır. Nitekim Divan, Ege Denizi Kıta Sahanlığı Davası'nda iki devleti içine alan bir uyuşmazlığın siyasi unsurlarının bulunmasının doğal olmasıyla birlikte Türkiye ile Yunanistan'ın birbirlerine karşı talep ettikleri haklar bulunduğunu bundan dolayı taraflar arasındaki uyuşmazlığın hukuki uyuşmazlık olduğunu belirtmiştir.

Ege sorunlarının rasyonel bir şekilde çözümlenebilmesi için Ege Denizindeki uyuşmazlıklara bir bütün olarak bakmak gerekmektedir. Çünkü Ege Denizindeki sorunlar birbirinden bağımsız sorunlar değil, aksine birbirini etkileyen sorunlardır. Dolayısıyla kıta sahanlığı, karasuları, hava sahası, adaların silahlandırılması ile gri adalar gibi sorunlara Ege statüsü nazarıyla bakmalı ve çözüm için birlikte değerlendirilmelidir. Yunanistan Uluslararası Adalet Divanı'na kıta sahanlığı sorununu sadece adalardan ibaret bir şekilde götürmüştür. Türkiye ise bütün bu sorunları bir paket halinde görüşmek

istemektedir. Yunanistan ise Ege'de sadece kıta sahanlığı sorunu olduğunu iddia etmektedir.

Yunanistan'ın AB üyesi olması, Türkiye'nin de AB'ye aday ülke olması sonucunda sorunun AB gündemine taşınması kaçınılmaz olmuştur. Türkiye'nin aday ülke olması, Yunanistan ile olan Ege sorununu bir an önce çözümlenmesi gerektiğini ortaya koymaktadır. Her ne kadar şu an Türkiye-AB ilişkilerinde Ege sorunları, Kıbrıs sorununun gölgesinde kalsa da müzakere sürecinde baş ağrıtabilecek önemli konulardandır. Yunanistan AB üyesi olduktan sonra Ege ve Kıbrıs sorunlarında AB'yi hep taraf yapmak için uğraşmıştır. Helsinki Zirvesinde ve Katılım Ortaklığı Belgesi'nde Yunanistan'ın uğraşısına rağmen Ege Sorunlarının çözümü ön şart olarak ön görülmemiştir. AB, Ege Sorunlarının çözümünde adres olarak Uluslararası Adalet Divanı'nı göstermiştir. AB'nin müzakere sürecinde konuyu bu bağlamda gündeme taşınması da muhtemeldir.

ABSTRACT

Aegean matter is one of the potential problems in addition to lots of problems in context of the relationships between Turkey and EU.

Although the disagreement, about Aegean, between Greece and Turkey seems separate, it includes the problems which are in directly close relationship.

The difficulty of solving Aegean problems are caused by the Aegean Sea's geostrategical importance. The dispersion of the areas which belong to the two states on the Sea make problems difficult to solve. Otherwise Turkey and Greece come to an agreement in a reasonable and tolerate ground, the problems are inevitable to continue. The Aegean problems that have continued by today are international waters, continental shelf, arming in East Aegean Islands and Grey Islands.

Because the disagreement between Turkey and Greece can be solved through application of international law principles, the Aegean problem is related to law. International Justice Court have stated in the lawsuit of Aegean Sea Continental Shelf that it is natural that an agreement between two states have political matters but Turkey and Greece demand rights mutually so the disagreement between two states is related to law.

The Aegean problem must be considered entirely to be solved in a rational way. Because these problems are not separate from each other; on the contrary they effect each other. Thus, problems like international waters, continental shelf, arming in East Aegean Islands and Grey Islands should be considered as Aegean statute and entirely for the solution. Greece have brought the continental shelf problem before International Justice Court, as if it consists of only the Islands. But Turkey wants to discuss these problems as a package.

In the result of that Greece has been a member of EU and Turkey has been a candidate state for EU the problem has been inevitable to be on agenda of EU. That Turkey has been a candidate state results in being solved of the Aegean problem immediately. However in these days between Turkey and EU relationship the Aegean Problems aren't as important as Cyprus Issue, it seems that the Aegean problem will be an important obstacle during the negotiations.

After that Greece has been a member of EU, it has always made an effort to make EU part of Eagean and Cyprus problems. In spite of the efforts of Greece, solution of the Aegean problem hasn't been considered as a prior provision at the Helsinki relationship and Participation of Partnership Document. International Justice Court is authorized to deal with Aegean Problems by EU. It is possible that EU may take this Issue under discussion in this context during the negotiations with EU.



KISALTMALAR

AET	: Avrupa Ekonomik Topluluğu
a.g.e	: Adı geçen eser
a.g.m	: Adı geçen makale
AİHM	: Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi
AÜHF	: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi
AÜHFD	:Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi
AÜSBFD	: Ankara Üniversitesi , Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi
bkz	: Bakınız
BMDHK	: Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Konferansı
BMDHS	: Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi
FIR	: Flight Information Region –Uçak Bilgi Bölgesi
ICAO	:Uluslararası Sivil Havacılık Örgütü
İ.Ü.H.F	:İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi
KOB	: Katılım Ortaklığı Belgesi
KOÜHFD	: Kocaeli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi
s	: Sayfa
SAÜ	: Sakarya Üniversitesi
TTK	: Türk Tarih Kurumu
UAD	: Uluslararası Adalet Divanı

GİRİŞ

Türkiye'nin jeopolitik öneminin temelinde kuzey-güney ve doğu-batı doğrultusunda önemini hareket odağının üzerinde olması ve Asya ile Avrupa gibi “ biri en eski uygarlığın sembolü, diğeri çağdaş uygarlığın kaynağı” olan iki kıta arasında doğal bir köprü oluşturması gerçeği yatmaktadır. Bu tablo içersinde Ege Denizi ile adaların yeri ve önemi, Anadolu'yu tamamlamalarıdır. Bu nedenle Ege bölgesi jeopolitik konum bakımından dünyanın en hassas bölgelerinden biridir.

Ege Denizi'nin jeopolitik önemi bu Denizin özelliklerinden kaynaklanmaktadır. Öncelikle belirtmek gerekir ki yarı-kapalı deniz olduğu konusunda bir şüphe bulunmayan Akdeniz, deniz alanlarının sınırlandırılması bakımından dünyanın en karmaşık bölgelerinden birini oluşturmaktadır. Akdeniz sularının ancak %20 sinin 200 m derinlikten az olması ve Akdeniz'e kıyısı olan devletlerin sahilleri arasında değişik büyüklükte ve karmaşık birçok adaları bulunması, Akdeniz'e bu farklı karakterini veren en önemli faktörlerdir. İşte Akdeniz havzası içerisinde bir yarı kapalı deniz olarak yer alan Ege Denizi Akdeniz coğrafyası içerisinde en alışılmamış ve en karmaşık tabloyu oluşturmaktadır. Ege Denizi'nin yarı kapalı deniz karakteri içerisinde 3000 den fazla adayı barındırması, bu adalardan belli başlı ikisi haricindekilerin Yunanistan'a ait olması, tartışmalı bölgedeki sayısı 21'i bulan bu adaların Yunanistan'ın esas karar ülkesine uzak olmalarına karşın Anadolu kıyısının çok yakınında yer almaları ve Anadolu kıyısında bir dizi olarak sıralanmış bulunmaları Ege'nin yeryüzünün bir başka bölgesine bir benzeri kolayca rastlanmayacak olan özel bir coğrafi konum olarak değerlendirilmesi ve dolayısıyla bu bölgede yapılacak bir sınırlandırılmada coğrafyanın bir bütün olarak dikkate alınmasını ve hakça ilkelerin uygulanması suretiyle bir sonuca ulaşılmasını gerekli kılan özelliklerdir.

Türkiye ile Yunanistan arasında Ege sorununun tarihsel geçmişine bakıldığında 1789 Fransız ihtilali ile milliyetçilik fikirlerinin kuvvetlenmesi sonucunda sıcak denizlere inme emeli güçlenen Rusya'nın Rum halkını Bizans-Yunan imparatorluğunu diriltme ideali doğrultusunda kışkırtması ve desteklemesi üzerine Rumların öncülüğünde tüm Balkan yarımadası ve adalardaki azınlıklar

bağımsızlıklarını elde etmek için savaşılmaya başlamışlardır. Nihayetinde 330 yıl Osmanlı Devleti hükümlerinde bulunan Yunanistan'ın 14 Eylül 1829'da bağımsızlığı tanınmıştır. Yunanistan bu tarihten sonra Osmanlı'ya karşı yayılma politikası izlemiş birçok toprakla birlikte bazı Ege adalarını kendisine bağlamıştır. Yunanistan'ın 1919-1922 yılları arasında Anadolu'yu işgal teşebbüsünün olumsuz sonuçlanması üzerine savaş sonrasında imzalanan Lozan Barış Andlaşması'nda Ege de iki ülke arasında bir denge sağlanmaya çalışılmıştır.

Ege'de Lozan Andlaşması ile oluşan denge, ikinci dünya savaşından sonra Ege Denizi'nde yer alan ve İtalya Egemenliğinde bulunan Oniki Adalar'ın Yunanistan'a verilmesiyle Türkiye aleyhine bozulmuş, böylece iki ülke arasında bugüne kadar devam eden sorunlar zinciri oluşmaya başlamıştır.

Türkiye ile Yunanistan arasındaki Ege'nin deniz alanlarının paylaşımına ilişkin sorunlar birbirlerine bağlantılı olarak genişlemiştir. Ege sorunlarının büyümesindeki en önemli faktörler yukarıda özetlenen Ege Denizi'nin jeolojik yapısı, adaların coğrafi konumu ile deniz hukuku alanındaki gelişmelerdir.

Türkiye ile Yunanistan arasında bugüne kadar süre gelen başlıca Ege sorunları ;

- Ege Kıta Sahaneliği Paylaşımı
- Ege'deki karasularının sınırlandırılması
- Ege hava sahasında askeri ve sivil hava uçuş bölgelerinin tespiti
- Gayri askeri statüde bulunmaları gereken doğu Ege adalarının silahlandırılması
- Gri adalar (Kardak kayalıkları), sorunlarıdır.

Avrupa Birliği yolunda hızla ilerleyen Türkiye'nin önünde Avrupa Birliği üyesi Yunanistan Devleti ile çözümlenmeyi bekleyen yukarıda saydığımız Ege sorunları bulunmaktadır. Avrupa Birliği yukarıda jeopolitik önemi özetlenen bölgede AB üyesi Yunanistan ile jeopolitik açıdan öneme sahip ve hiçbir zaman gözardı edemeyeceği Avrupa Birliği aday ülkesi Türkiye arasında genelde denge kurmaya çalışmıştır. Bu dengeyi kurmasında Türkiye'nin şu an dünyanın en stratejik hammadde kaynaklarının bulunduğu Ortadoğu'ya açılan bir kapısı konumunda olması ve büyük bir ticari pazara sahip oluşu önemli faktörlerdendir. Her ne kadar

Türkiye-AB ilişkilerinde Ege sorunları, Kıbrıs sorununun gölgesinde kalmış ise de Kıbrıs sorununun çözümlenmesini müteakip Ege sorunlarının Türkiye-AB ilişkilerinde gündeme oturabileceği muhtemeldir. Gerçi Yunanistan'ın tüm çabalarına rağmen AB Ege sorunlarının çözümünde şu an kendisini taraf olarak görmeyerek sorunun çözümünde adres olarak Uluslararası Adalet Divanını göstermiş ise de değişen konjoktürel şartlara göre bu durumun değişebileceği gözardı edilmemelidir.

Türkiye-AB ilişkileri bağlamında Ege sorununun hukuksal boyutunu ortaya koymaya çalışacağımız çalışmamızda, öncelikle Türkiye ile Yunanistan arasındaki başlıca sorunları ve tarihsel süreci, spesifik olarak yukarıda kısaca saydığımız Türkiye ile Yunanistan arasındaki Ege sorunlarını açıkladıktan sonra Ege sorunlarının siyasal ve özellikle hukuksal boyutlarını ele alarak sorunun uluslararası hukuk açısından değerlendirilmesi ve uluslararası hukuk açısından Uluslararası Adalet Divanı'nın içtihatları doğrultusunda çözüm yollarını; daha sonra Türkiye AB ilişkilerinde Ege sorunun etkisi ve şu ana kadar Türkiye'nin AB ile olan ilişkilerinde Ege sorunun ne boyutta etkili olduğunun, ayrıca Ege sorununun Türkiye'ye AB yolunda çıkarabileceği engeller ve Türkiye'nin bu sorunlara karşı takındığı veya takınabileceği tavırları uluslararası hukuk normları çerçevesinde değerlendirmeye çalışacağız.

Elbette Türkiye AB ilişkilerinde Ege sorunu'nun Kıbrıs sorununun gölgesinde kalması nedeniyle şu anda sıcak gündem olmaması çalışmamızın oluşumunda bir takım zorluklar doğurmakla birlikte Kıbrıs sorununun Ege sorunlarına göre daha çok siyasi bir durum olarak öne çıkması Ege sorununu ise daha çok uluslararası hukuku ilgilendiren bir sorun ve çözüm yolunun da uluslararası hukuk çerçevesinde olması muhtemel olduğundan çalışmamızı uluslararası hukuk normları çerçevesinde oluşturmaya gayret göstereceğiz.

BİRİNCİ BÖLÜM TÜRK-YUNAN İLİŞKİLERİ

I-GENEL OLARAK TÜRK-YUNAN İLİŞKİLERİNİN SEYRİ

Türk-Yunan ilişkilerinin şekil almasında rol alan en önemli sebep her iki devletin ulus-devlet kimliklerini birbirlerine karşı verdikleri savaşımın sonucunda kazanmış olmalarıdır.¹ Yunan devleti sahneye çıkmasından bu yana gerek Osmanlı devleti ile gerekse Türkiye Cumhuriyeti ile sağlıklı ilişkiler kuramamıştır.

Yunanistan 2. Beyazıt döneminde Osmanlı devletine bağlanmıştır. 1828 - 1829 Osmanlı-Rus savaşı sonucunda Osmanlı İmparatorluğu Edirne Antlaşmasını imzalamak zorunda kalmıştır. Bu antlaşma da ilave olarak 330 yıl Osmanlı hükümlerinde bulunan Yunanistan'ın 14 Eylül 1829'da bağımsızlığı tanınmıştır.

Yunanistan'ın 1829 dan 1922 ye kadar Osmanlı devletine yönelik olarak izlediği yayılcı politikası Teselya, Makedonya, bazı Ege Adaları ve Girit'in Yunanistan'a bağlanması suretiyle bir toprak transferine yol açmakla kalmamış aynı zamanda da yitirilen topraklardan Türk göçünün yaşanmasına yol açmıştır. Yunanistan, 1919 -1922 yılları arasında Anadolu'yu işgal teşebbüsünde bulunarak yayılcı siyasetini belirgin bir biçimde ortaya koymuş, savaş sonrasında imzalanan Lozan Barış Antlaşması ile iki ülke arasında Ege'de bir denge sağlanmaya çalışılmıştır. Bu antlaşmadan önce imzalanan Nüfus Mübadelesi Sözleşmesi ile Ege'nin iki tarafındaki milyonlarca insan öteki tarafa göç etmek durumunda kalmıştır. 1955 -1974 yılları arasında yaşanan Kıbrıs sorunu 1963 te ve 1974 te yeni göçlere sebep olmuştur. Bu doğrultuda iki ülke arasındaki mücadelede insancıl sorunlar da baş göstermiştir. İşte bu tarihsel mücadele süreci iki ülke halkları arasında güvensizliğe neden olmuş, daha farklı bir yaklaşımla Türk toplumunun Yunanistan'ı toprak ve nüfus büyüklüğüyle bir tehdit olarak değerlendirmemesine karşılık Yunan halkının bu açılardan Türkiye' yi korkulması gereken bir güç olarak algılaması Yunan hükümetleri tarafından iktidarlarının

¹ Şükrü S.Gürel; *Tarihsel Boyut İçinde Türk-Yunan İlişkileri (1821-1993)*, Ankara, Ümit yay. s.11

kuvvetlendirilmesinde önemli bir etken olarak kullanılabilen Türk tehdidi sloganının doğmasına sebep olmuştur.²

Tarihi akış içerisinde kemikleşen Türk-Yunan sorunları yirminci yüzyılla birlikte çok hızlı bir değişime uğrayan dünya coğrafyası ve onu etkisi altına alan pek çok kavram ile çok daha karmaşık bir hal almıştır. Dünyayı biçimlendiren ekonomi olgusu çok daha etkin bir şekilde ülkelerin geleceklerine yön vermeye başlamıştır. Birinci ve İkinci Dünya savaşlarının ardından gelen iki kutuplu soğuk savaş döneminden sonra milliyetçilik akımlarının öne çıktığı bir döneme girilmiştir. Yükselen milliyetçilik akımı ile dağılan devletlerden yeni bağımsız devletler dünya sahnesine çıkmıştır. Bu sancılı değişim süreçlerinden sonra tüm dünyayı etkileyen yeni bir mücadele biçimi olan terörizm çok daha etkin olarak kullanılmaya başlanmıştır.11 Eylül eylemi ile çok ses getiren terör bugün sınırları aşan bir hüviyete bürünmüştür. Türk-Yunan sorunlarının iyi irdelenebilmesi için bu dinamik ve değişken dünyada her iki devletin gelecekte neler beklediğinin iyi analiz edilmesi gerektiğine inanıyoruz.

Yunanistan bulunduğu bölgede önemli bir aktör olmak idealindedir. Bu idealin gerçekleştirilebilmesi için hâkimiyet alanlarını genişletmek istemektedir. Yunanistan bu amacını gerçekleştirebilmek için Kıta Sahaneliği, Karasuları, Kıbrıs, Adalar ve Hava Sahaneliği meselelerini daima sıcak tutmaktadır. Türkiye ile sıcak teması göze alamayan Yunanistan geçmişte bu politikasını NATO'da, şimdi Avrupa Birliğı Sürecinde uygulamaya çalışmaktadır.

Türkiye Cumhuriyeti, kurucusu olan Mustafa Kemal Atatürk'ün "Yurtta Sulh Cihanda Sulh" ilkesinin izinde kendi sınırlarının ötesinde hiçbir beklenti taşımamaktadır. Nitekim İkinci Dünya Savaşı öncesinde Alman Hükümeti Türkiye' nin İngiltere ve Fransa ile müttefik olup Almanya' ya saldırmasından çekinerek, bazı Ege Adalarının Türkiye'ye geri verilmesini içeren üç gizli protokol ekli beş maddelik bir anlaşma taslağını önermiş, ancak Türkiye bu teklifi geri çevirerek bölgede barışa dayalı bir çözümden yana olduğunu ispatlamıştır. Yine İkinci Dünya Savaşı esnasında Türkiye içerisinde bulunduğu büyük ekonomik zorluklara rağmen Yunanistan'ı yiyecek ve ilaç yönünden desteklemiş, Yunan

² Gürel, a.g.e, s. 12, Çağrı Erhan; "Türk -Yunan İlişkilerinde Yumuşama Olabilir mi" Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Tartışma Metinleri Yayın Sekreteryası, 1997, s.8

askerlerinin İngiliz kuvvetleri ile birleşmek amacıyla Mısır'a geçmelerine yardımcı olmuştur. Böylelikle Yunan askerleri arkalarından herhangi bir şekilde taarruza uğramayacakları güvencesiyle savaşmışlar ve Türkiye ye yakın adalar yoluyla lojistik destek sağlamışlardır.³

Türkiye ve Yunanistan arasındaki çözülmesi en zor olan uyuşmazlıklar; Ege Kıta Sahaneliğinin Paylaşımı, Ege'deki Karasularının Sınırlandırılması, Ege Hava sahasında askeri ve sivil hava uçuş bölgelerinin tespiti ve gayri askeri statüde bulunmaları gereken doğu Ege adalarının silahlandırılmasıdır. Kıbrıs Problemi çözülme sürecine girmiştir. Annan Planında, Türk kesiminin barıştan yana olduğunu ispatlamasına rağmen, Rum kesiminin biraz daha toprak sevdasıyla Avrupa Birliğı üyeliğini kullanmak niyetindedir. Geçmişte terör konusunda yaşanan sorunlar, hükümetler arası uzlaşma ve toplumsal yakınlaşmalar neticesinde giderilmiştir.

II-TÜRK-YUNAN İLİŞKİLERİNİ ETKİLEYEN FAKTÖRLER

A- TARİHSEL SÜREÇ

1-Lozan Antlaşmasına Kadar Olan Süreç

1395 Niğbolu Savaşı'ndan sonra, Yıldırım Beyazıt'ın 1397'deki Mora Seferi sırasında Atina'yı alması üzerine, Büyük Roma İmparatorluğu'na bağı Latin ve Bizans despotlarının yönetimi altındaki Mora, Attika, Epir, Tesalya ve Makedonya dahil Yunan Yarımadasının tamamı Osmanlı hakimiyetine geçmiştir. Bu istila esnasında Osmanlılar elde ettikleri yerlere hemen Müslüman ve Türk göçmenleri getirip yerleştirmişler ve buralardaki bir kısım halkı Anadolu'ya nakletmişlerdir.⁴

1402 Ankara Savaşı sonrasında Osmanlı Ordusunun Timur'a yenilmesi ile Selanik, Tesalya, Atina ve Mora tekrar eski derebeylerinin kontrolüne geçmiştir. 1430'da II. Murat, Selanik ve Epir'i almış, II. Murat döneminde (1421-1451) Baltalıoğlu Süleyman Paşa, Midilli Adası'nın Kolonya Kasabasını ele geçirmiştir.

³ Harp Akademileri, **Türk-Yunan İlişkilerinin Dünü, Bugünü, Yarın**, Harp Akademileri Basımevi, 1994, İstanbul, önsöz bölümü

⁴ İsmail Hakkı Uzunçarşılı; **Osmanlı Tarihi**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1982, Ankara, Cilt 1, s.294

1460'da Korent ve Patrası ele geçirilmiştir. Mora ise vergiye bağlanmıştır. Böylece, Türklerin Ege adalarındaki ilk işgal harekât yeri burası olmuştur.

Fatih Sultan Mehmet, Mora' da başlayan karışıklıklar üzerine İstanbul'un fethinden (1453) sonra, Mora'ya 1458 ve 1460 yıllarında iki kez sefer düzenlemiştir. Böylece bölge tamamen Osmanlı Egemenliğine geçmiştir. Rumlar, Mora' da bağımsız küçük bir devlet oluşuncaya kadar Osmanlı idaresinde yaşamışlardır. Kendilerine büyük serbestlik tanınmıştır. Rumcanın resmi dil olarak kullanılması için ferman çıkarılmış nüfus ve ekonomik yönden gelişmelerine fırsat verilmiştir.

İtalyanların, Venediklilerin ve Katolik şövalyelerin zulmüne maruz kalan Ege Adalarında oturan Rum halkı, Latin idaresi yerine Osmanlı idaresini tercih etmiştir. Osmanlı İmparatorluğu'nun adaları, 1522'de Rodos şövalyelerinin elinden alması Rum halkı arasında büyük sevinç yaratmıştır. Rodos Adası' nın alınmasına müteakip şövalyelere ait olarak Anadolu sahilindeki Bodrum, Tahtalı ve Aydos kaleleriyle İstanköy ve Sömbeki adaları da alınmıştır.⁵

1683 yılından sonra Osmanlı imparatorluğu gerileme dönemine girmiştir. Rumlar, küçük bir yarımada devleti olarak büyümesinin ancak, Osmanlı Devleti'nden toprak alarak mümkün olacağını hesaplamıştır. Bu hesaplar Rusya'nın sıcak denizlere inme, İngiliz ve Fransızların Akdeniz ve Balkanlarda Egemenlik kurma hesapları ile birleşmiştir. Rumlar, Stratejik emellerini gerçekleştirmede Fransa, İngiltere ve Rusya'nın yardımlarını görmüştür. Bunlardan genellikle Rusya, uydu Grek devleti ile Akdeniz'e inmek ve bir Akdeniz ülkesi olmak istemiştir.

Rıgos Ferraros adlı Filistin kökenli bir Yunanlı tarafından, 1791'de Bükreş'te hazırlanan ilk Megali İdea Haritası, 1796 yılında Viyana' da basılmıştır. Bu belge daha sonra Yunan yayılcılığının temel belgesi haline gelmiştir.

1789 Fransız ihtilali milliyetçilik fikirlerinin daha da kuvvetlenmesine neden olmuştur. Sıcak denizlere inme emeli güçlenen Rusya Rum halkının, Bizans-Yunan İmparatorluğu'nu diriltme idealini kışkırtması ve desteklemesi

⁵ Uzunçarşılı, age,s.314

üzerine, Rumlardan başlayarak tüm Balkan Yarımadası ve adalardaki azınlıklar, bağımsızlıklarını ele geçirmek için savaşmaya başlamıştır.

Azınlıkların başkaldırmasına fırsat vermeyen Rumeli Beylerbeyi Tepedenli Ali Paşa görevden azledildikten sonra, Rumlar da "ayaklanma" başlatmıştır. Rumlar planları gereğince; Aleksandr İpsilanti, Rusların desteği ile Romanya üzerinden güneye, kardeşi Dimitros İpsilanti de Mora'dan kuzeye ilerleyerek Sofya'da birleştikten sonra da İstanbul'u ele geçirmeyi planlamışlardır. Ruslardan ve Eflak-Boğdan halkından bekledikleri yardımı göremedikleri için 1821 yılında girişmiş oldukları isyan bastırılmıştır. 12 Şubat 1821'de Dimitros İpsalanti Mora' da ayaklanmayı başlatmıştır. Asiler kısa zamanda birçok kaleyi ele geçirmişlerdir, isyan hareketi Atina, Makedonya, Eğriboz, Sisam ve Girit'e sıçramıştır.

Avrupalı aydınların Yunan davasına hizmetleri, Yunan aydınlarının çalışmaları, Eterya'nın faaliyetleri yanında, Eflak-Boğdan'ın sık sık Ruslar tarafından işgali ve Osmanlı yönetiminin burada merkezi bir otorite kuramaması, Rumların isyanına yardımcı olmuştur.⁶

Yeniçerilerin disiplinsizliği nedeni ile bir avuç asi grubun başlattığı ayaklanma bir türlü bastırılmamıştır. 1822 yılında Epidor civarında toplanan asi liderlerinin bir Yunan Devleti kurulduğunu ilan etmeleri üzerine, Osmanlı Devleti Mısır Valisi olan Mehmet Ali Paşa'dan yardım istemiştir ve isyan kısa sürede bastırılmıştır. Yunan ihtilalcilerin tamamen imhasını önlemek için 4 Nisan 1826 yılında Saint Petesburg' da bir araya gelen, Rusya ve İngiltere'nin önerdikleri arabuluculuk fikrini Babıali kabul etmiştir. 6 Temmuz 1827'de bu devletlere Fransa'nın da katılımıyla kendi aralarında "Yunanistan'ın Barışa Kavuşturulması" Antlaşmasını imzalamışlardır. Bu üç devletin, Yunanistan'a bağımsızlık verilmesini içeren bu antlaşmanın Osmanlı Devletince reddedilmesi üzerine, 20 Ekim 1827'de müttefik filonun yaptığı bir baskınla Mısır ve Osmanlı Donanmaları Navarin Limanı'nda yakılmıştır. Donanmanın imhası Mora' da ki Mısır kuvvetlerini zor durumda bırakmıştır. Bu kuvvetlerin İngiliz gemileri ile Mısır'a taşınması teklifi uygun görülmüş ve Mora da geçici olarak Fransızlar tarafından işgal edilmiştir. Daha çok baskı yapılmasını isteyen Rusya, 26 Nisan 1828'de

⁶ Genelkurmay Başkanlığı, **Tarih Boyunca Türk-Yunan İlişkileri** Genelkurmay Askeri Tarih Stratejik etüd Başkanlığı, Ankara, 1986, s.115

Osmanlı devletine savaş ilan etmiştir. Anadolu ve Avrupa cephelerinde harekate başlanmıştır.

İngiltere, Londra'da, önce Fransa sonra Rusya'nın da katılımı ile konferanslar düzenlemiştir. 15 Mayıs ve 16 Kasım 1828 tarihlerinde yapılan toplantı ve konferanslar sonucunda, Osmanlı Devleti'nin de onayladığı 22 Mart 1829 tarihli "Londra Protokolü" imzalanmıştır. Protokol gereği Yunanistan'ın sınırları; Kiklat Adaları dahil, Narda'dan Folos Körfezi'ne çekilen hattın güneyi şeklinde çizilmiştir.

Yunanistan bu kadarla yetinmek istemediğinden, İngiltere ve Fransa'nın ileri sürdüğü yeni önerileri kabul etmeyen Rusya, Osmanlı Devleti'ne karşı, Balkan ve Kafkas cephelerinde yeni bir Osmanlı-Rus savaşı başlatmıştır. Rus kuvvetlerinin Edirne'ye kadar ilerleyerek burayı ele geçirmesi (20 Ağustos 1829) üzerine, Prusya'nın aracılığı ile önce Edirne Antlaşması (14 Eylül 1829); sonradan da Fransa ve İngiltere'nin katılımı ile 24 Nisan 1830'da Londra Antlaşması imzalanmıştır. Böylece Bağımsız bir Yunanistan kurulduğu Osmanlı Devleti tarafından kabul edilmiştir. 24 Nisan 1832'de Londra'da imzalanan yeni bir Antlaşma ile Eğriboz ve Kuzey Sporad Adaları Yunanistan'a verilmiştir.

1853 Kırım Savaşı'ndan sonra, Yunan politikasını İngiliz ve Fransızlar belirlemiştir. 1862'de Kral Ottan, bu ülkelerin baskısı ile tahtan indirilmiştir. Yunanistan böylece Rus güdümünden çıkmıştır. Bunun üzerine İngiltere, Yunanistan'a teşekkür için Osmanlı Devletine ait olan yedi adayı Yunanistan'a vermiştir. Bu adalar 9 Kasım 1815 Paris Anlaşması'ndan beri "İyonon Adaları Birleşik Devletleri" adı altında İngiliz himayesinde bulunmaktaydı. 8 Nisan 1865'te Osmanlı Devleti bu antlaşmayı onaylamak zorunda kalmıştır. Böylece Yunanistan'ın toprakları %5,6 oranında büyümüştür.⁷

Balkan Savaşı sonunda, savaşı kazanan devletler Londra Barış görüşmeleri sırasında, Midye-Enez arasında çizilen hattın Avrupa kıtasındaki bölümünün tamamının, Ege Denizi'nde Girit dâhil ve henüz Yunanistan tarafından işgal edilmemiş, tüm Ege adalarının Yunanistan'a bırakılmasını istemişlerdir. Osmanlı

⁷ Mehmet Uysal; *Aldatma İle Örtülen Yunan Yayılması*, Harp Akademileri Komutanlığı, İstanbul, 1996, s.31

Devleti, 28 Aralık 1912'de verdiği cevapta; "Arnavutluk'tan Makedonya'dan vazgeçebiliriz ama Edirne ve Ege adaları konusunda taviz vermeyiz" demiştir. Edirne, yüce devletin eski başkentiydi. Ege Adaları vatanın ayrılmaz bir parçasıydı. O günlerde devletler hukukunda kıta sahanlığı diye bir terim yoktu. Ama Osmanlı'nın Adaları bırakmak istememesinin nedeni; Anadolu yarımadasının devamı niteliğinde, su yüzüne çıkmış ama kökleri Anadolu kıta sahanlığında olan çıkıntı tepeler olmalarından kaynaklanmıştır.

22 Ocak 1913'te sona eren Londra Barış Konferansı'nda, Rusya ve Avusturya-Macaristan gibi devletlerin, Balkan Savaşı'nın sonu ne olursa olsun statükonun korunacağına dair vaatlerine rağmen, Rumeli'nin Balkanlılara bırakılması; sınırın, Doğu Trakya'da Midye-Enez hattına çekilmesi ve Ege Denizi Adaları'nın geleceğinin aynı devletlerce tayin edilmesi kararlaştırılmıştır. Ancak, Balkan Devletleri'nin Rumeli topraklarını paylaşamaması sonucu çıkan II. Balkan Savaşı neticesinde Kırklareli ve Edirne geri alınmış ve Yunanistan ile 14 Kasım 1913 tarihli Atina Barış Antlaşması imzalanmıştır. Bu Antlaşma ile Girit, Kuzey Ege Adaları (Taşoz, Semadirek, Limni ve Ayios Evstratios) ile Doğu Sporad Adaları da (Midilli, Sakız, Sisam, Psara, İkala) Yunanistan'a verilmiştir. Bu yayılma ile Yunanistan 5381 km² toprak kazanmış ve yüzölçümünü 108.311 km² ye ulaştırmıştır⁸.

Trablusgarp Savaşı sonunda imzalanan, Uşi Antlaşması ile Oniki Ada İtalya'nın geçici olarak denetimine bırakılmıştı.

Yapılan gizli antlaşmalar sonunda, 1. Dünya Savaşı'ndan yenik çıkan Osmanlı Devleti ile de bir antlaşma imzalanmıştır. 600 yıllık Osmanlı İmparatorluğu'nu sona erdiren antlaşma Sevr Antlaşmasıdır. Bu antlaşma, Damat Ferit Paşa hükümeti tarafından imzalanmıştır. Sevr Antlaşması'nın Ege Denizi ve Adaları ilgilendiren maddeleri şöyle sıralanabilir; Osmanlı Devleti, İstanbul ve çevresi ile Anadolu'da küçük bir toprak parçasından ibaret olacak, fakat Osmanlılar antlaşma hükümlerine saygı göstermezlerse ve uymazlarsa, İstanbul da ellerinden alınacak. Osmanlı sınırları Trakya'da Midye'nin çok daha doğusundan

⁸ Uysal ,a.g.e,s.31

başlayarak Büyükçekmece gölüne inecek, bu hattın batısında kalan Trakya Yunanistan'a verilecektir.⁹

Sevr Antlaşmasınının 121 ve 122 inci maddeleri Ege Adalarını doğrudan ilgilendirmektedir:

Md.121: Osmanlı Devleti, 12 Ekim 1912 Tarihli Lozan Antlaşması (Uşi Antlaşması - İtalya) gereğince Libya'da Padişaha bırakılmış olan bütün haklardan ve sıfatlardan kesinlikle vazgeçer.

Madde 122: Türkiye, Şimdi İtalya'nın işgalinde bulunan Ege Denizi adaları, yani Stampalia /Astropalia), Rodos (Rhodes)i, Herke (Calki), Kerpe (Scarpanto), Kaşot (Casos), Piskopis (Tilidos). İncirli (Misiros), Kalimnos (Calymnos), Loryos (Leros. Lero), Patnos (Patmos), Limpos (Lipsos), Sömbeki (Simi), İstanköy (Coş) adaları ile bunlara bağlı adacıklar ve Kastellorizo (Meis) adası üzerindeki bütün haklarından ve sıfatlarından İtalya yararına vazgeçer.¹⁰

122. maddede adı geçen adaların tamamı İtalya Egemenliğine bırakılmıştır ve Osmanlı devleti bu adalar üzerindeki tüm haklardan vazgeçmek durumunda kalmıştır. İstanbul dışında kalan bütün yerler ve Karaağaç Yunanlılara verilmiştir, İzmir bölgesi: Kuşadası. Ödemiş, Salihli, Akhisar ve Kemer iskelesine yakın yerlerden itibaren sınır başlatılmıştır. Bu bölge Türk Egemenliğinde kalacak ama Türkiye bu Egemenliğini kullanma hakkını Yunanistan'a verecektir. Türk Egemenliğinin belirtisi olarak İzmir şehrinin dış kalelerinden birinde Türk Bayrağı bulunacaktır. Bölge, İzmir, Fransız, İtalyan temsilcilerinden oluşan bir komisyon tarafından yönetilecek ve Komisyona Yunanistan ve Türkiye de birer temsilci verecektir. Bir bölge meclisi (İzmir Parlamentosu) toplanacak ve bu meclis 5 yıl sonra bir plebisit yaparak, İzmir Bölgesini temelli olarak Yunanistan'a katmaya karar verebilecektir. Böylece bölgedeki bütün haklar ve değerler Yunanistan'ın olacak; Türkiye'nin zaten kâğıt üzerinde ve bir bayrakla görüntülenen sembolik

⁹ Ergün, Aybars, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi -I*, Dokuz Eylül Üniversitesi, Ankara, 1995 s.425

¹⁰ **Belgelerle Türkiye Cumhuriyetinin Uluslararası Temelleri Lozan, Montrö, Türkiye'nin Komşularıyla İmzaladığı Belgeler NATO, AET, Avrupa Konseyi, Kıbrıs, Adalar, Ege, Sevr Tehlikesi**, Derleyen.Reha Parla, Lefkoşa Büyükelçiliği, Kıbrıs, 1987, s.318

Egemenliği de sona erecektir. Ayrıca Türkiye'den ayrılacak bu topraklardaki Türkler de Yunan uyruğuna geçeceklerdir¹¹.

Bu antlaşma, Damat Ferit Paşa hükümeti tarafından kabul edilip imzalanmıştır. Sevr Antlaşması, ölü doğan bir antlaşma olmuştur. Türkiye'yi parçalayan ve Türk ulusunun bağımsızlığını yok edip, kölelik durumuna düşüren bu antlaşma B.M.M.'nin direnç ve inancını arttırmıştır. Bu antlaşmanın Anadolu'da milli mücadele iradesine kabul ettirilmesi ise imkansızdı, İtilaf Devletleri, işledikleri tarihi yanlışlığı bir süre sonra göreceklerdir. B.M.M. bu antlaşmayı hiç dikkate almadan Türk ulusunun bağımsızlığını ve Misak-ı Milli'yi silahının gücüyle kabul ettirmek için mücadelesine devam etmiştir.¹²

Doğu Roma İmparatorluğu'nu (Bizans) diriltmek için Megalo idea hırsına kapılan Yunanlılar, Mora, Makedonya ve Batı Trakya'nın işgali, Girit'in ilhakı, Ege Denizi'ndeki adalar, Meis Adası ve On iki Ada'nın alınması, Batı Anadolu'yu istila teşebbüslü, Kıbrıs'ta Enosis istekleri ve son olarak Ege Denizini Yunan Denizi yapma girişimleri ile Batı Trakya' da ki Türk Azınlığı yok etme mücadelesi içine girmişlerdir.

Türkiye Cumhuriyeti Ege Denizi ve Ege Adaları sorunuyla, Lozan Antlaşmasından sonra uluslararası platformda oldukça sık karşılaşmaya başlamıştır. Yunanistan, özellikle bu konudaki anlaşmazlıkları bahane ederek, her türlü uluslararası platformdan Türkiye'yi soyutlamaya çalışmıştır. Dolayısıyla konunun çözümlenmesi uluslararası ilişkiler açısından da oldukça önem taşımıştır ve taşıyacaktır.

2- Lozan Antlaşmasından Sonraki Süreç

Sevr Antlaşmasından sonra, bu yok etme politikasına karşı Anadolu'daki vatansever yurttaşlar direniş hareketini başlatmışlardır. Buna karşılık bu antlaşmadan yeni kazanımlar edinmek ve önceki kazanımlarını kaybetmek istemeyen Yunanlılar Anadolu halkını padişahın yanına çekme politikasını

¹¹ Şerafettin Yamaner, *Sevr ve Lozan*, Harp Akademileri Komutanlığı, İstanbul, 1999, s.53-54

¹² Aybars, a.g.e. s.427

gütmeye başlamışlardır.¹³Bu amaçla 1921 yılının Aralık ayında Yunanistan ‘Anadolu Cemiyeti’ adı altında bir oluşum hazırlayarak işgal altındaki bölgede padişah adına geçici bir hükümet kurarak BMM idaresine karşı mücadele edilmesine çalışmıştır.¹⁴

Lozan Antlaşması imzalanmadan önce Türk Milleti büyük uğraşlar kaydetmiş, büyük fedakârlıklar göstermiştir. I ve II. İnönü Muharebeleri, Eskişehir, Dumlupınar Muharebeleri ve Sakarya Meydan Muharebesi Türk Milletinin karakterinin hürriyet olduğunu ispat ederken yunan orduları aldığı yenilgilerle kötü duruma düşmüşlerdir. İngiltere’de Yunanistan’a yaptığı maddi yardımı kesmiştir. Bütün bu mücadeleler sonucunda Türkiye ile İtilaf devletleri Lozan Antlaşmasını imzalamıştır.

Lozan Antlaşması, BMM tarafından imzalanan Ege Denizi ve Adalar konusunu içeren ve Türkiye Cumhuriyetinin kurulmasına zemin hazırlayan önemli bir antlaşmadır. Bu antlaşma öncesinde İtilaf Devletleri kendi aralarında anlaşmamışlardır. İngiltere, Ege adalarının geleceğini Sevr’e bırakma taraftarıdır. Sevr Antlaşmasına göre bütün Ege Adalarının Türkiye den ayrılması gerekmektedir. Fransa ise, İmroz ve Tenedos Adalarını ödün olarak Türkiye’ ye bırakılabileceğini bildirmiştir.

Lozan’da ki görüşmelerde Türk tarafının istekleri ise, İmroz, Bozcaada ve Semadirek adaları ile Anadolu topraklarına yakın küçük adaların Türkiye’ye verilmesi ve diğer adaların askerden arındırılmasıdır. Bu konferansta Türkiye’ yi İsmet İnönü, Dr. Rıza Nur ve Hasan Bey temsil etmişlerdir.

Lozan Konferansı 20 Kasım 1922- 4 Şubat 1923 ve 23 Nisan 1923- 24 Temmuz 1923 tarihleri arasında olmak üzere iki kez yapılmıştır. İlk antlaşma tasarısında Türkiye Ege Denizindeki tüm Adaları bırakacak, İmroz ve Bozcaada özerklik verilmesi şartı ile Türkiye ye devredilecektir¹⁵maddesi üzerinde tartışma yapılmıştır. İngiliz Heyeti dayatmacı tavırlar sergilemiş ama bu antlaşmayı kabul

¹³ Aybars, a.g.e. s. 537

¹⁴ Zeki Arıkan, **İşgal Sırasında Batı Anadolu**,...Basılmış Bildiri, Selçuk Üniversitesi BMM Milli Egemenlik sempozyumu,1990, Konya,s.198

¹⁵ **Lozan Barış Konferansı Tutanaklar ve Belgeler**, Çev.Seha Meray, Yapı Kredi Yayınları,İstanbul 1993,cilt1,s.114

ettirememiştir. 4 şubat 1923 tarihinde kesilen görüşmeler 23 Nisan' da tekrar başlamıştır. Bu görüşmelerin sonucunda imzalanan Lozan Anlaşması'nda Ege Adaları ile ilgili önemli kararlar alınmıştır:

-Boğazlarda ki geçiş kuralları, boğazlara yakın ve boğazlardaki adalarda da uygulanacaktır.¹⁶

-Bütün Marmara denizi adaları ve Ege Denizi' nde Semadirek, Limni, İmroz, Bozcaada ve Tavşan adaları askerden arındırılacaktır.(m.8)¹⁷

-Lozan Anlaşmasınının 12. maddesinde Yunanistan'a bırakılan Doğu Ege Adaları bildirilirken, 1914 kararıyla Yunanistan'a bırakılan bütün Doğu Akdeniz Adalarından da bahsedilmektedir.¹⁸

Lozan Anlaşması'nda, Ege' de deniz ve hava sahaları ile Doğu Ege Adalarına ilişkin anlaşma hükümleri iki devlet arasında bir denge oluşturmaktadır.Bu çerçevede, iki ülkeye eşit genişlikte karasuları ve Hava Sahası tanındıktan sonra, Ege Denizi büyük ölçüde bir açık deniz ve üstünde ki Hava Sahası da uluslararası hava sahası olarak ortaya çıkmıştır. Öte taraftan Doğu Ege Adalarından Yunanistan'a bırakılan adalar da bu çerçevede, silahtan ve askerden arındırılacaktır.¹⁹

Balkan savaşlarına kadar, Menteşe Adaları adıyla bilinen On İki Ada²⁰ Lozan Anlaşması ile İtalya'ya bırakılmış ve daha sonra ikinci dünya savaşından sonra 1947 İtalyan Barış Anlaşması ile ve Amerika ve Avrupa'nın baskıları sonucu Yunanistan'a devredilmiştir.

1930'lu yıllarda iki ülke arasında ilişkiler düzelmeye başlamıştır. Akdeniz'deki İtalyan tehlikesinin büyümesi üzerine Venizelos ve Atatürk iyi ilişkiler kurmaya başlamışlardır. Bu dostluk çerçevesinde 3 millik karasuları

¹⁶ Meray, a.g.e, Cilt-8,s.55

¹⁷ Meray, a.g.e. s.56

¹⁸ Hüseyin Pazarcı, **Doğu Ege Adalarınının Askerden Arındırılmış Statüsü**, Ankara, Turan Kitabevi, 1992 s.8-9

¹⁹ Harp Akademileri, **Ege Denizi ve Ege Adaları**,Harp Akademileri Komutanlığı,İstanbul 1995 s.133

²⁰ "Sakız ve Rodos Adaları arasında yer alan çevresinde kendilerine tabi daha bir çok adacıkta barındıran; doğal zenginliklerden ve tarımsal koşullardan yoksun bir adalar dizisidir."Naklen, „Erkan Şenşekerci, **Siyasal Boyutlarıyla Türk-Yunan İlişkileri (1830-1952)** (Yüksek Lisans Tezi), Hacettepe Üniversitesi, Ankara,1994, s.171

statüsünün değiştirilmesi için La Hey'de toplantı yapılmıştır. Türkiye 6 mili savunurken Yunanistan 3 milde ısrarcı olmuştur. Bunun nedeni, Ege denizinde Türkiye ile eşit şartlara sahip olmak istememesidir. Türkiye Karasularını genişletirse, Türkiye bunun içinde kalan adalarda da Egemenlik hakkı iddia eder endişesi ile kabul etmemiştir.²¹

22 Haziran 1936 Tarihinde 1923 Lozan Boğazlar Sözleşmesi'ni değiştirecek bir konferans toplanmıştır. Montrö Boğazlar Sözleşmesi adını alacak olan bu sözleşme, Türkiye, İngiltere, Fransa, Sovyetler Birliği, Japonya, Romanya, Bulgaristan, Yunanistan, Yugoslavya arasında 20 Temmuz 1936'da imzalanmıştır.²²

Bu Sözleşmede Boğazların güvenliği amaç olarak belirtilmiştir. Bu kapsam da, daha önce silahsızlandırılmış olan Boğazönü adalarından sadece Türkiye'ye ait olanların boğazların güvenliği için yeniden silahlandırılacağı belirtilmiştir. Türkiye bu sözleşmeden sonra Gökçeada ve Bozcaada'yı silahlandırmıştır. Bu sözleşme ile Lozan' da boğazlar ile ilgili yapılan düzenlemeler ilga edilmiştir.

İkinci Dünya Savaşı sonucunda, barış anlaşmaları imzalanmıştır. 10 Şubat 1947 Paris Anlaşması ile Oniki Ada Yunanistan'a bırakılmıştır. Paris Barış Anlaşmasınının 14. maddesinde Oniki Adanın silahsızlandırılmış statüsü ile Yunanistan'a devri öngörülmüştür.²³

İkinci Dünya savaşı sona erdikten sonra Avrupa da bölünmeler baş göstermiş ve sınırlarını Doğu Avrupa' ya kadar genişleten Sovyetler Birliği kendi rejimini buralarda inşa ederek diğer yakın ülkeleri de tehdit etmeye başlamıştır. Bu kapsam da Birleşmiş Milletler görevlerini yerine getiremeyince, savunma sistemi kurulması konusunda bir eğilim belirmiş ve 12 devlet 4 Nisan 1949'da NATO' yu kurmuşlardır. Yunanistan ve Türkiye 1952 yılında NATO' ya üye olmuşlardır. Bu süreçte iki ülke arasındaki gerginlikler NATO tatbikatlarında da baş göstermeye başlamıştır.

²¹ Güven Erkaya **Bir Asker Bir Diplomat**, İstanbul, Doğan Kitapçılık, 2.bası, 2001, s.149

²² Fahir Armaoğlu; **Siyasi Tarih (1789-1960)**, Ankara, A.Ü.S.B.F.Yay.,1975,, s.664

²³ Kara Kuvvetleri Komutanlığı, **Türk-Yunan Askeri Sorunları ve Nato**, Güney Doğu Anadolu Müttefik Kara Kuvvetleri Komutanlığı, İzmir, 1995, s.77

1995 yılından itibaren Türk-Yunan ilişkilerinde Kıbrıs sorunu gündeme taşınmıştır. Yunanistan bu sorunu Ege adalarının silahlandırılmasında hep gündem de tutmuştur.

1963 yılında Kıbrıs Adasında terör olayları baş göstermeye başlamıştır. Rumlar, Enosis'i gerçekleştirme peşinde iken Türk Toplumunu "ya taksim ya ölüm" sloganı altında birleşmişlerdir. 1964 yılında Rumlar Türk köylerine baskınlar düzenlemiştir. Bunun üzerine Türkiye müdahale edeceğini söylemiştir. ABD'nin de baskısıyla Yunanistan 12000 kişilik ordusunu geri çekmek zorunda kalmıştır.

Bu Kıbrıs olayları devam ederken Yunanistan, Güvenlik iddiasıyla adaları silahlandırmaya başlamıştır.

1974 te Kıbrıs Adasında Yunan yanlısı Sampson tarafından yapılan darbe sonucunda, Türkiye 1960 Garanti Anlaşmasının kendisine verdiği yetkiye dayanarak 20 Temmuz 1974' te Kıbrıs Adasına çıkartma yapmıştır. Yunanistan "Türkiye tehdit ediyor" diyerek adaları silahlandırmaya devam etmiştir.

1974 Kıbrıs Harekatı ile birlikte her iki ülke açısından da, karasuları konusu ulusal güvenlik kaygıları nedeniyle ele alınmıştır. Uluslararası Deniz Hukuku Konferanslarında karasularının 12 mile kadar genişletilebilmesi konusunda genel bir yaklaşımın belirlenmesine koşut olarak Yunanistan bu haktan yararlanacağını ileri sürmeye başlamıştır. Ancak Türkiye ise böyle bir kararı savaş sebebi sayacağını açıklamıştır.²⁴ Çünkü, böyle bir durumda, Yunanistan Ege'nin % 73'üne Türkiye ise %19'una sahip olacaktır.

İki ülkenin yıllardır süren sorunları 1980 sonrasında da devam etmiştir. 1982 yılında yapılan Birleşmiş Milletler Sözleşmesine Yunanistan imza atarken Türkiye, Ege denizinin özel statüsünden dolayı imza atmamıştır.

16 Kasım 1994 tarihin de Yürürlüğe giren 1982 Uluslararası Deniz Hukuku Sözleşmesi ülkelere karasularını genişletme hakkını vermiş olmakla beraber aynı zaman da hakkın kötüye kullanılmaması hükmünü de koymuştur. Sözleşme kıta sahanlığının sınırlandırılmasında "Doğal Uzantı" görüşünü benimsemiştir.

²⁴ Fuat Aksu, **Türk-Yunan İlişkileri; İlişkilerinin Yönelimini Etkileyen Faktörler Üzerine Bir İnceleme**, Stratejik Araştırma ve Etüdler Milli Komitesi, Ankara Üniversitesi, 2001, s.61-62.

1981 seçimlerinde Yunanistan' da Pasok lideri Papandreu' nun hükümeti kurması bu ülkenin Türkiye'ye ilişkin dış politikasında önemli değişimlere yol açmıştır.İlişkiler tekrar gerilmeye başlamıştır.²⁵Nitekim 1987 başlarında Yunanistan'ın Bern Anlaşmasından doğan yükümlülüklerini geçersiz sayarak Ege denizinde petrol aramaya devam edeceğini açıklamıştır.²⁶

Bütün bunlara rağmen 1987 yılında Yunanistan tek taraflı bir karar alarak Yunan karasuları dışında bir bölgede petrol arama faaliyetlerine girişmiş ve Türkiye'nin buna sert tavrı alması sonucu ilişkiler gerilmiş ve savaşın eşiğinden dönmüştür.²⁷

1998 yılında başlayan Davos Sürecinden de bir sonuç alınamamıştır.

25 Aralık 1995 tarihinde Figen Akad isimli bir geminin Kardak Kayalıklarına oturması üzerine Gri adalar sorunu baş göstermiştir. Mülkiyeti belirsiz adalar sorunu anlamına gelen bu olay da Türk-Yunan ilişkilerinin gerilmesine yol açmıştır.

Türkiye'nin Gümrük Birliğine girmesine başlangıçta karşı çıkan Yunanistan, Kıbrıs'ın üyelik başvurusunun görüşülme tarihinin alınmasından sonra onay vermiştir. Yunanistan, Kardak' tan sonra, Gümrük Birliği nedeni ile Türkiye'ye verilmesi gereken ekonomik yardımları uzun süre veto etmiştir.

8-9 Temmuz 1997 yılında ABD'nin öncülüğünde Türk ve Yunan Dışişleri bakanlarının katılımı ile bir deklarasyon kabul edilmiştir. Bir tür saldırmazlık paktı niteliğinde olan bu belge öz olarak şunu içermektedir: Yunanistan Karasularını 12 mile çıkarmayacak, Türkiye ise, 1970'lerde ortaya koyduğu savaş tehditi tavrını geri çekecek. Madrid Deklarasyonu olarak isimlendirilen bu girişim, sorunlara bir çözüm oluşturmamış ama iyi niyet girişimi kabul edilmiştir.

Avrupa Birliğinin 1997 yılında genişleme sürecine girmesi Türkiye'nin Aday ülke olmak istemesi, Kıbrıs'ın üyeliğinin göz önüne alınması Türk Yunan

²⁵ Aksu, a.g.m. s.80

²⁶ Aksu, a.g.m. s.81

²⁷ Necip Torumtay, **Değişen Stratejiler, Değişen Türkiye**, İstanbul, Milliyet Yayınlar, s.107

ilişkilerini olumsuz etkilemiştir. Yunanistan da Türkiye'nin Avrupa birliğine girmesine karşı olduğunu ifade etmiştir.²⁸

10-11 Aralık 1999'da Helsinki zirvesinde Türkiye'nin Üyelik Adaylı statüsü kabul edilmiştir. Bu tarihten sonra Türk-Yunan ilişkilerinde bahar havası esmeye başlamıştır. Bu açıklamadan sonra 2000 yılı içerisinde iki ülkede toplam dört toplantı yapılmıştır.²⁹ Bu tarihten itibaren Türk- Yunan ilişkileri Kıbrıs eksenin de cereyan etmiştir.

B-DİNİ VE İDEOLOJİK FAKTÖRLER

Yunanlılar yaklaşık dört yüzyıl süren Osmanlı Egemenliğine karşı 1821'de başlattıkları isyan hareketlerinin sonucunda 1930 yılında 'Yunan Krallığını' kurmuşlardır.³⁰ Yunanlılar kurdukları krallığı milli kurtuluşlarının ilk aşaması olarak görmüşlerdir. Yunanlılar devletin sınırları dışında bulunan ve soydaş olarak gördükleri Yunanca konuşan nüfusun üzerinde yaşaya geldikleri topraklarla beraber Yunanistan'a katılması düşüncesini bir ideal olarak benimsemişlerdir. 'Megalo İdea' adını verdikleri bu idealin gerçekleşmesinin ilk adımı 1830 yılında atılmış bulunmaktadır.

Megalo idea, çöküş sürecinde olan Osmanlı Devletinin büyük ve değerli parçalarını kopararak Ege'yi bir Yunan Denizi haline getirmeyi ve eski Bizans-Grek İmparatorluğunu yeniden kurmayı amaçlayan tarihsel bir düşüştür.³¹ Bu vesileyle hep Osmanlı Devletinin zayıf düştüğü anları kollamışlar, büyük devletlerin himayelerini de almak suretiyle başarılı olmaya çalışmışlardır.³²

²⁸ Suat Bilge, **Büyük Düş Türk-Yunan Siyasi İlişkileri 1919-2000**,21.yy.yay.Ankara 2000, s.274

²⁹ Hikmet Sami Türk, **Avrupa Birliği Süreci ve Türk-Yunan İlişkileri**,Yeni Türkiye Dergisi, 2000,s.769

³⁰ Harp Akademileri Komutanlığı, **Türk-Yunan İlişkilerinin Dünü Bugünü ve Yarını**, Harp Akademileri Komutanlığı Yayını, İstanbul, 1994, s.40

³¹ Genelkurmay Başkanlığı, **Türk-Yunan İlişkileri ve Megalo İdea**, Genelkurmay Başkanlığı Askeri Tarih ve stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1985, s.74

1910 da İktidara gelen Venizelos : 'Yunanistan en iyimser olanımızın bile hayalinden geçmeyecek derecede büyük ve kuvvetli bir devlet haline gelecektir.bütün Trakya'yı alacağız ve büyük devletlerle birlikte İstanbul'un ortak hakimi olacağız. Öyle ümit ederim ki içinde Rumların Yaşadığı bütün illere girmemize izin verilecektir.On iki Adalar ve Kıbrıs için henüz sonuçtan haberdar değilim.Ama

Yunanistan var olabilmek için bir Milli ideolojiye sahip olmak gerektiğini düşünmüştür. Böylece toplumda ortak amaçlar oluşturma ve motivasyon meydana getirmeye çalışmışlardır. Yunanlıların Megalo İdeasının gelecekteki amacı Marmara, Batı ve Orta Karadeniz, Ege, Batı Akdeniz Bölgesini kendi topraklarına katmaktır.³³

Bu ideolojinin benimsenmesinin bir diğer amacı da, 13 ayrı Millet ve etnik gruptan oluşan ve ortak noktaları Ortodoks olan Yunanlıların³⁴ 19 yüzyıl şartlarında birleşmelerini sağlamaktır. Bu birleşmede büyük devletlerin telkini etkili olmuştur. Şu da bir gerçek ki bugün 10 milyon nüfusu olan Yunanlılar kendilerinin Yunan olduğunu düşünmekte ve kadim Yunan soyundan geldiklerini iddia etmekte ve buna inanmaktadırlar.³⁵

C-AZINLIKLAR

Azınlıklar sorunu Lozan'dan bu tarafa hala tartışılmaktadır. Gerçi Lozan Antlaşması'nda çeki düzen verilmeye çalışılmış ancak kavramsal zeminde boşluklar bırakılmıştır. Bu antlaşmanın önemli bir açmazı Müslüman azınlık ifadesinin kullanılmış olmasıdır. Bu da Batı Trakya'daki Türklerin haklarını kullanmalarına engel olmaktadır. Örneğin yakın bir olay olarak Yunanistan Yüksek Mahkemesinin vermiş olduğu kararı irdeleyebiliriz. 2005 yılının başlarında Yunanistan Yüksek Mahkemesi 'Türk İskeçe Birliğini' yasaları ihlal ettiği gerekçesiyle kapatmıştır. Mahkeme kararında hükmün hem ulusal yasalara hem de Avrupa Birliği Yasalarına uygun olduğunu belirtmiş ve bu kararın Kamu Güvenliği ile istikrarın korunması için alındığını belirtmiştir. Ayrıca Mahkeme derneklerin Türk sözcüğünü kullanmasının Türkiye ve Yunanistan'daki

Yunanistan'ın dört denizle yıkanan ve kendi penceresinden Karadenizi seyreden bir ülke olacağını temin edebiliyorum, demiştir.bkz. Türk-Yunan İlişkileri ve Megalo İdea, age. S.76

³³ Uysal age, s.61

³⁴ <http://www.mihenk.gr/guncel/0002/pomaklar.htm>, 12.07.2005

³⁵ Hakan Cem Işıklar, **Ege'de Casus Belli**, Ümit Yayıncılık, Ankara, 2005, s.30

azınlıkların statüsünü belirleyen Lozan Antlaşmasına aykırı olduğunu ifade etmiştir.³⁶

D-EGE SORUNLARI

Ege'de 1923 tarihli Lozan Barış Antlaşması ile oluşan denge ikinci Dünya Savaşı'ndan sonra, Ege Denizi'nde yer alan ve İtalya'nın Egemenliğinde bulunan On iki Ada'nın Yunanistan'a verilmesi ile Türkiye aleyhine bozulmuş, böylece iki ülke arasında bugüne kadar süregelen sorunlar zinciri oluşmaya başlamıştır.³⁷ Her ne kadar Lozan Anlaşması ile oluşturulan dengenin 1970'li yılların başlarına kadar sürdüğü izlenimi yaratılmış ise de, bu tarihten itibaren ortaya çıkan Ege ile ilgili görüş ayrılıklarının hızla çeşitlenip büyüyerek birbirleri ile bağlantılı bir sorunlar yumağı haline gelmesi sorunu ile birlikte Türkiye ile Yunanistan Ege'nin deniz alanlarının paylaşımına ilişkin olarak bir dizi anlaşmazlık içerisine düşmüştür. Bu anlaşmazlıklar birinci derecede Yunanistan'ın yayılmacı politikasını sürdürdüğü izlenimini doğuracak şekilde Ege Denizi'nde Türkiye'ye her hangi bir hak tanımamaya yönelik aşırı taleplerinden, ikinci derecede ise Ege Denizi'nin özel yapısından kaynaklanmaktadır. Ege Denizi'nin jeolojik yapısı, adaların coğrafi konumu, deniz hukuku alanındaki gelişmelerin de etkisi ile iki ülke arasında kıta sahanlığının paylaşımı ve karasularının genişliği konularında sorunlar yaratmaktadır.³⁸

İki ülke arasında kıta sahanlığının paylaşımı ve karasularının genişliği sorunları izleyen bir diğer önemli sorun da, FIR hattı sorunu olarak özetlenen Ege Hava Sahası sorunları paketidir. Uçuş Haberleşme Bölgesi veya Uçuş Bilgi Sahası, İngilizce karşılığı olan "Flight Information Region" teriminin baş harfleri ile kısaca "FIR Hattı" olarak söylenegelmektedir.

1952 yılında, Ege'de FIR Hattının kontrolünün, NATO'nun üzerinde fazla tartışılmadan aldığı bir kararla Yunanistan'a verilmiş olması ve FIR hattı sınırının

³⁶ Işıklar, a.g.e. s.264

³⁷ Gürel, a.g.e, s.60.

³⁸ M.Tevfik Odman; **Türk-Yunan Açmazı Ege Denizi Karasuları Genişliği Sorunu**, Silahlı Kuvvetler Dergisi, sayı 343, ocak-1995,, s.8

Türk karasularına dayanması, Türkiye'nin hava ulaşım olanaklarının sınırlandırılmasına yol açmıştır.

Türkiye ile Yunanistan arasında yaşanan sorunlar zincirinin bir halkasını da Lozan Barış Anlaşması, Lozan Boğazlar Sözleşmesi ve Paris Andlaşması ile askerden arındırılmış bir statüye sahip olan, Montreux Boğazlar Sözleşmesi ile de bu statüsü korunan Doğu Ege Adaları'nın Yunanistan tarafından söz konusu uluslararası antlaşmalar hilafına silahlandırılmasından kaynaklanan sorunlar teşkil etmektedir. Adalarla ilgili son sorunda 1995 yılında Kardak kayalıklarında beliren Gri adalar sorunudur.

E- KIBRIS SORUNU

Kıbrıs adası gerek coğrafi konumu, gerekse üzerinde yaşayan Türkler nedeniyle Türkiye'nin siyasal yapısı içerisindeki önemli konulardan biridir. Uluslararası siyaset açısından Türkiye'nin yer aldığı hemen hemen tüm tartışmalarda Kıbrıs ısıtılıp ısıtılıp önümüze konulan bir temcit pilavı olmuştur. "Kıbrıs sorununu çözün, Kıbrıs'ta şunu yapın, Kıbrıs'ta bunu yapın" denilerek Türkiye üzerinde baskı kurulmaya çalışılmıştır. Bu sebeple; Kıbrıs yalnızca Kuzey Kıbrıs Türkleri'nin değil, Türkiye'nin de yaşamsal bir sorunudur.

1960 yılında Kıbrıs Cumhuriyeti'nin bağımsızlığı garanti altına alınmıştır. İngiltere, Türkiye ve Yunanistan 'Kıbrıs Garanti Anlaşması' ile ayrı ayrı Kıbrıs Cumhuriyeti'nin bağımsızlığını ve toprak bütünlüğünü garanti altına almışlardır.

1963 yılına kadar birlikte huzur içinde yaşayan Türk ve Rum toplumları çıkan terör olayları sebebiyle belli yörelerde toplanmaya başlamıştır. 1964 yılında 'Enosis'i gerçekleştirmek adına Türk köylerine yapılan saldırılar neticesinde Türkiye müdahale edeceğini bildirmiştir. Yunanistan 1964 Kıbrıs olaylarından istifade ederek Rodos ve İstanköy adalarını silahlandırma yoluna gitmiştir. 1969 yılında bu defa Doğu Ege adalarını silahlandığı gerekçesiyle Türkiye Yunanistan'a muhtıra çekmiştir. Yunanistan anlaşmalara uygun davrandığını adalarda asayiş sağlamaktan başka bir niyetinin olmadığını bildirmiştir.

1974 de Kıbrıs Adasında Yunan yanlısı Nicos Sampson darbesi yapılmıştır. Türkiye 1960 Uluslararası Garanti Anlaşmasının kendisine verdiği yetkiye dayanarak 20 Temmuz 1974 de Kıbrıs Adasına çıkarma yapmıştır. Yunanistan' da bu tarihten sonra Türkiye'nin Kıbrıs'ta yaptığı gibi bu adalara saldırması muhtemeldir gerekçesiyle adaları silahlandırmaya devam etmiştir. Görüldüğü üzere Türkiye ile Yunanistan arasındaki sorunlar birbirinden bağımsız değildir.

Kıbrıs ile ilgili diğer önemli sorun Ortak savunma doktrini ve S 300 füzeleridir. Türkiye'yi 1974 den bu yana Ada da işgalci olarak gören Yunan ve Rum tarafı Türkiye'yi caydırmak amacıyla bu planı geliştirmişlerdir. 1996 yılı başında bu plan çerçevesinde Kıbrıs Rum kesimi S 300 füzelerini Rusya'ya sipariş verdiğinde Türkiye sert bir şekilde, Rum tarafını tehdit etmiştir.³⁹ Ve sonuçta bu füzeler Girit Adasına konuşlanmıştır.

1960 Anlaşmasına göre anlaşmaya taraf olanların rızası olmadan Kıbrıs siyasi ve ekonomik anlamda herhangi bir kuruma entegre olamaz şartına rağmen Rum kesiminin Avrupa Birliğine üyelik başvurusu ve bunun kabulü Türkiye' yi zor durumda bırakmıştır. Ne yazık ki Türkiye için ön şart olan Kıbrıs sorunu Rum kesimi için ön şart olmamıştır.

Kıbrıs'ın Avrupa Birliği üyeliği ile Kıbrıs sorunu artık sadece Türkiye ile Yunanistan'ın sorunu olmaktan çıkmış, Türkiye ile AB arasındaki bir mesele haline getirilmiştir. Nitekim Gümrük Birliği ile İlgili Ek Protokolün imzalanması aşamasında Avrupa Birliği bünyesinde çıkan tartışmada, bazı ülkeler Kıbrıs'ın tanınmasını müzakerelerin başlatılabilmesi için şart olarak görürken, diğer bir kısım ülkeler Üyelik statüsünün kabulü için gerekli görmektedir.

Kıbrıs Sorunu paralelinde bir diğer önemli sorunda Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin 18 Aralık 1996 tarihinde verdiği Loizidou kararıdır. Bu karar Türkiye'yi çok zor durumda bırakmıştır. Bu karar Türkiye'yi işgalci durumuna getirmiştir.⁴⁰

³⁹ Işıklar, a.g.e. s.246

⁴⁰ Murat Sezginer, **Avrupa Birliğine Üyelik Süreci ve Türk Milli Siyasetinde Çöküşe Doğru**, Hisar Gazetesi, 12.05.2005

İKİNCİ BÖLÜM

EGE SORUNALI VE GELİŞİMİ

I. EGE SORUNU KAVRAMI

A. GENEL OLARAK

Tarihi süreçte Ege denizinin Anadolu ve Yunanistan gibi anakara parçalarını elinde bulunduran devletler büyük imparatorluklar kurmayı başaramışlardır. Ege Denizi; Süveyş Kanalı, Cebelitarık Boğazı ve Doğu Akdeniz'i denetim altında tutma imkânı vermektedir. Bu bölge, Karadeniz ve Akdeniz'in birleşmesini sağladığı gibi üç kıtanın kara, deniz ve hava ulaşımının odak noktasıdır. Bu önemden dolayıdır ki, Ege Denizi kıyısında bulunan iki ülkenin Egemenlik kavgası uzun zamandan beri süregelmektedir. Yunanistan ve Türkiye arasında acil çözüm bekleyen sorunlar oluşturan bu Ege sorunları hala problem olarak varlığını devam ettirmektedir. Bu durum hem her iki ülke arasında ki ilişkileri hem de bölgenin istikrarını olumsuz yönde etkilemektedir.

Ege konusunda Yunanistan ve Türkiye arasındaki uyumsuzluk, birbirinden ayrı gibi görünmesine rağmen aslında doğrudan yakın ilişki içerisinde olan sorunları kapsamaktadır. Bu sorunları şöyle sıralayabiliriz⁴¹:

- Ege Kıta Sahanelığı üzerindeki Egemenlik haklarının paylaşımı
- Her iki ülkenin Ege'deki karasularının sınırlandırılması
- Ege Hava Sahasında askeri ve sivil hava trafik bölgelerinin tespiti
- Gayri Askeri Statüdeki Doğu Ege Adalarının silahlandırılması

⁴¹ Cemal Enginsoy, **Batı Dünyasında Çağdaş Türk-Yunan İlişkileri ve NATO**, Üçüncü Askeri Tarih Semineri, Ankara, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüd Başkanlığı Yayınları, 1986, s.63

B-EGE SORUNUNUN TARAFLARI

Bir uyuşmazlıkta hakların hukukten belirlenmesi ve uyuşmazlığın ortadan kaldırılması için ilgili taraf sıfatını taşıyan süjelerin uzlaşması gerekmektedir. İster siyasi isterse hukuki bir çözüm yolu olsun sonuç değişmez.⁴²

Bir uyuşmazlığın ilgili tarafları 'talep konusu üzerinde hukukten korunmuş bir menfaati bulunan bir sübjektif hakkı olan hukuki kişilerdir'.⁴³ Hukukten korunmuş bir menfaatten söz edilebilmesi için de bu menfaatin veya hakkın talepte bulunan hukuk süjesine bir hukuk kuralı ile tanınmış olması gerekmektedir.

Ege Denizi ile ilgili uyuşmazlık uluslararası hukukun kıyı devletine tanıdığı hakların dağılımı ile ilgili olduğundan, bu uyuşmazlığın tarafları bu denize kıyıdaş olan Türkiye ve Yunanistan'dır.⁴⁴ Bu sebeple başka bir devletin ya da birliğin bu uyuşmazlıkta taraf sıfatı olamaz.

C. EGE SORUNUNUN ÖZELLİĞİ

Türkiye ve Yunanistan'ın aralarındaki uyuşmazlıkların nedeni siyasi ve tarihseldir. Dolayısıyla bu uyuşmazlıkların çözülmesinde tarafların yaklaşımları farklı olacaktır. Tarafların yaklaşımlarının farklı olması bu uyuşmazlığın hukuk kurallarının uygulanması yoluyla çözülemeyeceği anlamına gelmez. Divan'ın 1984 tarihli Maine Körfezi kararında belirttiği gibi sınırlandırma hem hukuki hem de politik bir işlemdir. Bu nitelikte olan Türkiye ve Yunanistan arasındaki uyuşmazlık uluslararası hukuk kurallarının uygulanması yoluyla çözümlenebileceğinden Ege Denizi uyuşmazlığı özü itibari ile hukuksal bir uyuşmazlıktır. Nitekim Divan, Ege denizi Kıta Sahaneliği davasında iki devleti içine alan bir uyuşmazlığın siyasi unsurlarının bulunmasının doğal olmasıyla beraber Türkiye ile Yunanistan'ın birbirlerine karşı talep ettikleri haklar

⁴² Sevim Toluner, **AET'nin Gümrük Sınırları ve Ege Sorunu, Milletlerarası Hukuk Bakımından Türkiye'nin Bazı Dış Politika Sorunları**, Beta yay., 2000, s.5

⁴³ Toluner, Türkiye'nin Bazı Dış Politika Sorunları, s..6

⁴⁴ Toluner, Türkiye'nin Bazı Dış Politika Sorunları, s.6

bulduğunu, bundan dolayı taraflar arasındaki uyuşmazlığın hukuki bir uyuşmazlık olduğunu belirtmiştir.⁴⁵

D. EGE SORUNUNUN COĞRAFI BOYUTU

1. Ege Denizinin Coğrafi Yapısı

Ege Denizi, güneyde Girit ve Rodos Adası, doğuda Türkiye'nin batı kıyıları, kuzeyde ve batıda Yunanistan Anakarası ile çevrili, Akdeniz havzasında yer alan yarı kapalı bir denizdir. Akdeniz'in kuzeye doğru uzanan parçasını oluşturur. Kabaca bir dikdörtgeni andıran Ege Denizi, 41°-35° kuzey enlemleriyle, 23° - 28° doğu boylamı arasında yer alır.⁴⁶ Kuzeyden güneye en uzak mesafesi Karaağaç ve Girit arasında olmak üzere irili ufaklı yaklaşık 3.000 adanın yer aldığı Ege Denizi, bu nedenle kimi kaynaklarca "Adalar Denizi" adıyla anılmaktadır. Pek girintili ve çıkıntılı olan kıyıları ve kapsadığı birçok adalar, bu denizin daha önce büyük bir kara parçası olduğunu göstermektedir.⁴⁷

Ege Denizi, Anadolu Yarımadası ile Yunanistan Yarımadası arasında yer almakla, aynı zamanda Akdeniz ile Karadeniz'i birleştiren boğazların tamamlayıcısı bir ön yoldur.⁴⁸

2- Bölgenin Ekonomik Değeri

Ege Denizi, Karadeniz, Marmara ve Batı Anadolu kıyılarını dış dünyaya bağlayan bir ara denizdir. Karadeniz ve Ege Denizi ulaştırma hatları, bu denizle Akdeniz ve okyanusların ulaştırma yollarına bağlanır. Bu nedenle, Ege Denizi'nin Türkiye açısından önemi yalnız Ege kıyıları yönünden mütalaa edilemez. Türk dış

⁴⁵ Aslan Gündüz, **Ege Denizi Kıta Sahaneliği Davası ve Bazı Düşünceler**, s.16

⁴⁶ Harp Akademileri Komutanlığı, **Ege Denizi ve Ege Adaları**, Harp Akademileri Komutanlığı Yayınları İstanbul 1995, s.1

⁴⁷ Osman Metin Öztürk, **Türkiye'nin Ege Karasuları Üzerine**, Silahlı Kuvvetler Dergisi, Gen.Kur.Bşk. Yayınları sayı, 343, Ankara, 1995, s.22

⁴⁸ Harp Akademileri Komutanlığı, **Ege Denizi ve Ege Adaları**, s.1

ticaretinin % 92'si deniz ulaştırmasıyla sağlanmaktadır. Bu ulaştırmanın Akdeniz kıyılarına ulaşan kısmı hariç, diğer yolları Ege Denizi'nden geçmektedir. Ege kıyıları ve bu kıyılardaki limanlar Türkiye'nin Ege'deki önemli ekonomik kaynaklarıdır. Bu limanlar ve yollar, Türkiye'nin bekası, güvenliği ve refahı bakımından hayati bir öneme sahiptirler. Türkiye'nin dış ticaret hacmi geliştikçe deniz ulaştırmasına olan ihtiyaçta artacak, dolayısıyla Ege'deki ilişki ve çıkarları daha da önem kazanacaktır.⁴⁹ Ege Denizi'nden elde edilen deniz ürünleri, ekonomik açıdan önemli bir yer işgal etmektedir. Çanakkale Boğazı'ndan üst akıntısıyla gelen besin tuzları, oksijen ve plankton bakımından zengin olan Karadeniz suları, Ege Denizi'nin kuzeyindeki deniz yaşamını olumlu etkilemektedir. Ege'de avlanan balıkların tümüne yakını kıta sahanlığı derinliğini aşmayan sulardan elde edilmekte, Ege'nin güney kıyıları ise süngerçilik açısından önem kazanmaktadır.⁵⁰

Yunanistan Trakya kıta sahanlığındaki Taşoz Adası civarında petrol çıkarmaktadır. Ege kıta sahanlığının öteki kesimlerinde yapılan araştırmalar, petrol bulma olasılığının yüksek olduğunu göstermektedir. Yunanistan 1964 yılında Sakız Adası'nın Türkiye'ye yönelen doğu sularında petrol bulunduğunu daha önce açıklamıştı.⁵¹ İلمي incelemelerin neticelerine göre de kıta sahanlıklarının kara rezervlerine nazaran çok daha fazla petrol içerdiği bilinmektedir.

3-Adaların Durumu

Adaların çokluğu nedeniyle "Adalar Denizi" olarak da adlandırılan Ege Denizi'nde yaklaşık 3.000 ada - adacık bulunmaktadır. Bu adaların büyük çoğunluğunun Türk ve Yunan anakaraları önünde toplanmış olmaları nazara alınarak, üç grup halinde ele alınması gerekmektedir.

Anadolu yarımadasının uzantısı olan ve Türk kıyılarına yakın olan adalar birinci grubu oluştururlar.Doğu Sporad adaları ve Güney Sporad adaları olarak

⁴⁹ Yılmaz Usluer; **Ege Denizinde Türk-Yunan Sorunları**, M5 Savunma ve Silah Sistemleri Dergisi , sayı 12, Mart-1985, s.32 s.34

⁵⁰ Harp akademileri Komutanlığı, Ege Denizi ve Ege Adaları,s.8

⁵¹ Usluer, a.g.m, s.34

anılan bu grup adaların en önemlileri Midilli, Sakız, Sisam, Nikarya, İstanköy, Rodos, Kerpe Adaları ile Semadirek, Limni, Gökçeada ve Bozcaada'dır.⁵² Ege Adalarının ikinci grubunu Yunan kıyılarına yakın adalar oluşturmaktadır. Bu adalar Kuzey Sporat ve Kiklat adaları olarak isimlendirilir.⁵³ Ege Denizinin Güney sınırını oluşturan Girit, Kitara, ve diğer o bölgedeki adalarda üçüncü grubu teşkil etmektedir. Girit Ege'nin en büyük ve en önemli adasıdır.

4- Bölgenin Jeostratejik Önemi

Türkiye'nin jeopolitik öneminin temelinde, kuzey- güney ve doğu-batı doğrultusunda önemli harekât odağının üzerinde olması ve Asya ile Avrupa gibi "biri en eski uygarlığın sembolü" diğeri "çağdaş uygarlığın kaynağı" olan iki kıta arasında bir "doğal köprü" oluşturması gerçeği yatmaktadır.⁵⁴ Bu tablo içerisinde Ege Denizi ile Adalarının yeri ve önemi, Anadolu'yu tamamlamalarıdır. Bu nedenle Ege Bölgesi, jeopolitik konumu bakımından dünyanın en hassas bölgelerinden birisidir.

Ege Denizi, Doğu Akdeniz'in kuzeye uzantısı durumundadır. Türk Boğazları vasıtasıyla Akdeniz ve Karadeniz'in birleşmesini sağlamaktadır. Bu konumuyla üç kıtanın deniz, hava ve kara tabii ulaşım yollarının birleşme noktasıdır ve üç kıtayı birbirine bağlamaktadır. Bunun sonucudur ki, tarih boyunca birçok medeniyete ve büyük göç dalgalarına sahne olmuş, barındırdığı adalar ve çevresindeki kıtalar ile birlikte büyük imparatorluklara hayat sahası sağlamıştır. Tarih boyunca Ege Denizi'nin iki sahilini birlikte elinde bulunduran devlet, bölgenin bütününe hâkim olmuştur. Bu durum bugün için de geçerlidir. Gelecekte de aynı oranda geçerli olacağı düşünülmektedir.⁵⁵

Ege Denizi'ndeki çoğu Yunanistan'a ait olan adaların stratejik açıdan büyük öneme haiz oldukları belirtilmektedir. Yunanistan'a terk edilen Doğu Sporat

⁵² Harp Akademileri Komutanlığı, Ege Denizi ve Ege Adaları, s.11-25

⁵³ Bu adaların en önemlileri de, Skiathos, Skopelos, Alonisos, Plegos, Eğriboz, Andros, Tinos, Sinos, Mikonos, Naksos, Paros, Amorgos adalarıdır. bkz. Harp Akademileri Komutanlığı, Ege Denizi ve Ege Adaları, s.13-14

⁵⁴ Harp Akademileri Komutanlığı, Ege Denizi ve Ege Adaları, s. 14

⁵⁵ Harp Akademileri Komutanlığı, Ege Denizi ve Ege Adaları, s. 45

Adaları, silahsızlandırılmış ve böylece Anadolu'nun batı sahillerinin Yunanistan'dan gelecek tecavüzlere karşı emniyeti sağlanmıştır. Keza Güney Sporat Adaları' da aynı statüde bulunmaktadır.

Çanakkale Boğazı önündeki Bozcaada ile bunun hemen kuzeyindeki Tavşan Adaları, Gökçeada ve Limni Adası, Boğaz'ın savunmasında büyük önem arz etmektedir. Boğaz' a ulaşan deniz yollarını kontrol etmektedirler.

Kuzey Ege Denizi'nin doğusundaki Doğu Sporat Adaları (Midilli, Sakız, Sisam) Anadolu'nun Ege kıyılarını çevrelemektedirler. Bu adalar, Anadolu'ya giriş istikametlerinin karşısında yer almışlardır. Anadolu'nun savunmasında ileri karakol durumundadırlar. Anadolu'ya yapılacak taarruzda da basamak tahtası rolünü oynamaktadırlar.⁵⁶

Kuzey Ege'nin batısındaki 80 ada ve adacıktan oluşan Kuzey Sporat Adaları, Yunanistan kıyılarına karşı Ege Denizi'nden yapılacak taarruzda basamak teşkil etme imkânı veya Avrupa'daki Yunan topraklarının ileri karakolu olabilme olanağı sağlamaktadırlar.⁵⁷

Güney Ege Denizi'ndeki adalar ise, 12 ada ile birlikte, kuzey-güney yönündeki bütün deniz yollarının kontrol altında bulundurulmasını sağlamaktadırlar. Bölgede yer alan Ege Denizi'nin en büyük adası Girit ise, stratejik açıdan Ege Denizi'nin güney kilididir. Akdeniz'den geçen veya Ege Denizi'ne girip çıkan tüm deniz yollarına Egemendir.⁵⁸

⁵⁶ Genelkurmay Başkanlığı, Türk-Yunan İlişkileri ve Megalo İdea, s. 10-11

⁵⁷ Genelkurmay Başkanlığı, Türk-Yunan İlişkileri ve Megalo İdea, s. 12

⁵⁸ Genelkurmay Başkanlığı, Türk-Yunan İlişkileri ve Megalo İdea, s. 13

II. EGE SORUNUNUN GÜNÜMÜZE KADAR DEVAM EDEN TARİHSEL GELİŞİMİ

A. DENİZ HUKUKUNA İLİŞKİN GELİŞİMİ

1. Karasuları Sorunu

a. Kavram ve Önemi

Karasuları, bir kıyı devletinin kara ülkesini çevreleyen ve uluslararası hukuka uygun olarak açıklığa doğru belirli bir genişliğe kadar uzanan, kıyı devletine ait deniz kuşağına verilen addır. Karasularının iç sınırı kıyıların herhangi bir özellik göstermediği durumlarda kara ülkesinin bittiği noktadan, iç suların veya takımda devletlerinin söz konusu olduğu durumlarda da iç suların veya takımda sularının dış sınırından başlar.⁵⁹ Devletlerin kıyılarına bitişik olan deniz kesimindeki Egemenlik iddiaları başlangıçta kara ülkesi için öngörülen esaslardan esinlenilerek değerlendirilmiştir.

İlk kabul edilen kriterlerden biri "görüş mesafesi" kriteridir. Bu kritere göre karasuları genişliği karanın görüldüğü nokta ile kara arasındaki mesafedir.

Daha sonradan İtalyan Galiani, 1782'de yayınlanan eserinde o dönemlerde top menziline en çok üç deniz mili olması nedeniyle karasularının 3 mil olmasını önermiştir.⁶⁰

Karasuları genişliğinin 3 mil olduğu görüşü bazı farklı uygulamalara rağmen 19'ncü yüzyılda yerleşmiş ve 20'nci yüzyıl başlarına kadar ciddi bir şekilde tartışılmamıştır.⁶¹

Devletler hukukunun diğer konuları ile birlikte karasularının genişliği konusunun da kodifikasyonu amacı ile yapılan 1930 La Haye Kodifikasyon Konferansı'nda ve 1958 Cenevre Birinci Deniz Hukuku Konferansı'nda karasularının genişliği konusunda görüş birliğine varılamamıştır. 1950'li yıllardan

⁵⁹ Hüseyin Pazarcı, **Ege Deniz Sorunlarında Türk ve Yunan Görüşleri:Hukuki Açıdan**, Ege'de Deniz Sorunları Semineri,s.90

⁶⁰ Pazarcı, Ege Deniz Sorunlarında Türk ve Yunan Görüşleri:Hukuki Açıdan. s.342

⁶¹ Sevin Toluner, **Milletlerarası Hukuk Dersleri Devletin Yetkisi Yer ve Kişiler Bakımından Çevresi ve Niteliği**, İstanbul, Beta yay., 1996 s.85

itibaren devletler arasında 3 mil ölçütünün aşılması ve 6 mil ile 12 mil arasında bir genişliğin kabul edilmesi eğilimi bulunmasına rağmen 1960' da toplanan ikinci Deniz Hukuku Konferansı'nda da karasularının genişliği konusunda bir sonuca varılamamıştır.⁶²

Hazırlık-çalışmaları tamamlandıktan sonra Birleşmiş Milletler Üçüncü Deniz Hukuku Konferansı 03 -15 Aralık 1973 tarihlerinde New York'ta toplanmış, 8 yıldan fazla olmak üzere toplam 77 hafta sürmüştür. Henüz Konferansın başlarında denize kıyısı bulunan devletlere karasularını 12 mil genişlikte saptama hakkının tanınması yönünde güçlü bir eğilim ortaya çıkmıştır.⁶³

Karasularının genişliği meselesi 10 Aralık 1982 tarihinde Nihai Senet ile birlikte imzaya açılan Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi'nin 3'ncü maddesinde düzenlenmiştir. Bu maddeye göre "Her devlet karasularının genişliğini tespit etme hakkına sahiptir, bu genişlik işbu Sözleşmeye göre tespit edilen esas hatlardan itibaren 12 deniz milini geçemez."

b. Ege de Karasuları Sorununun Ortaya Çıkması

Türkiye ile Yunanistan arasında karasularının genişliği konusunda 1981 yılına kadar ciddi bir sorun yaşanmamıştır. Ancak bu tarihten sonra Papandreu Hükümeti'nin karasularını 12 mile çıkaracağını açıklamasıyla birlikte, iki ülke arasında karasuları sorunu gündeme gelmiştir.⁶⁴

Türkiye, Yunanistan'ın bu yöndeki kararını savaş nedeni (casus belli) sayacağını açıklayarak tepkisini dile getirmiştir. Durumun iki ülke arasında gerginliğe neden olması üzerine ABD ve NATO'nun girişimleri sonucunda Yunanistan geri adım atmıştır. Ancak karasularını 12 mile çıkarmaya hakkının olduğunu da ileri sürmeye devam etmiştir. Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesinin 1955'de Yunan Parlamentosu'nda onaylanması ilişkileri yeniden gerginleştirmiş, bunun üzerine Yunanistan ihtiyaç duymadıkça karasularını 12

⁶² Pazarcı , Ege Deniz Sorunlarında Türk ve Yunan Görüşleri Hukuki Açıdan s.95

⁶³ Toluner, Milletlerarası Hukuk Dersleri..., s.97-98

⁶⁴ Tayyar Arı, Ege Sorunu ve Türk –Yunan ilişkileri : Son Gelişmeler Işığında Karasuları ve Hava Sahası Sorunları, A.Ü.S.B.F.Dergisi,cilt 50 sayı 1-2, Ankara-1995,s.53

mile çıkarmayacağı yönünde Birleşmiş Milletler'e ve NATO'ya güvenceler vermiştir. Hâlihazırda karasularının genişliğini iki devlet Ege Denizi'nde 6'şar mil olarak uygulamaktadırlar.⁶⁵ İki ülke arasında şu anda mevcut olan 6 millik karasuları uygulamasında Ege Denizi'nin % 7.47'sini Türk Karasuları, % 43.68'ni Yunan karasuları, % 48.85'ini açık deniz alanları oluşturmaktadır. Karasularının 12 mile çıkartılması halinde Türkiye'nin karasuları alanı çok cüzi bir artışa %8.76'ya yükselirken Yunan Karasuları yaklaşık % 30'luk bir artışla % 71.53'e yükselecek, bununla birlikte açık deniz alanları % 30'luk bir daralmayla % 19.71'e gerileyecektir.⁶⁶

Altı millik karasuları uygulamasında dahi Türk gemilerinin Türk karasularından uluslararası sulara giriş çıkışı sadece üç bölgeden yapılabilmektedir. Yunanistan'ın karasularını 12 mile çıkarması halinde, Türkiye'nin Akdeniz'e açılması için bir koridor kalmayacaktır. Bu durumda Ege'nin Türkiye'ye kapatılması, yani Ege'nin bir Yunan Gölü haline gelmesi demektir. Böyle bir ihtimalde örneğin İstanbul'dan hareketle İskenderun'a giden bir Türk gemisi Ege Denizi'nin büyük bir kısmında Yunan karasularından geçmek zorunda kalacaktır.⁶⁷

Her ne kadar bir devlete ait deniz araçlarının diğer bir devletin karasularından zararsız geçiş hakkı bulunmakta ise de, geçişin zararsız olup olmadığını tespit yetkisinin söz konusu kıyıdaş devlete ait olduğu da dikkate alındığında, Türkiye'nin açık denize açılmasının sınırlanması Türkiye açısından Karadeniz ve Akdeniz kıyılarının bağlantısını ortadan kaldıracığından, doğrudan Türkiye'nin Egemenlik haklarının sınırlandırılması anlamına gelecektir.

Konuya bu açıdan bakıldığında, hali hazırda uluslararası sular rejimine tabi olan bir kısım Ege suları, Yunanistan'ın karasularını 12 mile çıkarması halinde, Yunanistan karasularına dâhil olacak ve Türk Donanması'nın ve Hava Kuvvetleri'nin yukarıda belirtilen sınırlamalara tabi tutulması söz konusu olacaktır. Bu durumda askeri açıdan Türkiye'nin hareket serbestîsinin geniş ölçüde

⁶⁵ İ.Reşat Özkan, **Dış Kapının Dış Mandalı, Dış Politika**, Çınar Yayınları, İstanbul-1996, s.119

⁶⁶ Namık Yolga, **Ege'de Başlıca Deniz Sorunları**, Ege de Deniz Sorunları Semineri, a.g.e.s.29

⁶⁷ Mehmet Gönlübol, **Olaylarla Türk Dış Politikası, 1919-1995**, Siyasal Kitabevi Yayınları, Ankara-1996, s.581

engellenerek savunmasının karasuları ile sınırlanan dar bir sahaya terk edilmesine neden olacaktır.⁶⁸

2. KITA SAHANLIĞI

a. Kavram ve Önemi

Kıta sahanlığı, kıyı devletinin kara ülkesinin deniz altındaki doğal uzantısıdır. Alan bakımından kıta sahanlığı, karasuları şeridinin dış sınırından başlayarak ileriye doğru gider. Karasularından farklı olarak kıta sahanlığında yalnız deniz tabanı ve dip altında sahildar devletin Egemenlik hakları söz konusudur. Deniz tabanının üstündeki su sütunu ve hava sahası üzerinde kıyı devletinin bir hakkı yoktur.⁶⁹

Kıta Sahanlığı kavramı, Romalılar zamanından başlayarak karasuları kavramına paralel olarak gelişmiş ve tartışmalara konu olmuştur. İlk olarak 20. Yüzyılın başlarında Portekiz, 9 Kasım 1910 tarihli bir kararname ile, 100 kulacı aşmayan deniz dibini tarayarak balık avlamanın, balıkların hem beslenme alanlarını hem de yuvalarını yok etmek suretiyle yeri doldurulmaz bir servet kaybına neden olduğu gerekçesi ile, bu derinliklerde ve sahilden üç milden uzaklıkta bu yöntemle avlanmayı yasaklamıştır.

1930 yılında La Haye'de toplanan Kodifikasyon Konferansı, devletlerin çoğunun Egemenliklerini özellikle balıkçılık açısından dar karasuları dışına genişletmek eğiliminde olduklarını göstermiştir. Bu eğilim 1942 yılına kadar teorik düzeyde kalmış ancak 26 Şubat 1942'de Venezüella ile İngiltere Birleşik Krallığı arasında yapılan Paria Körfezi Anlaşması ile uluslararası uygulamaya yansımıştır. Paria Körfezi'ne ilişkin bu anlaşma ile Venezuela ile İngiltere Birleşik Krallığı, Körfez alanını kendi aralarında paylaşmışlar, yörede çizdikleri sınıra kadar birbirlerinin deniz üstü, deniz kolonu ve deniz dibindeki Egemenlik haklarını karşılıklı olarak tanımışlardır.⁷⁰

⁶⁸ Yolga, a.g.e. s.34

⁶⁹ Yolga, a.g.e. s.35

⁷⁰ Usluer, a.g.e. s.93

Kıta sahanlığına ilişkin olarak, ülkeyi çevreleyen tüm denizleri kapsamaması, kıta sahanlığına ilişkin bütün doğal kaynakları ve hakları içermesi ve bu alanı kıyıdaş ülkenin Egemenliğine tabi kılması açısından günümüzde kabul edilen bu bölge üzerindeki ilk genel hak iddiası 1945 yılında ABD Başkanı Truman tarafından yapılmıştır. Bu bildiriye ABD kıyılarına bitişik ve açık deniz altında yer alan deniz yatağı ve onun toprak altındaki yetkilerin ABD hükümetine ait ve kontrolünde olduğu, komşu devletlerle bu alanın sınırlandırılması gerekiyorsa bu sınırlandırmanın hakça ilkelere göre yapılacağı belirtilmiştir.⁷¹

Bu gelişmeler doğrultusunda 1958'de Cenevre'de yapılan Birinci Deniz Hukuku Konferansı esnasında imzalanan Kıta Sahanlığı Sözleşmesi, kıta sahanlığı kavramına hukuki bir nitelik kazandırmıştır.⁷²

1958 tarihli Kıta Sahanlığı Sözleşmesi'nin 1'nci maddesinde kıta sahanlığı kavramı hukuki olarak "kıyıya bitişik, fakat karasuları bölgesi dışındaki 200 metre derinliğe kadar veya bu sınırın ötesinde bulunup da üzerindeki sular derinliğinin oradaki doğal kaynakların işletilmesine olanak verdiği noktaya kadar uzanan su altı alanlarının deniz yatağı ve toprak altı şeklinde tanımlanmıştır.⁷³

Ayrıca Kıta Sahanlığı Sözleşmesi'nin 1 (b) maddesinde adalar için de büyüklüğüne veya küçüklüğüne, kıtaya yakınlık veya uzaklığına bakılmaksızın kıta sahanlığı tanınmıştır.

Ortaya çıkan hukuki, teknolojik, siyasi, ekonomik gelişmelerin etkisi ile yapılması zorunlu hale gelen Üçüncü Deniz Hukuku Konferansı sonunda hazırlanan Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi'nde kıta sahanlığı genişliği 1958 Sözleşmesi'nde öngörülen 200 metre derinlik ve işletilebilirlik kıstasları yerine 4 farklı şekilde belirlenmiştir. Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi'ne göre kıta sahanlığının dış sınırı, karasuları genişliğinin ölçülmeye başlandığı hatlardan itibaren 200 deniz mili; kıta kenarının deniz dibinde sona erdiği noktalarda kıta kenarının dış sınırı; kıta kenarının 200 deniz milinden öteye

⁷¹ Usluer, a.g.e. s. 79

⁷² Hamza Eroğlu; **Devletler Umumi Hukuku El Kitabı**, 2. baskı Ankara, Turhan Kitabevi, 1984, s.216

⁷³ Sözleşme metni için bkz. Aslan Gündüz, **Milletlerarası Hukuk Temel Belgeler Örnek Kararlar**, İstanbul Beta Yay., 1998, s.287

uzanması halinde karasuları genişliğinin ölçülmeye başlandığı hatlardan itibaren 350 deniz mili ve 2500 metre eş derinlik çizgisinden itibaren 100 deniz milidir.⁷⁴

Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi'nin 83'ncü maddesinde kıyıları bitişik veya karşı karşıya bulunan devletler arasında kıta sahanlığı sınırlandırılmasının, hakkaniyete uygun bir çözüme ulaşmak amacı ile, Uluslararası Adalet Divanı Statüsü'nün 38'nci maddesinde belirtildiği şekilde, uluslararası hukuka uygun olarak anlaşma ile yapılacağı hükme bağlanmıştır.

b. Ege' de Kıta Sahanlığının Ortaya Çıkması

Yunanistan 1961 yılından itibaren yaptırdığı sismik araştırmalar sonunda, Ege Denizi'nin kuzeyinde, Yunanistan kara ülkesinin yakınında bulunan Taşoz Adası civarında petrol bulmuş, bunun üzerine yabancı petrol şirketlerine Yunan karasularının dışında petrol arama ruhsatları vererek Ege Denizi kıta sahanlığının neredeyse tamamının kendisine ait olduğu iddiasına varacak bir uygulama içine girmiştir.⁷⁵

Türkiye, Yunanistan'ın bu yöndeki icraatını durdurmasını ve kıta sahanlığının paylaşılmasını istemiştir. Türkiye daha sonra 1 Kasım 1973 tarihinde bazı Yunan Adaları'nın batısında kalan alanlarda araştırma yapmak üzere Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığına 27 bölge için petrol arama ruhsatı vermiştir. Bu ruhsatların, ruhsat alanlarını gösteren harita ile birlikte 1 Kasım 1973 tarihinde resmi gazetede yayınlanmasına rağmen Yunanistan önce herhangi bir şekilde protestoda bulunmamış ancak bundan bir kaç hafta sonra bir Amerikan şirketinin Taşoz Adası'nın iki ülke arasında uyuşmazlık konusu olmayan deniz alanında zayıf petrol yatakları keşfetmesi üzerine 7 Şubat 1974' de Türk Hükümetine gönderdiği bir nota ile Türkiye'nin arama imtiyazı vermiş olduğu alanların Yunan kıta sahanlığı içerisinde yer aldığını, kendisinin daha önceden 1972 yılında söz konusu alanlarda petrol araması için imtiyaz vermiş olduğunu öne sürmüştür.⁷⁶

⁷⁴ Aydoğan Özman, **Deniz Hukukunda Yeni Gelişmeler**, Ege' de Deniz Sorunları Semineri, A.Ü.S.B.F.YAY. 1986, NO: 552, s.20

⁷⁵ Usluer, a.g.e. s.39

⁷⁶ Usluer, a.g.e. s. 87

Sorunun çözümünü güçleştiren faktörlerin başında, Ege'nin Yunan adaları ile donanmış olması ve Atina'nın bu adaların, Anadolu Yarımadası ile aynı ölçüde kıta sahanlığına sahip olduğunu iddia etmesi gelmektedir. 1958 Kıta sahanlığı ve 1982 Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmeleri öne sürülerek Türkiye'nin bir ölçüde Egemen haklarının ihlali anlamına gelen Yunanistan'ın bu yaklaşımına Ankara, Ege'nin özel statüsü olduğu için bu kuralların kayıtsız şartsız uygulanmasının imkânsız olduğunu belirterek itiraz etmektedir. Türkiye'nin endişesi yerindedir, çünkü Atina Ege'deki adaların kendi kıta sahanlıkları olduğunu iddia etmekle kalmamakta, ayrıca bu adaların Yunan anakarası ile siyasi bir bütünlük oluşturduğunu belirterek adalar ile anakara arasında Türkiye'ye herhangi Egemenlik hakkı tanımamasının söz konusu olmayacağını iddia etmektedir. Türkiye ise, 1958 ve 1982 sözleşmelerinin hükümlerinin özgün durumlara göre hakkaniyet ilkesi çerçevesinde değiştirilerek uygulanabileceğini belirtmektedir

Görüşmeler sırasında Yunanistan, Yunan anakarasından başlayan Yunan kıta sahanlığının Yunan Adaları ile Türkiye anakarası arasındaki orta hatta kadar devam ettiğini, uyuşmazlığın Uluslararası Adalet Divanına sunulacak çözümü gerektirdiğini iddia etmiştir. Görüleceği üzere Yunanistan'ın bu iddiası Türkiye'ye Yunan Adaları'nın batısında hiçbir şekilde kıta sahanlığı alanı tanımamaya yöneliktir.

İki ülke başbakanları seviyesinde 31 Mayıs 1975 tarihinde Brüksel'de yapılan görüşmeler sonunda ortak bir bildiri yayınlanmış, bu bildiri de iki ülkenin aralarındaki sorunları anlamlı görüşmeler ve barışçı yollarla çözmeye çalışacakları, kıta sahanlığı ile ilgili olarak La Haye Uluslararası Adalet Divanını dikkate alacakları belirtilmiştir.⁷⁷

Yunanistan 10 Ağustos 1976 tarihinde Güvenlik Konseyi'nin yanında tek taraflı olarak Uluslararası Adalet Divanı'na sunduğu başvurusunda Divan'dan iki ayrı istekte bulunmuştur. Bu başvuru ile Yunanistan esasa ilişkin olarak Divan'dan doğudaki Yunan Adaları ile Türkiye anakarası arasındaki kıta sahanlığı sınırlandırmasının hangi kurallara göre yapılacağını saptanmasını talep etmiş,

⁷⁷ Tülay Özlüerman, **Ege' de Karasuları ve Kıta Sahanlığı Sorunu**, Düşünceler YIL 2, sayı 2, Şubat 1988,s.88

ayrıca ikinci istemiyle de esasa ilişkin bir karar verilene kadar Divan'ın koruma önlemlerine (ihtiyati tedbir) karar vermesini istemiştir.⁷⁸

Divan'ın Yunanistan'ın koruma önlemleri konusundaki talebini reddetmesinden sonra, henüz yetki konusuna ilişkin incelemesi devam etmekte iken taraflar 2-11 Kasım 1976'da Bern'de tekrar görüşmelere başlamışlar ve 11 Kasım 1976 tarihinde Bern Deklarasyonu'nu imzalayarak uyuşmazlığı çözüme ulaştıracak esasa ilişkin kuralları saptamak üzere teknik heyetler düzeyinde çalışmalar yapmak ve bu arada görüşmeleri rahatsız edecek her türlü faaliyetten kaçınmak kararı almışlardır.⁷⁹

B. HAVA SAHASINA İLİŞKİN GELİŞİMİ

Türk-Yunan ilişkilerinde uyuşmazlık konusu olan noktalardan biriside Ege Hava Sahası Sorunlarıdır. Yunan Basını tarafından çok önemsenen bu konu nedense Türk Basını tarafından önemsenmemektedir. Ege hava sahası sorunları, hava sahası genişliği ve FIR' dan ibaret değildir. Komuta Kontrol ve Erken İhbar Hattı ve hava savunma sahalarının kontrolü sorunlarını da dahil etmek gereklidir.⁸⁰

Hava sahası, altındaki devletin tam ve mutlak Egemenliğine tabidir. Gerek 2920 sayılı Türk Sivil Havacılık Kanunu, gerekse 7 Aralık 1944 tarihli Chicago Sivil Havacılık Sözleşmesi, Türkiye'ye kara ülkesi ve karasuları üzerindeki hava sahasında tam ve münhasır Egemenlik yetkileri tanımıştır. Ege Denizi'nde karşılıklı kıyıları olan iki devletin karasuları altışar mil olduğundan, devletlerin hava sahası genişlikleri de altışar mildir.

Yunanistan 1930'lu yıllarda çıkarmış olduğu bir kararnameye dayanarak ve Türkiye'nin de buna uzun süre itiraz etmemesini gerekçe göstererek, hava sahası

⁷⁸ Pazarıcı, Ege Deniz Sorunlarında Türk ve Yunan Görüşleri Hukuki Açıdan, s. 403-404

⁷⁹ Pazarıcı, Ege Deniz Sorunlarında Türk ve Yunan Görüşleri Hukuki Açıdan, s. 405

⁸⁰ Işıklar, a.g.e. s.92

bakımından 10 millik bir uygulamayı sürdürmüştür.⁸¹ Türkiye ise aradaki 4 millik sahayı uluslararası hava sahası olarak kabul ederek, bu bölgede uçaklarını uçurmaktadır. Bu konudaki belirtilen 4 millik sahadaki anlaşmazlıktan kaynaklanmaktadır.⁸²

Bu günkü durumda İstanbul-Atina FIR hattı, yani İstanbul'dan hizmet sunulan FIR alanı ile Atina'dan hizmet sunulan FIR alanı arasındaki sınır, aşağı yukarı Türk -Yunan karasuları sınırının üzerinden geçmektedir. Böyle olmasında Türkiye'nin geçmişte konuya önem vermemesi rol oynamıştır. Çünkü 1946'da Uluslararası Sivil Havacılık Teşkilatı Türkiye'ye Yunan ulusal hava sahasını da içine alan ve merkezi Ankara'da olan bir FIR alanı önerdiği halde, Türkiye bu öneriyi değerlendirmemiştir. Ardından Kasım 1950 ve Mart 1958'de yapılan Uluslararası Sivil Havacılık Teşkilatı toplantılarında Türkiye'nin sorumluluk yükleneceği FIR alanının sınırlarının, kara sınırlarımız ve karasuları sınırlarımızdan kabul edilmiştir.⁸³

Yunanistan, İstanbul-Atina FIR hattını Türk uçaklarının Ege'ye çıkışını engellemek için kullanmaya çalışmakta ve devlet uçaklarımızın da uçuşlarıyla ilgili bilgi vermelerini ve Yunanistan'ın saptadığı düzenlemelere uymalarını istemektedir. Türkiye, yalnızca sivil uçakların FIR düzenlemesi gereğince bilgi vermekle yükümlü olduklarını, askeri uçaklarla ilgili konuların ikili anlaşmalarla düzenlenmesi gerektiğini belirtmektedir.⁸⁴

Sorunun temelinde, Yunanistan'ın bütün Ege Denizi'ni kendi ülkesinin bir parçası sayarak, diğer devletlere yaşam hakkı tanımak istememesi yatmamaktadır. Dünyada karasuları uzantısıyla hava sahası uzantısının birbirinden farklı olduğu, Yunanistan dışında bir başka ülke bulunmamaktadır. Bu anlayış hem uluslararası hukuk kurallarına, hem tatbikata, hem de hakkaniyet ve Nesafet ilkelerine uygun değildir.

⁸¹ Kamuran Gürün, **Dış ilişkiler ve Türk Politikası,1939 dan Günümüze kadar**, A.Ü.S.B.F. Yayınları Ankara-1983

⁸² Mehmet Kocaoğlu, **Uluslararası İlişkiler**, Kara Harp Okulu Basımevi, Ankara, 1993, s.161

⁸³ Gürel, a.g.e. s.78,

⁸⁴ Gürel, a.g.e. s.95

Belirtilen hava sahasıyla ilgili komuta-kontrol sorunlarının yanı sıra, bunlara oldukça benzer deniz ile ilgili komuta-kontrol sorunları da iki devlet arasındaki ilişkileri olumsuz yönde etkilemektedir. Türkiye 1974 öncesinde geçerli olan ve Yunanistan'a Türk karasuları dışındaki bütün Ege'de yetki veren eski düzenlemeye dönmeyi ret ederek, ya yeni bir düzenleme yapılmasını, ya da "görev kuvveti" (task force) kavramının uygulanmasını, böylece Türk Deniz Kuvvetlerinin Ege'deki faaliyetlerinin engellenmesinin önüne geçilmesini istemektedir.⁸⁵

C. EGE ADALARI SORUNUNA İLİŞKİN GELİŞİMİ

1- ADALARIN SİLAHSIZLANDIRILMASI SORUNU

Türkiye ile Yunanistan arasında Ege Denizi'ne ilişkin olarak yaşanan sorunlar zincirinin bir halkasını Lozan Barış Antlaşması, Lozan Boğazlar Sözleşmesi ve Paris Barış Antlaşması ile askerden arındırılmış bir statü altına konulan, Montreux Boğazlar Sözleşmesi ile de bu statüsü korunan Doğu Ege Adaları'nın Yunanistan tarafından söz konusu Uluslararası Antlaşmalar aykırı olarak silahlandırmasından kaynaklanan sorun oluşturmaktadır Osmanlı imparatorluğunun 24 Nisan 1830 tarihli bir nota ile Yunanistan'ın bağımsızlığını kabul etmesi üzerine, Ege' de bulunan tümü Osmanlı ülkesine ait olan adaların ikiye ayrıldığı görülmektedir: Birinci grup, Batı Ege Adaları adıyla anılan ve Eğriboz Adası, Kuzey Sporadlar ve Kiklad takım adalarından oluşan adalar olup Yunanistan'a bırakılmıştır. Bu adaların dışında kalan Girit adasının 1898'de Osmanlı İmparatorluğundan fiilen ayrılması üzerine Girit'in Rum halkı 1908 yılında Yunanistan'a bağlandığını ilan etmiştir.⁸⁶

Osmanlı imparatorluğunun Trablusgarp Savaşı'nı ve Balkan Savaşları'nı kaybetmesinden yararlanan Yunanistan; Taşoz, Midilli, Sakız, Pisara, Gökçeada, Semadirek ve Limni Adaları'nı işgal etmiş, Oniki Ada ise İtalya tarafından işgal

⁸⁵ Gürel, a.g.e. s.82.

⁸⁶ Nihat Erim, **Devletlerarası Hukuku Ve Siyasi Tarih Metinleri** Cilt.-1, H.F.Yayımları, 1953, s. 448

edilmiştir.⁸⁷ Bu adaların Yunanistan tarafından işgalinin meşruluğunu kabul etmeyen Osmanlı İmparatorluğu, 30 Mayıs 1913'de Yunanistan, Bulgaristan, Sırbistan ve Arnavutluk ile yaptığı Londra Andlaşması' nın 5. Maddesiyle bu adaların geleceğinin tayinini altı Avrupa Devleti'nin⁸⁸ kararına bırakmıştır.

Bunun üzerine 1914'de Londra'da toplanan söz konusu altı devlet yetkilileri, Oniki adaları herhangi bir karar konusu yapmayı üstü kapalı olarak İtalya'ya bırakırken, Yunanistan'ın Gökçeada, Bozcaada ve Meis'i Osmanlı Devleti'ne iade etmesini, diğer Doğu Ege Adalarını ise kesin zilyetliği altında tutmasını kararlaştırmışlardır.⁸⁹ Ege Adaları'nın silahsızlandırılması konusu da ilk olarak bu kararda dile getirilmiş, Yunanistan'a bırakılan bu adaların tahkim edilmeyeceği ve askeri amaçlarla kullanılmayacağı kabul edilmiştir.

Lozan Antlaşması'nın 12. Maddesinde, yukarıda değinilen Altı Devlet Kararı'nda kabul edilen ilkelerin kabul edileceği belirtilmiştir. Böylece Yunanistan'ın işgal etmekte olduğu adaları, bu adalarda istihkam yapmaması, bu adaları deniz üssü olarak veya askeri amaçlarla kullanmaması şartıyla hakimiyeti altında tutması kararlaştırılmış olmaktadır.

Lozan Boğazlar Sözleşme'sinin 4. maddesinde ise Limni, Semadirek, Gökçeada, Bozcaada ve Tavşan Adaları'nın askerlikten arındırılacağı kararlaştırıldıktan sonra, 6. maddesinde silahsızlandırmanın kapsamı belirtilmiştir. Bu maddeye göre, askerlikten arındırılacak bölgelerde ve adalarda hiçbir istihkâm, sabit topçu tesisleri, ışıldak tesisleri, denizaltı araçları, askeri havacılık tesisi ve deniz üssü bulundurulmayacaktır. Lozan Boğazlar Sözleşmesi'nin yerine ikame edilen Montrö Boğazlar Sözleşmesi'nde ise boğazların silahlandırılabilmesi kabul edilmekle beraber, Yunan Adaları'nın silahlandırılabilmesine ilişkin hiçbir hükme yer verilmemiştir. Lozan Barış Antlaşması'nın 15. maddesiyle Türkiye'nin Egemenliğinden kesin olarak çıkmış olan İtalya'nın Egemenliğindeki Oniki Adalar, ikinci Dünya Savaşı'ndan sonra 10 Şubat 1947'de İtalya ile imzalanan ve Türkiye'nin taraf olmadığı Paris Barış Anlaşması'nın 14. maddesiyle Yunanistan'ın

⁸⁷ Bilal.N.Şimşir, (der) **Ege Sorunu-Belgeler**, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayını,Cilt-1, 1978, s. LIV

⁸⁸ Bu altı devlet, Almanya Avusturya-Macaristan, İngiltere, Fransa, İtalya ve Rusya' dır.

⁸⁹ Şimşir; a.g.e. Cilt-2, s.XXVII

Egemenliğine bırakılmıştır. Ancak aynı maddenin ikinci fıkrasıyla adaların askerden arındırılacakları ve o şekilde kalacakları kararlaştırılmıştır.

Söz konusu anlaşmalardan ve belgelerden anlaşılacağı gibi, bugün Doğu Ege'de yer alan önemli adaların büyük bir bölümü Yunanistan'a ait bulunmaktadır. Türkiye'nin bugün Ege'de sayısı 104'ü bulan ada ve adacıkları bulunmasına rağmen Gökçeada, Bozcaada ve Uzun ada dışındakiler 25 km kare'nin altında bir yüzölçümüne sahip olup bunların 84 tanesinin yüzölçümü 1 km kare'nin altındadır. Buna karşılık, Doğu Ege'de Yunanistan'a ait olan adalardan yalnızca yüzölçümü 25 km kare'yi geçenlerin sayısı 21 olup bunlardan Midilli ve Rodos'un yüzölçümleri 1000 km'yi geçmektedir.⁹⁰

1960'lı yıllardan itibaren Doğu Ege Adaları'nı silahlandırmaya başlayan Yunanistan, 1974 yılından itibaren de Ege Adaları'nı silahlandırmaya hakkı olduğunu ileri sürmeye başlamıştır.

Kesin bir şekilde ifade etmeliyiz ki Boğazönü Adaları (Gökçeada ve Bozcaada hariç) ile Doğu Ege Adaları ve 12 adaları silahsızlandırılması kaydıyla Yunanistan'a devredilmesi Lozan ve Paris Antlaşmaları ile ortaya konmuştur.

2- Kardak Kayalıkları (Gri Adalar)Sorunu

25 Aralık 1995 yılında, Türk kargo gemisi Figen Akad, Bodrum ile Kelemez-Kilimli adası arasında bulunan küçük bir kayalığı oturmuştur. Bu olay nedeniyle Türkiye ve Yunanistan gemiyi kurtarma yetkisinin kendilerinde olduğunu iddia etmeye başlamıştır. İki ülkedeki bazı gazetecilerin de bu olayın üzerine gitmesiyle sorun büyümüş ve savaşın eşiğine kadar gelmiştir.

Kardak kayalıkları, ekonomik ve stratejik açıdan önemli görülmeyebilir. Ama burada önem arz eden konu, kayalıkların Egemenliğinin hangi ülkeye ait olduğunun tescili ile iki devletin elde edeceği siyasi ve hukuksal çıkarlardır.

⁹⁰ Hüseyin Pazarcı, **Doğu Ege Adalarının Askerden Arındırılmış Statüsü**, 2.Bası, Turhan Kitabevi, Ankara-1992, s.4

Kardak kayalıkları, bir sembol olarak gri adalar sorunun ortaya çıkmasına neden olmuştur.

Yunanistan bu sorunlarla ilgili olarak Türkiye ile görüşmeye ihtiyaç hissetmemesine rağmen Türkiye, uluslararası platformda ilk defa 1996'da Ege'de gri bölgeler olduğunu açıklamış ve halen Ege'de mülkiyeti kime ait olduğu belli olmayan kayalık ve adacıkların bulunduğunu söylemiştir. Daha sonra Türk Dışişleri Bakanı Kasım 1996'da Avrupa Birliği ülkelerine Gri bölgelerin varlığı konusunda bir mektup yollamıştır.

Türkiye'nin Yunanistan'la olan ilişkilerinde en başarılı Ege politikası "Gri Adalar" Konseptidir. Türkiye bütün bu sorunları bir paket halinde görüşmek istemekte, Yunanistan ise, Kıta sahanlığı ve Kardak' tan başka Ege'de sorun olmadığını iddia etmektedir.

Kardak Sorunu Türkiye açısından Gri Adalar sorununu oluşturuyorken, Yunanistan bakımından Ege'de Egemenlikten taviz olarak algılanmaktadır. Yunanistan Ege'de verilecek en küçük tavizin Türklerin Ege'nin tümü üzerinde hak iddia etmelerine imkan vereceği korkusunu taşımaktadır.

Bu mülkiyeti belirsiz adaların en önemli yanı, Uluslararası Deniz Hukukuna göre üzerinde yerleşim bulunan her adanın karasularına sahip olmasıdır.⁹¹

⁹¹ Baskın Oran, **Türk Dış Politikası**, iletişim yay, 2002, s.470

III.BÖLÜM

EGE SORUNUN HUKUKSAL VE SİYASAL BOYUTU

I-KARASULARININ GENİŞLİĞİ VE SINIRLANDIRILMASI KONUSU

A- TARAFLARIN YAKLAŞIMLARI

1-Yunan Tezleri

a-12 Milin Genel Kural Oluşturduğu İddiası

Yunanistan Ege denizinde Karasularını 12 mile çıkarabilme hakkı olduğunu BMDHS' ne dayanarak savunmaktadır. BMDHS' nin 3. maddesi devletlere karasuları genişliklerini 12 mile kadar saptama yetkisi vermiştir.

Dünyanın önemli deniz ticaret filolarına sahip olan Yunanistan buna rağmen 1970'li yıllara kadar denizlerin serbestliği ilkesini savunarak uzun süre karasularının genişletilmesine karşı çıkmıştır. Bu görüşünü 1930 La Haye Kodifikasyon Konferansı' da dahil olmak üzere Birinci ve ikinci Deniz Hukuku Konferanslarında da sürdürmüştür. III. Deniz Hukuku Konferansı'nın başladığı andan itibaren Yunanistan, karasularının genişletilmesi, 12 mil kriterinin azami bir ölçü değil, sabit bir ölçü olarak sözleşme metninde yer alması doğrultusunda büyük çaba harcamıştır.⁹²

1982 BMDHS' ne göre karasuları genişliğini belirleme bir hakktır. Ancak, devletler karasuları genişliklerini belirlerken o denizin coğrafi özelliklerini de dikkate almak durumundadırlar. Karasularının genişliği konusunda tekdüze bir kural olamaz. Bölgenin konumunu ve özelliklerini dikkate almadan hakkın kullanılması hakkın kötüye kullanılması sonucunu doğurabilir.⁹³

⁹² Omdan, Türk-Yunan Açmazı Ege Denizi Karasuları Genişliği Sorunu, s.7

⁹³ Toluner, Milletler Arası Hukuk Dersleri,... s. 210

b- 12 Mil Ege' de Adalara da Uygulanabilir İddiası

Yunanistan 12 millik karasuları genişliğinin Ege'deki adalara da herhangi bir kural dışılığına yer verilmeden uygulanması gerektiğini ileri sürmektedir.⁹⁴ Bu görüşü doğrultusunda Yunanistan, III. Deniz Hukuku Konferansı esnasında adalara ve adacıklara tanınacak deniz alanlarının kıta ülkelerine tanınan deniz alanları ile aynı şekilde düzenlenmesini savunmuştur. Bu yönde Konferans'a sunduğu madde taslağında özel koşullar kavramına yer verilmemesini tavsiye ederek, iki ülke arasındaki deniz alanları sınırlandırmasında hiçbir devletin Egemenlik haklarını bu iki devletin kıta sahanlıklarının ölçülmeye de başlandığı kıtaların veya adaların esas hatları arasındaki orta hattın ötesine taşıyamayacağı yönünde bir düzenleme yapılmasını teklif etmiştir.

Türkiye'nin özel durumlar arz eden denizlerde karasuları genişliğinin özel durumlar da dikkate alınarak ilgili ülkeler arasında anlaşma yolu ile ve hakça ilkelere göre tespit edilmesi yönündeki görüşünü kabul etmeyen Yunanistan, kıta sahanlığı sınırlandırılmasının özüne ilişkin olarak savunduğu ülkesel ve siyasal bütünlük ilkesini bu konuda da tekrarlamaktadır. Yunanistan'a göre Ege Adaları Yunan kıta ülkesi ile siyasal ve ekonomik bir bütünlük oluşturmaktadır. Adalar arasındaki en uzak mesafe 42 deniz milidir. Bu nedenle uluslararası hukukta kabul edilen devletlerin ülke bütünlüğü ve bölünmezliği ilkesi göz önüne alınarak 12 mil kuralının Yunan Adaları'na da uygulanması gerekir.⁹⁵

Yunanistan 12 mil Karasuyu genişliğini adalara da uygularsa, Ege'nin en az %70'ine sahip olacak demektir. Böylelikle açık deniz alanları tamamen daralacak, Ege tam bir Yunan gölü haline gelecektir.

c- Karasularının Genişliğini Belirleme, Kıyı Devletinin Egemenlik Yetkisi Kapsamındadır İddiası

Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi'nin 3'ncü maddesine dayandırdığı ve III. Deniz Hukuku Konferansı esnasında yapılan görüşmelerde, sunduğu madde taslaklarında ifade ettiği bu görüşü ile Yunanistan,

⁹⁴ Pazarcı, Ege'deki Deniz Sorunlarında Türk ve Yunan Görüşleri:Hukuki Açıdan, s.89

⁹⁵ Odman, a.g.e, s.11

karasuları genişliğinin uluslararası hukukta 12 mil olarak kabul edildiğini, her devletin karasuları genişliğini tespit etme hakkına sahip olduğunu, 12 millik sınır içerisinde bu hakkın kullanılmasının kıyı devletinin Egemenlik yetkisinde bulunduğunu, dolayısıyla takdir yetkisini istediği biçimde kullanabileceğini öne sürmektedir.⁹⁶

2-TÜRK TEZLERİ

a-Karasularının genişliği konusunda genel bir kural belirlemenin haksız olduğu iddiası

Karasularının genişliği konusunda belirli, tekdüze, genel bir kural belirlemenin bazen haksız ve eşitsiz sonuçlara yol açabileceğini Türkiye, BMDHK' nın başından itibaren Türk temsilcilikleri aracılığıyla belirtmiştir. Türkiye, III. Deniz Hukuku Konferansı'nın başlaması ile birlikte Karakas' ta yapılan ilk görüşmelerden itibaren karasularının genişliği konusunda genel olarak kabul edilen ve dünyanın her bölgesinde uygulanabilecek tek düze bir kuralın bulunmadığını savunmuştur. Nitekim Konferans esnasında söz alan Türk temsilcileri Birinci ve ikinci Deniz Hukuku Konferanslarında karasuları genişliğinin azami ölçüleri konusunda herhangi bir anlaşmaya varılamadığını da hatırlatarak III. Deniz Hukuku konferansı sonunda düzenlenecek sözleşmede de bu konuda genel bir kuralın kabul edilmemesi gerektiğini bildirmiştir.⁹⁷

b-Sınırlandırmada Denizlerin Coğrafi Özellikleri Göz Önünde Bulundurulmalıdır İddiası

Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi'nde devletlerin karasularını 12 mile kadar çıkarabileceklerini kabul edilmesi ile birlikte Yunanistan'ın, 12 milin genel kural oluşturduğunu ve Sözleşme'nin de Konferans'a katılan devletlerin büyük çoğunluğu tarafından onaylandığından bahisle, 12 mil kuralının tüm devletler için bağlayıcı uluslararası örf ve âdet kuralı haline geldiğini öne sürmesi üzerine Türkiye, 12 millik

⁹⁶ Odman a.g.e,s.12

⁹⁷ Pazarcı, Ege Deniz Sorunlarında Türk ve Yunan Görüşleri:Hukuki Açıdan, s. 86.

karasuları genişliğinin sadece bir üst sınır oluşturduğunu, her duruma kendiliğinden uygulanabilecek bir kural niteliği taşımadığını savunmuştur.⁹⁸

Türkiye bu savunmasını desteklemek amacı ile Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi'nin 300'ncü maddesinde devletlerin Sözleşme'de tanınan hakları, yetkileri ve serbestileri hakkın kötüye kullanılmasını oluşturmayacak şekilde kullanılmalarının öngörüldüğünü, Ege'de 12 mil kuralının uygulanmasının Türkiye'nin açık denizlere çıkışının engellenmesi sonucunu doğuracağından Yunanistan'ın karasularını 12 mile çıkarmasının hakkın kötüye kullanılması anlamına geleceğini öne sürmüştür.

Türkiye, Yunanistan'ın 12 milin uluslararası örf ve âdet kuralı haline geldiğine dair iddiasına ise iki açıdan karşı çıkmaktadır. Türkiye'ye göre 12 millik karasuları genişliği tüm devletlerin değil sadece Sözleşme'ye taraf olan devletlerin iradelerini yansıtmaktadır. Ayrıca 12 milin uluslararası örf ve âdet kuralı niteliği kazandığı kabul edilse dahi bu kuralın konferans esnasındaki fikre dayandırmaktadır. Türkiye'ye göre özellikleri nedeniyle Ege gibi yarı-kapalı veya kapalı denizlerde genel nitelikteki kurallar uygulanamaz. Türkiye'nin bu görüşünü dayandırdığı ikinci fikrine göre de kendi karasularının genişliğini belirleyen bir devlet komşu bir devletin açık denize çıkışını engelleyemez ve engellememelidir.⁹⁹

Nitekim Türkiye III. Deniz Hukuku Konferansı esnasında Ege Denizi gibi coğrafi özellikleri olan yarı kapalı denizlerde karasuları genişliğinin ve adaların deniz alanlarının komşu devletler arasında hakça ilkeler uyarınca anlaşma yolu ile saptanması, karasuları genişliği saptanırken komşu kıyıdaş devletlerin hak ve çıkarlarına hâle getirilmemesi, karasuları genişliğinin bir başka devletin karasularını açık denizden ayıracak şekilde saptanmaması gerektiği yönünde önerilerde bulunmuştur.¹⁰⁰

⁹⁸ Odman, a.g.e, s. 12

⁹⁹ Pazarıcı, Ege Deniz Sorunlarında Türk ve Yunan Görüşleri Hukuki Açıdan, s.114

¹⁰⁰ Toluner, Türkiye'nin Bazı Dış Politika Sorunları, s. 22.

Ancak daha sonradan düzenlenen Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi'nde devletlerin karasularını 12 mile kadar çıkarabileceklerinin kabul edilmesi ile birlikte Yunanistan'ın, 12 milin genel kural oluşturduğunu ve Sözleşme'nin de Konferans'a katılan devletlerin büyük çoğunluğu tarafından onaylandığından bahisle, 12 mil kuralının tüm devletler için bağlayıcı uluslararası örf ve âdet kuralı haline geldiğini öne sürmesi üzerine Türkiye, 12 millik karasuları genişliğinin sadece bir üst sınır oluşturduğunu, her duruma kendiliğinden uygulanabilecek bir kural niteliği taşımadığını savunmuştur.¹⁰¹ Türkiye bu savunmasını desteklemek amacı ile Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi'nin 300'ncü maddesinde devletlerin Sözleşme'de tanınan hakları, yetkileri ve serbestileri hakkın kötüye kullanılmasını oluşturmayacak şekilde kullanılmalarının öngörüldüğünü, Ege'de 12 mil kuralının uygulanmasının Türkiye'nin açık denizlere çıkışının engellenmesi sonucunu doğuracağından Yunanistan'ın karasularını 12 mile çıkarmasının hakkın kötüye kullanılması anlamına geleceğini öne sürmüştür.¹⁰²

B-TARAFLARIN YAKLAŞIMLARININ ULUSALARASI HUKUK İŞİĞİNDE DEĞERLENDİRİLMESİ

Karasularının genişliği sorunu, deniz hukukunda öteden beri tartışmalı bir konudur. La Haye kodifikasyon çalışmalarında ve birinci deniz hukuku konferanslarında bir anlaşmaya varılamamıştır. İkinci deniz Hukuku Konferansında 6mil önerisi bir oy eksiği ile kabul edilememiştir. İlk iki konferansta azınlık önerisi olan 12 mil genişlik esasını 1973-1974 tarihlerinde başlayan üçüncü deniz hukuku konferanslarında bir çözüm yolu olarak benimsenmiştir.

Yunanistan, 1982 Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi'nin 3'ncü maddesine dayanarak 12 milin genel kural oluşturduğunu öne sürmektedir. 1982 Sözleşmesi'nin 3'ncü maddesinin açık ifadesi karşısında Sözleşme'ye taraf olan

¹⁰¹ Toluner, Türkiye'nin Bazı Dış Politika Sorunları, s. 22¹⁰¹ Ferit Hakan Baykal, Karasularının Azami ve Asgari Genişliği (Devletin Karasuları Üzerinde ki Yetki Alanının Sınırı), Hukuk Araştırmaları Dergisi, cilt-7, Sayı 1-3(1992-1993, s.203

¹⁰² Toluner, Türkiye'nin Bazı Dış Politika Sorunları, s. 23

devletlerin karasularının genişliğini 12 mili aşmayacak şekilde saptama hakkına sahip olduklarını kabul etmek gerekmektedir. Ancak bu durum 12 milin, sabit bir ölçü şeklinde, genel bir kural niteliğini haiz olduğu anlamına gelmemektedir. Nitekim III. Deniz Hukuku Konferansı esnasında bazı devletler tarafından *"karasuları genişliğinin 12 mil olacağı şeklinde kesin ifade içeren ve azami ve asgari genişliği tek bir genişlik ve madde ile çözümleyen öneride"*¹⁰³ bulunmuş ise de bu öneri itibar görmemiştir. Bu durumda dünya üzerindeki tüm denizlerde geçerli olabilecek bir ölçütün kabul edilmesinin imkansızlığından kaynaklanmaktadır. O halde 12 mil genel bir kural olmayıp sadece devletlerin karasuları alanlarını genişletebilecekleri bir üst sınırı ifade eder. Ayrıca Konferans esnasında kendine özgü özellikleri bulunan denizler açısından farklı hükümler getirilmemiş olmasının 12 milin her türlü deniz kesiminde geçerli olacağı şeklinde yorumlanması da mümkün değildir.¹⁰⁴

1-12 Millik Genişlik Esasının Örf ve Adet Kuralı Haline Gelip Gelmediği

Bugün devletlerin büyük çoğunluğunun 12 millik genişlik esasını benimsemelerinden dolayı Uluslararası Deniz Hukuku Sözleşmesinin 3. maddesinin bir örf ve adet kuralı haline geldiği ileri sürülebilir. Bu kuralın bir örf ve adet kuralı haline geldiği kabul edilse dahi bunu Türkiye'ye karşı ileri sürmek imkansızdır. Çünkü, Uluslararası Adalet Divan'ının balıkçılık davasındaki 18 aralık 1951 tarihli kararında açıklamak fırsatını bulduğu gibi bir örf ve adet kuralı o kuralın oluşumu aşamasından itibaren sürekli olarak kendisine uygulanmasına açıkça itiraz eden devletlere karşı ileri sürülemez.¹⁰⁵ Çünkü Türkiye Konferans'ın başından sonuna kadar 12 milin kabul edilmesine karşı çıkmıştır. Nitekim 30 Mart 1982 tarihinde yapılan Konferans'ın yüzaltmışıncı toplantısında Türkiye, temsilcileri vasıtası ile, karasularının genişliği ile ilgili 3'ncü maddeyi kabul edemeyeceğini, bu maddenin ülkeler arasında çeşitli anlaşmazlıklara neden olacağını vurgulamış, sınırlandırmanın ilgili ülkeler

¹⁰³ Ferit Hakan Baykal, *Karasularının azami ve asgari Genişliği (Devletin Karasuları Üzerinde ki Yetki Alanının Sınırı)*, Hukuk Araştırmaları Dergisi, cilt-7, Syı 1-2, 1992-1993, s.203

¹⁰⁴ Baykal, a.g.e, s.204

¹⁰⁵ I.C.J.Reports 1951, s.131. Naklen, Toluner, ... Türkiye'nin Bazı Dış Politika Sorunları, s.26

arasında anlaşma ile yapılması gerektiğini belirterek bu konudaki itirazını hassasiyetle ortaya koymuştur.¹⁰⁶ Türkiye bu düşüncelerle Sözleşme'ye taraf olmadığı gibi Sözleşme'yi kabul etmeyen 4 devlet içerisinde Sözleşme ile birlikte Nihai Senet'i de imzalamayı reddeden tek devlet olmuştur.

2-Hakkın Kullanımının Sınırları

Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesinin 3.maddesinde karasularının Genişliği konusunda 12 millik azami bir sınırın belirlenmiş olması, doğal olarak devletlere karasularını bu sınıra kadar saptayabilme hakkını vermektedir. Ancak söz konusu hak sınırsız olarak kullanılabilir mi?

Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi'nin "*iyi niyet ve hakkın kötüye kullanılması*" başlığını taşıyan 300'ncü maddesinde taraf devletlerin Sözleşme ile yükledikleri yükümleri iyi niyetle yerine getirmeleri ve Sözleşme ile tanınan hakları, yetkileri ve serbestileri hakkın kötüye kullanılmasını oluşturmayacak şekilde kullanmaları gereği belirtilmiştir. Dolayısıyla 3'ncü maddede tanınan takdir hakkı sınırsız olmayıp uluslararası hukuka göre sınırlandırılmıştır. Bu bağlamda devletler, konumuz ile ilgili olarak Yunanistan, karasularını 12 mile kadar genişletilebilecekleri yönündeki takdir hakkı doğrultusunda karasuları genişliklerini saptarken kıyıların genel durumunu, bölgenin coğrafi özelliklerini, uygulanacak genişliğin tüm uluslararası toplumun yararlandığı açık deniz alanlarında önemli bir azalmaya sebep olup olmadığını, komşu devletlerin deniz alanlarından yararlanmalarının hakkaniyete aykırı bir biçimde engellenip engellenmediğini göz ardı edemeyeceklerdir.¹⁰⁷

Türkiye'nin açık denizlere çıkışının tamamen engellenmesi, kuzeybatı ile güney batı kıyılarının bağlantısının kesilmesi ciddi anlamda hakkaniyete aykırı bir durum teşkil edeceği gibi bu hakkı kullanan bakımından da hakkın kötüye kullanımını oluşturacağından dolayı Yunanistan'ın Ege Denizinde karasularını 12 mil olarak belirlemesi Uluslararası hukuk bakımından geçerli olmayacaktır.

¹⁰⁶ Odman, a.g.e, s.14

¹⁰⁷ Baykal, a.g.e, s.205

Yunanistan'ın Uluslararası Hukuk ilkelerini bir yana iterek karasularını 12 mile genişletmesi,Türkiye açık denizler haklarını kullanılmasını sağlamak için kuvvet kullanmak zorunda kalacaktır.Bu durum Uluslararası Hukukun meşru saydığı bir eylemdir.¹⁰⁸

II-KITA SAHANLIĞININ SINIRLANDIRILMASI KONUSU

A-TARAFLARIN YAKLAŞIMLARI

1-Yunan Tezleri

Kıta Sahanelığının sınırlandırılması konusunda Yunanistan'ın öteden beri ileri sürdüğü üç temel tezi vardır: Yunanistan'a ait adaların ve kıta ülkesinin siyasal ve ülkesel bütünlük oluşturduğu, adalarında kıta ülkeleri gibi kıta sahanlığına sahip olması, Türkiye ile Adalar arasındaki kıta sahanlığı sınırlandırmasının eşit uzaklık ilkesine göre tespit edilmesi gerekliliği.¹⁰⁹

a-Siyasal ve Ülkesel Bütünlük tezi

Yunanistan'a göre deniz hukuku bir devletin ülke bütünlüğünü teyit etmeli ve o devletin ana kararı ile adaları arasında hiç bir ayırım yapmamalıdır.¹¹⁰ Nitekim,Türkiye'nin 1 Kasım 1973' de Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığına Ege'de araştırma yapmak üzere verdiği ruhsatlar üzerine Yunanistan'ın Türkiye'yi protesto ederek gönderdiği ilk notası olan 7 Şubat 1974 tarihli notasında Yunan anakarası ile Ege'de bulunan Yunan Adaları'nın siyasal ve ülkesel bir bütünlük oluşturduğu, Yunan Egemenliğinde bulunan adaların Yunan ülkesinin ayrılmaz bir parçası olduğu iddia edilmiştir.¹¹¹Bu görüşünü uluslararası hukukta kabul edilen devletin ülkesinin bütünlüğü ve bölünmezliği ilkesine dayandıran Yunanistan, Yunan ülkesinin Ege'de bulunan Yunan Adaları ile bir bütün olarak ele alınması gerektiğini ifade etmektedir.

¹⁰⁸ Toluner, Türkiye'nin Bazı Dış Politika Sorunları, s.27

¹⁰⁹ Pazarcı, Ege Deniz Sorunlarında Türk ve Yunan Görüşleri Hukuki Açıdan, s.80

¹¹⁰ Pazarcı, Ege Deniz Sorunlarında Türk ve Yunan Görüşleri:Hukuki Açıdan, s.109

¹¹¹ Pazarcı, Ege Deniz Sorunlarında Türk ve Yunan Görüşleri: Hukuki Açıdan, s.80,

Yunanistan ayrıca bu ülkesel bütünlük iddiasını takımada rejimi ile de desteklemeye çalışmıştır. III.B.M.D.H.K. sırasında takımada ilkelerinin kabulü yolunda güçlü bir eğilimin ortaya çıkması üzerine esas kara ülkesinin çevresinde ada ülkesi de bulunan bazı devletler takımada ilkelerinin bu konumda da uygulanmasını öngören bazı öneriler ileri sürmüşlerdir. Yunanistan ülkesel bütünlüğü ileri sürerken Ege Denizinde takımadalara sahip olduğunu da belirterek bu adalar ile kıta ülkesinin bir bütün olarak değerlendirilmesi gerektiğini iddia etmiştir. Ancak Konferans esnasında Yunanistan tarafından, sunulan taslağın kabul görmemesi, sonradan tanzim edilen Sözleşme metninden de anlaşılacağı üzere, takımada sularından sadece takımada devleti olarak adlandırılan ve herhangi bir kıta ülkesine sahip olmayıp sadece adalar ve takımadalardan oluşan devletlerin yararlanabileceğinin kabul edilmesi, Yunanistan'ın ülkesel bütünlük iddiasını takımada rejimi ile desteklemeye çalışmasından vazgeçmesine sebep olmuştur.¹¹² Yunanistan takım ada rejiminden ülkesi sadece takım ada devletlerinin yararlanabileceği ortaya çıktıktan sonra siyasal ve ülkesel bütünlük tezine takım ada rejimiyle ilişkilendirmeden kullanmaya devam etmiştir.¹¹³

Yunanistan, Yunan Devleti'nin kıtasal kara ülkesi ile adalar bölgelerinin ülkesel ve siyasi birlik oluşturduğu yönündeki bu iddiasını 10 Ağustos 1976 tarihinde Uluslararası Adalet Divanına tek taraflı olarak yaptığı başvurusuna konu dava dilekçesine de eklediği 22 Mayıs 1976 tarihli notasında da tekrarlamış, bu notada da Yunan delegasyonunun Bern toplantısında ortaya koyduğu 3 temel ve hukuki noktadan birisinin ülkesel ve siyasi birlik konusu olduğu belirtilmiş, ancak takımada rejimine ilişkin görüşlerden bahsedilmemiştir.¹¹⁴

Yunanistan siyasal ve ülkesel bütünlük tezi ile Türkiye kıyılarına yakın Doğu Ege adalarının batısında Türkiye'ye kıta sahanlığı bırakmamayı amaçlamaktadır. Bu sebeple Türkiye ile yapılacak kıta sahanlığı sınırlandırmasında ülkesinin en doğudaki adalarının esas alınmasını sağlamaya çalışmaktadır.

¹¹² Pazarcı, Ege Deki Deniz Sorunlarında Türk ve Yunan Görüşleri:Hukuki Açıdan, s.83

¹¹³ Sertaç Hami Başeren, **Ege sorunları**, İstanbul, Türkiye Deniz Araştırmaları Vakfı Yayınları, No : 15, 2003 s. 149

¹¹⁴ A.Haluk Kabaalioğlu, **Ege Kıta Sahaneliği Uyuşmazlığında Ortaya Çıkan Hukuki sorunlar ve La haye' de Savunulan Yunan Görüşleri**, Danıştay Dergisi,yıl 9, sayı.34-35, s.95

b-Adaların Kıta Sahanlığına Sahip Olması İddiası

Ege'de mevcut binlerce adanın çoğuna sahip olan Yunanistan'ın Ege'de Türkiye'ye karşı başvurduğu ikinci tez, adalarında kıta ülkeleri ile eşit bir biçimde kıta sahanlığına sahip olmalarına ilişkindir. Nitekim, Yunanistan, kendisinin de taraf olduğu, ancak Türkiye'nin imzalamadığı 1958 Cenevre Kıta Sahanlığı Sözleşmesi'nin 1 (b) maddesine dayandırdığı ve Türkiye'ye verdiği ilk notası olan 7 Şubat 1974 tarihli notasından başlayarak sürekli olarak bütün uluslararası forumlarda tekrarladığı bu ikinci görüşü ile Yunan Adalarının da kıta ülkesi ile eşit bir biçimde kıta sahanlığına sahip olduğunu iddia etmektedir.¹¹⁵

Yunanistan'a göre 1958 Cenevre Kıta Sahanlığı Sözleşmesinin 1/b maddesinde hem de 1982 III.B.M.D.H.S.'nin 121/2 maddesinde adaların kıta sahanlığını da kıta ülkelerinin ki gibi tanımlamış olması adaların da kıta sahanlığı konusunda kıta ülkeleri ile eşit haklara sahip olduğunu göstermektedir. Yunanistan'ın bu tezi iki öğeyi içermektedir: Adaların kıta sahanlığına sahip olması, adaların kıta sahanlığı sınırlandırması sırasında kıta ülkeleri ile eşit koşullarda ele alınması gerekliliğidir.¹¹⁶

Yunanistan, ülkesel bütünlük iddiasına dayanarak Ege Denizini Yunan Gölü haline getirmenin zorluğunu gördüğü içindir ki, bu defa adalara karasularının dışında geniş kıta sahanlığı alanları sağlayarak bu amacına ulaşmayı hedeflemektedir.

c-Türkiye ile Adalar Arasında Eşit Uzaklık İlkesinin Uygulanması İddiası

Ege Denizi Kıta Sahanlığı Uyuşmazlığında Yunanistan'a karşı ileri sürdüğü üçüncü tezi ise Türkiye ile Türkiye kıyılarına en yakın bulunan Ege Adaları arasında kıta sahanlığı sınırlandırmasının eşit uzaklık ilkesine göre yapılması gerekliliğine işaret etmektedir. Yunanistan, Cenevre Kıta Sahanlığı Sözleşmesi'nin 6'ncı maddesine dayandırdığı bu iddiasını da 7 Şubat 1974 tarihli ilk notasından itibaren Türkiye'ye verdiği diğer notalarda, III. Deniz Hukuku Konferansı sırasındaki

¹¹⁵ Pazarcı, Ege'deki Deniz Sorunlarında Türk ve Yunan Görüşleri: Hukuki Açından, s. 81

¹¹⁶ Başeren, a.g. e, s. 147

görüşmelerde ve Uluslararası Adalet Divanına yaptığı tek taraflı başvurusunda tekrarlamıştır.¹¹⁷

Yunanistan bu tezi Uluslararası örf ve adet Kuralı özelliğini kazanmış bulunduğunu söylediği 1958 Cenevre Kıta Sahaneliği Sözleşmesinin 6. maddesine dayandırmaktadır. Bu maddeye göre, kıta sahanlığının sınırlandırılması anlaşma ile gerçekleştirilmesi öngörüldükten sonra, bu yolun iletilememesi durumunda “eğer özel koşullar başka bir türlü sınırlandırmayı gerektirmiyorsa” “eşit uzaklık” ilkesinin uygulanacağı kabul edilmektedir.

2-Türk Tezleri

Türkiye'nin Ege Denizi kıta sahanlığı sınırlandırılması konusunda Uluslararası Hukuka uygun pek çok tezi mevcuttur. Bu tezler, kıta sahanlığı sınırlandırılmasının anlaşma ile gerçekleştirilmesi gerekliliği; kıta sahanlığı sınırlandırılmasında doğal uzantının esas olduğu ve bir kıta ülkesinin doğasal uzantısında yer alan adaların kendi kıta sahanlığına sahip olmadıklarına ilişkin tez; anlaşmanın yapılamaması durumunda sınırlandırmanın hakkaniyet ilkelerine göre yapılması gerekliliği; Ege Denizinin bir yarı kapalı deniz olduğu ve buradaki kıta sahanlığı sınırlandırılmasının hakça olması ilkeleri gözetilerek yapılması gerekliliği; Ege de kıta sahanlı sınırlandırılmasının Lozan Anlaşmasının kurmuş olduğu denge çerçevesinde gerçekleştirilmesi gerekliliğidir.

a-Anlaşmanın Esas Olması İddiası

Türkiye Ege Kıta sahanlığı sınırlandırılmasının “görüşmeler” sonucunda gerçekleştirilecek bir anlaşma ile yapılması tezini 27 Şubat 1974 tarihinde Yunanistan'a verdiği ilk karşı notasından başlayarak sürekli bir biçimde ileri sürmektedir.¹¹⁸ Türkiye'nin Ege kıta sahanlığı alanlarının karşılıklı görüşmeler sonucunda gerçekleştirebilecek anlaşma yolu ile sınırlandırılmasına ilişkin bu

¹¹⁷ Pazarcı, Ege Deniz Sorunlarında Türk ve Yunan Görüşleri: Hukuki Açından, s.82

¹¹⁸ Pazarcı, Ege Deniz Sorunlarında Türk ve Yunan Görüşleri: Hukuki Açından, s.86

görüŖü aynı zamanda uyumsuzlukların çözüm yöntemine ilişkin bir görüŖ olma niteliğini de taşımakla birlikte, Ege'de söz konusu olduğu gibi kıta sahanlığı alanlarının sınırlandırmasının karmaŖıklığı da dikkate alındığında, sınırlandırmanın kurallarını en kabul edilebilir bir biçimde saptayan öze ilişkin bir sınırlandırma ilkesidir. Nitekim Cenevre Kıta Sahanlığı Sözleşmesi'nin 6'ncı maddesi ile Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi'nin 83'ncü maddesi, kıta sahanlığı sınırlandırılması konusunda andlaşmaya öncelik tanımaktadır.

Türkiye geçmişte Yunanistan ile bu konuda bir çok görüşmeler gerçekleştirmiştir. Yunanistan, kıta sahanlığının sınırlandırılmasının anlaşma yoluyla yapılması hükmünün III.B.M.D.H.S.' de açıkça yer almış olmasının bu konudaki tezlerinin zayıflattığının farkındadır.

b- Doğal Uzantının Esas Olması

Türkiye'nin kıta sahanlığının sınırlandırılmasının özüne ilişkin ikinci tezi sınırlandırmada doğal uzantının temel ölçüt olduğuna ilişkindir. Bu teze göre, Ege de bu ilkeyi uyguladığımız zaman bu deniz yatağının önemli bir bölümü Anadolu yarımadasının doğal uzantısını oluşturmakta olduğu, adaların kendi başlarına bir kıta sahanlığına sahip olmadıkları görülmektedir. Türkiye Uluslararası Adalet Divanının 1969 tarihli Kuzey Denizi Kıta Sahanlığı Davalarına ilişkin kararının özellikle 85'nci paragrafını bu görüşünün hukuksal dayanağı olarak göstermektedir. Divan kararının söz konusu 85'nci paragrafında kıta sahanlığı kavramının jeolojik tanımına öncelik verilerek her devletin kıta sahanlığının onun ülkesinin doğal uzantısı olduğu ve başka bir devletin ülkesinin doğal uzantısına girmemesi gerektiği belirtilmiştir.

Daha önce belirtildiği gibi ilk başta 'Doğal Uzanti' bağlamında tanımlanmış olan kıta sahanlığında hak sahibi olmanın esasları zaman içinde değışikliğe uğramış olsa da günümüzde hala Doğal Uzanti yaklaşımının varlığı gözlemlenmektedir. III.B.M.D.H.S. de kıta sahanlığının belirlenmesinde 200 millik mesafe kıstasının yanında 'kıta sahanlığının, bir kıyı devletinin ülkesinin su altında karasularının ötesinde kıta kenarının dış sınırına kadar doğal uzanımı boyunca deniz tabanını ve onun altını kapsadığı' belirtilerek jeolojik verilerin esas alındığı gözlemlenmektedir.

Bu sözleşmeden sonra ortaya çıkan mahkeme kararlarında da¹¹⁹ jeolojik anlamda ‘doğal uzantı’ benimsenmiş, kıyıları karşı karşıya iki devletin doğal uzantılarının doğal şekilde kesintiye uğramış olması halinde bu kesintinin aynı zamanda iki ülke arasında kıta sahanlığının sınırını da oluşturabileceği devamlı şekilde ifade edilmiştir.

Hukuksal içtihat, Türkiye’nin Ege Denizi Kıta Sahanlı ile ilgili tezlerine destek veriyordu. Ancak Uluslararası Adalet Divanı, bu içtihadını değiştirmiş¹²⁰, Doğal Uzantı kriteri yanında Mesafe Kriterini de benimsemiş bu anlamda Türkiye’nin tezlerinin gözden geçirilmesine sebep olmuştur.¹²¹

c- Hakkaniyet İlkelerin Uygulanması İddiası

Türkiye’nin Hukuki esaslara dayanan tezlerinden üçüncü tezi, kıta sahanlığı sınırlandırmasının Hakkaniyet ilkeleri gözetilerek yapılması gerekliliğidir.¹²²

Türkiye bu tezini ilk olarak 27 Şubat 1974 tarihli notasında ileri sürmüştür. Bu nota verilirken, Uluslararası Adalet Divanının 1969 tarihli kararına atıf yapılmıştır. Yine Türkiye’nin III.B.M.D.H.K.’ da genel olarak kıta sahanlığı sınırlandırılması ilkelerinden söz edildiği görülmektedir. Ayrıca Yunanistan’ın Divan’a tek taraflı başvurusunda Türkiye’nin 18 Kasım 1975 tarihli notasında ‘hakkaniyete Uygun Bir Çözüm’ bulunmasını amaç olarak ileri sürdüğüne yer verilmiştir.¹²³

Türkiye’nin III’üncü BMDHK’ya sunduğu bu iddiasını içeren madde taslakları değerlendirildiğinde, iki nedenle sınırlandırmanın hakça ilkeler çerçevesinde yapılması gerektiğini ileri sürdüğü görülür. Bu nedenlerden ilki Ege denizinde orta hattın doğusunda (Türk kıta sahanlığı üzerinde) bulunan Yunan Adaları, buldukları yer büyüklükleri ve barındırdıkları nüfus itibarı ile özel koşul oluştururlar. Nedenlerden ikincisi ise Ege Denizi,

¹¹⁹ Maine Körfezi Davası, Saint Pierre ve Miquelon Adaları Davası ile Jan Mayen Davası

¹²⁰ Libya-Malta davası

¹²¹ Pazarıcı, Ege Deniz Sorunlarında Türk ve Yunan Görüşleri: Hukuki Açıdan, s.86

¹²² Kabaalioglu, a.g.m. s. 84

¹²³ Pazarıcı, Ege Deniz Sorunlarında Türk ve Yunan Görüşleri: Hukuki Açıdan, s. 87

içindeki adaların deniz alanlarını kıyı devletlerince müştereken belirlenmesi gereken yer kapalı bir deniz olmasıdır.¹²⁴

d-Adaların Özel Durumlar Oluşturması İddiası

Türkiye'nin Hukuksal Dayanaklara sahip tezlerinden dördüncüsü, Ege Denzinde adaların bulunmasının kıta sahanlığı sınırlandırması açısından 'Özel Durumlar' oluşturduğu ve bunların özellikle coğrafi konumları ve diğer özelliklerine bağlı olarak değerlendirilmesi gerektiği tezidir.¹²⁵

Türkiye bu tezini, Yunanistan'a verdiği ilk notasından başlayarak III. B.M.D.H.K. da yapılan konuşmalarda ve sunulan madde önerilerinde ileri sürmüştür. Türkiye, bu yollarla eşit uzaklık ilkesinin tüm Ege Adalarının ve Ege denizinin özel koşullarından dolayı Ege de uygulanamayacağını sürekli yinelemiştir.

e- Ege Denzinin Yarı-kapalı Deniz Olması İddiası

Sınırlandırmada hakça ilkelerin uygulanması gerektiğine ve adaların özel durumlar oluşturduğuna ilişkin üçüncü ve dördüncü görüşlerini tamamlayan nitelikteki bu beşinci hukuksal tezi ile Türkiye, Ege Denizi'nin bir yarı-kapalı deniz olduğunu, bu nedenlerle Ege'nin bu özelliğinin kıta sahanlığının sınırlandırılması konusunda her halükarda özel kuralların uygulanmasını gerekli kıldığını öne sürmektedir. Türkiye'ye göre Ege Denizi gibi yarı-kapalı bir deniz özel koşulların mükemmel bir örneğini oluşturmaktadır.¹²⁶

Türkiye'nin, bu beşinci tezi ile Ege Denizi'nin kendine özgü durumunu yaratan çok sayıda adayı barındırmasının yanında, Ege'nin yarı-kapalı deniz ögesine de dayanmak suretiyle Ege'de kıta sahanlığı sorunlarının karşılıklı görüşmelerle halledilmesini yada sınırlandırmanın hakça ilkelere göre yapılmasını sağlamayı amaçladığı anlaşılmaktadır. Nitekim Türkiye'nin III. Deniz Hukuku Konferansı

¹²⁴ Başeren, a.g.e s.152

¹²⁵ Pazarcı, Ege Deniz Sorunlarında Türk ve Yunan Görüşleri: Hukuki Açıdan, 87

¹²⁶ Pazarcı, Ege Deniz Sorunlarında Türk ve Yunan Görüşleri: Hukuki Açıdan, s.87

esnasında sahilleri bitişik veya karşı karşıya olan iki veya daha fazla devletin kıta sahanlığı alanlarının bu devletlerce hakça ilkelere göre anlaşma ile belirlenmene, karşılıklı görüşmeler esnasında devletlerin sahanlığın jeomorfolojik ve jeolojik özellikleri, karşılıklı sahillerinin genel hatları, diğer devletin kıta sahanlığı alanı üzerinde adaların, adacıkların, kayalıkların mevcudiyeti gibi tüm özel durumları dikkate almaları gerektiğine ilişkin bir madde taslağını Konferans'a sunduğu görülmektedir.

Türkiye bu tezini ilk olarak 27 Şubat 1974 tarihli karşı notasında bildirmiş, müteakiben III. Deniz Hukuku Konferansı esnasında Konferans'a sunduğu madde taslakları ile de görüşünü desteklemiştir.¹²⁷

f- Lozan Dengesi İddiası

Türkiye'nin Hukuksal temele dayan tezlerinden sonuncusu, Lozan Barış Anlaşması'nın Ege Denizinde Türkiye ile Yunanistan arasında bir denge kurduğunu ve Ege Denizinin iki devlet tarafından kullanımının gerekliliği ve bu dengenin kıta sahanlığı açısından da gözetilmesini ileri sürmektedir.¹²⁸

İlk defa 19 Haziran 1976 tarihinde II. Bern Görüşmeleri sırasında kamuoyuna açıklanan bu tez yarı hukuksal yarı siyasal niteliktedir. Ege denizinin iki devlet arasında kullanılması gerekliliği ve bu dengenin kıta sahanlığı açısından da gözetilmesini ileri sürmektedir.

Lozan Barış Andlaşması'nda kıta sahanlığına ilişkin herhangi bir hüküm bulunmamasıyla birlikte karasularına ilişkin bir hüküm de yoktur. Ancak bununla birlikte, sözleşmenin yapıldığı dönemde her iki ülkenin de karasuları 3 mildir. Buna bağlı olarak Ege Denizinde geniş bir açık deniz alanı bırakılmıştır. Daha önceden açıklandığı üzere Ege Denizinde karasularının genişletilmesi Ege açık denizinin Yunanistan lehine karasularına dönüştürülmesi anlamına gelir ve Türkiye'nin aleyhinedir. Lozan Andlaşması yapılırken bırakılan bu geniş açık deniz alanları, Lozan Andlaşması yapılırken mevcut koşullardan birisidir ve Lozan Barış Andlaşması ile tesis edilen hassas dengenin Türkiye lehine sonuçlar

¹²⁷ Pazarcı, Ege Deniz Sorunlarında Türk ve Yunan Görüşleri: Hukuki Açıdan, s.88

¹²⁸ Pazarcı, Ege Deniz Sorunlarında Türk ve Yunan Görüşleri: Hukuki Açıdan, s.89

veren bir parçasını oluşturmaktadır. Kıta sahanlığı sınırlandırılması yapılırken bu durumda dikkate alınmalıdır.¹²⁹

B-KITA SAHANLIĞININ SINIRLANDIRILMASI KONUSUNDAKİ YAKLAŞIMLARIN ULUSALARASI HUKUK BAKIMINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

Kıta sahanlığı sınırlandırması konusundaki tarafların yaklaşımlarının hukuksal açıdan değerlendirmesine başlamadan önce Ege Denzinin özelliklerine değinmekte yarar olacağı kanısındayım. Öncelikle belirtmek gerekir ki, yarı-kapalı deniz olduğu konusunda bir şüphe bulunmayan Akdeniz, deniz alanlarının sınırlandırılması bakımından dünyanın en karmaşık bölgelerinden birini oluşturmaktadır. Akdeniz sularının ancak ~~% 20'sinin~~ 200 metre derinlikten az olması ve Akdeniz'e kıyısı olan devletlerin sahilleri arasında değişik büyüklükte ve konumda bir çok adaların bulunması Akdeniz'e bu farklı karakterini veren en önemli faktörlerdir. Akdeniz içerisinde bir kara parçası ile karşılaşmadan 184 milden fazla mesafe kat edebilmek mümkün değildir. İşte Akdeniz havzası içerisinde bir yarı-kapalı deniz olarak yer alan Ege Denizi, Akdeniz coğrafyası içerisindeki en alışılmamış ve en karmaşık tabloyu oluşturmaktadır.¹³⁰ Ege Denizi'nin yarı-kapalı deniz karakteri, içerisinde 3000'den fazla adayı barındırması, bu adalardan belli başlı ikisi haricindekilerin Yunanistan'a ait olması, tartışmalı bölgedeki sayısı 21'i bulan bu adaların, Yunanistan'ın esas kara ülkesine uzak olmalarına karşın Anadolu kıyısının çok yakınında yer almaları ve Anadolu kıyısında bir dizi olarak sıralanmış bulunmaları Ege'nin *"yeryüzünün bir başka bölgesinde bir benzerine kolayca rastlanamayacak olan özel bir coğrafi konum olarak değerlendirilmesini"* ve dolayısıyla bu bölgede yapılacak bir sınırlandırmada coğrafyanın bir bütün olarak dikkate alınmasını ve hakça ilkelerin uygulanması suretiyle bir sonuca ulaşılmasını gerekli kılan özelliklerdir.

¹²⁹ Başeren, a.g.e, s. 153

¹³⁰ Tüzün Bahçeli, *Greek-Türkish Relations Since, 1955*, Westview Peress, 1990, s.5

Türkiye hem 1958 Kıta Sahanlığı Sözleşmesine hem de 1982 Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesine taraf değilken, Yunanistan her iki sözleşmeye de taraftır. Ancak kıta sahanlığı sınırlandırmasının hukuksal yargı kararları dışında uluslararası sözleşmelerde bu bağlamda inceleme konusu yapılacaktır. Ayrıca Kıta sahanlığı sınırlandırmasına ilişkin Türkiye ve Yunanistan'ın tezleri esas olarak iki konuda yoğunlaşmasından dolayı, hukuksal değerlendirme bu iki başlık altında olacaktır.

1-Ege'deki Kıta Sahanlığı sınırlandırılmasında eşit uzaklık ilkesinin uygulanabilirliği

Bu tez Yunanistan'a aittir. Tezin konusu; Türkiye ile Adaların Anadolu sahillerine en yakın bulunanları arasında kıta sahanlığı sınırlandırmasının eşit uzaklık ilkesine göre yapılması gerektiğine ilişkindir. Yunanistan bu tezini Uluslararası örf ve adet kuralı niteliğini kazandığını iddia ettiği 1958 Cenevre Kıta Sahanlığı Sözleşmesine dayandırmaktadır. Bu sözleşmenin 6. maddesine göre, kıta sahanlığı sınırlandırmasının anlaşma ile gerçekleştirilmesi öngörüldükten sonra anlaşma yapılamaması durumunda eğer özel koşullar başka bir sınırlandırmayı gerektirmiyorsa 'eşit uzaklık' ilkesinin uygulanacağı kabul edilmektedir.

1958 Kıta Sahanlığı Sözleşmesi'nin 6'nci maddesinin Türkiye'ye karşı ileri sürülmesi mümkün değildir. Türkiye bu Sözleşme'ye taraf olmadığı gibi Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi'ne de taraf değildir. 1958 Kıta Sahanlığı Sözleşmesi'ne taraf olan Yunanistan Birleşmiş Milletler Deniz Hukuk Sözleşmesi'ni de imzalamış, Sözleşme'nin 16 Kasım 1994 tarihinde yürürlüğe girmesini müteakip 1 Haziran 1995 tarihinde de Yunan Parlamentosu Sözleşme'yi onaylamıştır. Birleşmiş Milletler Deniz Hukuk Sözleşmesi'nin kıta sahanlığı ve ekonomik bölgenin sınırlandırılmasına ilişkin 74 ve 83'ncü maddelerinde eşit uzaklık ilkesi kabul edilmediği gibi eşit uzaklıktan hiç bahsedilmemiştir. 1982 Sözleşmesi'nin düzenlemesi karşısında eşit uzaklık ilkesinin deniz alanlarının sınırlandırılmasında başlangıç noktası olarak kabul edilmesi dahi mümkün değildir.¹³¹ Yunanistan, onaylamış olduğu Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku

¹³¹ Pazarcı, Ege Deniz Sorunlarında Türk ve Yunan Görüşleri: Hukuki Açından, s.93

Sözleşmesi'nin 311'nci maddesi karşısında 1982 Sözleşmesi "*hükümlerine üstün değer tanıma yükümünü* yüklenmiştir.

Yunanistan, 1958 tarihli anlaşmanın 6. maddesinin Uluslar Sözleşmesi'nin 311'nci maddesi karşısında 1982 Sözleşmesi "*hükümlerine üstün değer tanıma yükümünü*" yüklenmiştir,¹³² ancak Türkiye 1958 tarihli kıza sahanlığı sözleşmesine hem de 1982 Birleşmiş Milletler Denizi Hukuku Sözleşmesine taraf değilken Yunanistan her iki sözleşmeye taraftır. Buna karşılık kıta sahanlığı sınırlandırılmasının hukuksal açıdan değerlendirilmesinde uluslararası hukuk normları esas alınacaktır.

Yunanistan, 1958 tarihli anlaşmanın 6. maddesinin Uluslararası örf ve adet kuralı haline geldiğini de iddia etmektedir. Ama Uluslararası Adalet Divanının 1969 tarihli Kuzey Denizi Kıta Sahanlığı Davalarına¹³³ ilişkin kararında eşit uzaklık ilkesinin bu anlaşmaya taraf olmayan devletler için de bağlayıcı olan bir örf ve adet kuralı niteliğini kazanmadığı sonucuna varmıştır.¹³⁴ Mahkeme ayrıca, sözleşmenin 6. maddesinin eşit uzaklık ilkesine bir öncelik tanımadığını ve sınırlandırmada amacın hakkaniyete uygun bir çözüme ulaşmak olduğunu belirtmiştir.

Uluslararası Adalet Divan'ına göre, 1958 Kıta Sahanlığı Sözleşmesi'nin 6'ncı maddesi sadece bir andlaşma maddesidir ve örf ve âdet kuralı haline dönüşmemiştir. Sözleşme'ye taraf olan devletler açısından bakıldığında bu devletler 6'ncı maddeyi, bu maddenin uluslararası örf ve âdet kuralı olduğu inancı ile değil, bağlı oldukları Sözleşme'nin bir maddesi olduğu için uygulamaktadırlar. Sözleşme'ye taraf olmayan devletler de eşit uzaklık ilkesini uyguluyorlar iken bunun uluslararası örf ve âdet kuralı olduğu kabulü ile hareket etmemektedirler.¹³⁵ Bu görüşler doğrultusunda Divan, tarafların gerek 6'ncı maddeyi, gerekse eşit uzaklık ilkesini uygulamak yükümü altında bulunmadıklarına karar vermiştir.

¹³² Pazarcı, Ege Deniz Sorunlarında Türk ve Yunan Görüşleri: Hukuki Açıdan, s.94

¹³³ Bu uyuşmazlık Danimarka, Hollanda ve Federal Almanya arasında çıkmıştır. Danimarka ve Hollanda bölgedeki kıta sahanlığı sınırlandırılmasının eşit uzaklık ilkesine göre yapılmasını istemelerine karşılık 1958 sözleşmesine taraf olmayan Federal Almanya bu isteğe itiraz etmiştir. Bu sebeple üç devlet anlaşarak uyuşmazlığı Uluslararası Adalet Divanına götürmüşlerdir. Toluner, Milletlerarası Hukuk Dersleri, s. 248

¹³⁴ Toluner, Türkiye'nin Bazı Dış Politika Sorunları s.29

¹³⁵ Nitekim İngiltere ve Fransa arasındaki Deniz alanlarının sınırlandırılmasına ilişkin 1977 tarihli Hakem Mahkemesi kararında da 1958 Cenevre Kıta Sahanlığı Sözleşmesi'nin 6. maddesinde yer alan eşit uzaklık ilkesinin sadece sözleşmeye ilişkin olarak uygulanması zorunlu bir kural olduğu, ancak örf ve adet hukuku açısından böyle bir etkiye sahip olmadığı belirtilmiştir.

1982 tarihli Tunus-Libya Davasına ilişkin kararında da Divan, eşit uzaklığın hukuken uygulanması zorunlu bir ilke olmadığı gibi bu ilkenin diğer sınırlandırma metotları arasında bir önceliğe de sahip olmadığını vurgulamıştır. Ayrıca bu konuda Divan, eşit uzaklığın ancak hakkaniyete uygun bir çözüme imkan sağladığı taktirde uygulanabileceğini, aksi taktirde diğer metotların uygulanması gerektiğini bildirmiştir.

Divan, daha önceki kararlarını Amerika ile Kanada arasındaki 1984 tarihli Maine Körfezi Davasında da tekrarlamıştır. Maine Körfezi¹³⁶ Davasında Kanada, ABD ile Kanada'nın Maine Körfezi'ndeki coğrafi konumunun yan yana olduğunu belirterek yan sınırın eşit uzaklık ilkesine göre saptanmasını talep etmiştir. Divan bu konuda 1969 tarihli yargısına da atıf yaparak eşit uzaklık ilkesinin hukuken bağlayıcı olan, uluslararası örf ve âdet kuralından kaynaklanan bir norm olmadığını, bu ilkenin örf ve âdet hukukunda öncelikle veya tercihen uygulanması gereken bir metot olarak da kabul edilmediğini tekrarlayarak 1958 Cenevre Kıta Sahaneliği Sözleşmesi'nin 6'ncı maddesinin olayda kullanılmasına karar verilmiş olması ihtimalinde dahi kıyıların coğrafi ilişkilerinde esaslı bir değişikliğin ortaya çıkması durumunda bu halin 6'ncı maddede sözü edilen özel durumlar kapsamına giren bir durum olarak değerlendirilip farklı sınırlandırma metotlarının uygulanmasını gerektireceğini belirtmiştir.¹³⁷

2- Adaların Varlığının kıta sahanlığının sınırlandırılmasındaki etkisi

Ege kıta sahanlığı sınırlandırılmasında bir diğer önemli sorun, Türkiye kıyılarının yakınındaki Yunan Adalarının bu sınırlandırmada dikkate alınıp alınmayacağıdır.

¹³⁶ "Maine Körfezi, bir uzun yanı Atlantik Okyanusuna açılan, diğer uzun yanı tamamen A.B.D. kıyılarında oluşan, kısa kuzey yanı Kanada kıyıları ve kısa güney yanı yine A.B.D. kıyılarında oluşan bir dikdörtgen görünümündedir. A.B.D. ile Kanada'nın kara sınırı, kuzeyde dikdörtgenin uzun yanı ile kısa yanının kesiştiği noktada bir dik açı oluşturur. Bu noktadan sonra Kanada ülkesine dahil Nova Scotia yarımadası Körfez içine doğru güney doğrultusunda uzanır. Kanada, kara sınırıyla kıyının kesiştiği noktada iki devletin coğrafi konumunun yan yana olduğu" görüşünü bu şartlara dayandırmaktadır. Bkz. Toluner, Milletlerarası Hukuk Dersleri..., s. 237.

¹³⁷ Toluner, Milletlerarası Hukuk Dersleri..., s. 238

Ada kavramı, 1958 Cenevre sözleşmesinin 10. maddesinde 'bir ada, su ile çevrilmiş, suların en çok yükseldiği zaman su üstünde kalan, doğal olarak oluşmuş bir arazi sahasıdır, şeklinde tanımlanmıştır. Bu tanım 1982 Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesinin 121. maddesinde de yer almıştır.¹³⁸ Gerek Cenevre Sözleşmesinin 1 ve 2. maddesinde, gerekse Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesinin 121. maddesinde adaların büyüklüklerine bakılmaksızın anakara ülkeleri gibi kıta sahanlığına sahip oldukları belirtilmektedir. Ancak, B.M.D.H.S.de belirtildiği gibi, yaşamaya elverişli olmayan ve kendisine ait ekonomik bir değeri bulunmayan kayalıkların kıta sahanlıklarına sahip olmayacakları kabul edilmiştir.

Ancak adaların kıta sahanlıklarına sahip bulunabilecekleri olgusu, uluslararası hukukta, adaları her türlü kıta sahanlığı sınırlandırmasında aynı etkiye sahip olacakları tarzında yorumlanamaz. Nitekim 1969 tarihli Kuzey Denizi Kıta sahanlığı davasında Uluslararası Adalet Divanı adalarında kıta sahanlığına sahip olduğuna dair 1958 Cenevre Kıta Sahanlığı Sözleşmesinin 1 ve 2. maddeleri ile sınırlandırma konusu arasında doğrudan bir ilginin bulunmadığını belirtmiştir.¹³⁹

Uluslararası hukukta adaların kıta sahanlığı sınırlandırmasındaki etkisi çeşitli faktörlere göre değişiklik göstermektedir; adaların büyüklüğü, üzerinde yaşayan nüfus, adaların coğrafi konumu.

Kıta sahanlığının devletler arasında sınırlandırılmasında adaların etkisi konusunun uluslararası yargı organları tarafından ilk olarak değerlendirilmesi Manş Denizi olarak bilinen bölgedeki kıta sahanlığı ile Fransa kıyılarına çok yakın olan St.Malo Körfezindeki Kanal Adalarının kıta sahanlığının sınırlandırılması konusunda İngiltere ve Fransa'nın İhtilafa düşmeleri üzerine 10 Temmuz 1975 tarihinde imzaladıkları tahkim sözleşmesi ile ihtilafı bir hakem mahkemesine tevdi etmeleri sonucunda mümkün olmuştur¹⁴⁰

İngiltere 1958 Cenevre Sözleşmesi'nin 1'nci maddesinin (b) fıkrasındaki düzenlemeye dayanarak adalara da kıta sahanlığı haklarının tanınması

¹³⁸ 1958 Cenevre Sözleşmesinin Tam Metni İçin bkz. Gündüz, Milletlerarası Hukuk Temel Belgeler Örnek Kararlar, s. 348-354

¹³⁹ Hüseyin Pazarcı, **Uluslararası Hukuk Dersleri, II. Kitap**, Ankara, Turhan Kitabevi, 1998, s. 321

¹⁴⁰ Toluner, Milletlerarası Hukuk Dersleri..., s.214

gerektiğini ileri sürmüş, sınırlandırmanın bir yanda Fransa kıyıları, diğer yanda İngiltere'nin Egemenliği altındaki adaların Fransa'ya bakan kıyıları arasında olacak şekilde, eşit uzaklık ilkesine göre saptanmasını istemiştir.

İngiltere'nin bu savı karşısında Fransa ise Fransa İngiltere'nin Egemenliği altındaki adaların Fransa'ya bakan kıyıları arasında olacak şekilde, eşit uzaklık ilkesine göre saptanmasını istemiştir.

İngiltere'nin bu savı karşısında Fransa ise Fransa ülkesi ile İngiliz Adaları arasındaki suların coğrafi ve jeolojik bakımdan bütünlük oluşturduğunu, İngiliz Adaları'nın "*orta hattın yanlış tarafında bulunan adalar*" olduğunu, sınırlandırmanın İngiltere'nin isteği doğrultusunda gerçekleştirilmesinin Fransa'nın Manş Denizi'nin ortasına doğrudan çıkışının engellenmesi sonucunu doğuracağını, bunun Fransa'nın askeri ve ekonomik nitelikteki hayati çıkarlarına aykırı bir çözüm olacağını, bu durumda İngiltere'nin kıta sahanlığının adaların büyüklüğü ve kıyı uzunlukları ile orantısız bir biçimde genişleyeceğini, bu tür bir çözümün devletlerin eşitliği ilkesine aykırı olduğu gibi bir devlette verilecek kıta sahanlığı alanı ile kıyı uzunluğu arasında makul bir oranın sağlanması ilkesine de aykırılık teşkil edeceğini ileri sürerek sınırlandırmanın Fransa kıyıları ile İngiltere'nin anakara ülkesi arasında yapılmasını, İngiliz Adaları na 3 mil genişlikte karasuları, 3 mil genişlikte kıta sahanlığı alanı olmak üzere toplam 6 millik bir cep bölge bırakılmasını istemiştir¹⁴¹

Bütün bu savların yanısıra, taraflar arasındaki uyuşmazlığın çözümlenmesinde hangi hukuk kurallarının tatbik edileceği sorunu söz konusu olmuştur. Her iki ülkede 1958 Cenevre sözleşmesine taraf olmasına rağmen Fransa sözleşmenin 6. maddesine çekince koymuştur. Bunun üzerine İngiltere bu çekinceyi kabul etmediğini iletmiştir. Bu çekincelerin İngiltere tarafından kabul edilmemesi üzerine Fransa, Cenevre sözleşmesinin iki ülke bakımından da yürürlükte olmadığını ileri sürmüştür.

Uyuşmazlığın çözüm yoluna ilişkin olarak Mahkeme, 1958 Kıta Sahanlığı Sözleşmesi'nin her iki ülke açısından yürürlükte olduğunu, ancak Fransa'nın tüm Kanal Adaları'nı da çevreleyen Granville Körfezi'nde (The Bay of Granville) özel durumların bulunduğu Söleşme'nin 6'ncı maddesine yönelik çekincesinin İngiltere tarafından kabul edilmemesini de dikkate alarak Kanal Adaları Bölgesinde kıta sahanlığı sınırlandırmasının uluslararası örf ve âdet kurallarına göre

¹⁴¹ Toluner, Milletlerarası Hukuk Dersleri... , s. 215

belirlenmesini, sınırlandırılacak diğer bölgelerde ise Fransa'nın çekincesinin sözleşmenin 6.maddesinin uygulanabilirliğini etkilemeyeceğini kararlaştırmıştır.

Fransa ile İngiltere arasında uyuşmazlık konusu olan ikinci bölgede yani Atlantik bölgesinde de Mahkeme, sınırlandırılmanın 1958 Sözleşmesi'nin 6'ncı maddesine göre yapılmasını kararlaştırmakla birlikte bölgenin coğrafi konumunun 6'ncı maddede tarif edilen özel durumlar kapsamında olduğunu kabul etmiş, uygulamada bu gibi durumlarda eşit uzaklık ilkesinin tamamen reddedilmesi yerine bu ilke uyarınca saptanacak orta hatta bir takım değişiklikler yapılması yoluna gidildiğini belirterek bu bölgedeki sınırlandırmada adalara yarım etki tanınmasına karar vermiştir.¹⁴²

1982 Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi'nden sonraki dönemde Uluslararası Adalet Divanı tarafından verilen üç ayrı kararda da deniz alanlarının sınırlandırılması konusunda adalara kısmi etki tanınmıştır.

1982 tarihli Tunus-Libya Kıta Sahaneliği Davasında Divan, 1977 tarihli İngiltere-Fransa Hakem Mahkemesi kararına da dayanarak iki ülke arasındaki kıta sahanlığının sınırlandırılmasında Tunus'a ait Kerkennah Adaları' na yarım etki tanımıştır.

Benzer bir şekilde Kanada-Amerika arasındaki deniz alanlarının sınırlandırılmasına ilişkin 1984 tarihli Maine Körfezi Davasına ilişkin kararıyla Divan, Kanada'ya ait olan Seal Adası ile çevresindeki ada ve adacıklara kısmi etki tanımıştır.

Adaların kıta sahanlığı sınırlandırılmasındaki etkileri ile ilgili üçüncü karar Uluslararası Adalet Divanınının 1985 tarihli Libya-Malta kıta sahanlığı davasına ilişkin

¹⁴² İki ülke arasında uyuşmazlık konusu olan Atlantik Bölgesinde İngiltere anakara ülkesinin Atlantik'e uzanan bölümünde İngiliz Egemenliğine tabi Scilly Adaları bulunmaktadır. Bu bölgedeki 48 adanın İngiltere kıyılarına uzaklığı 21-31 deniz milidir. Fransa'nın Atlantik'e uzanan kıyılarında ise Fransa'ya ait Ushant Adaları bulunmaktadır. Bu adaların Fransa kıyılarına uzaklığı 10-14.1 deniz milidir. Bu adaların ait olduğu devletin anakaralarına uzaklıkları arasındaki 10 millik fark eşit uzaklık ilkesi doğrultusunda sınırlandırma yapılması durumunda İngiltere'nin Fransa'ya göre 1000 mil karelik daha fazla bir kıta sahanlığı alanına sahip olması sonucunu doğurmaktadır. Bkz. Toluner, Milletlerarası Hukuk Dersleri..., s. 220

kararıdır. Bu davanın önemli bir özelliği, bir ada devletinin¹⁴³ deniz alanlarının sınırlandırılması konusunda Divan'ın karar verme durumunda kalmasıdır.¹⁴⁴

Uluslararası Adalet Divan'ı, Adaların rolünü değerlendirirken iki ayrı husus üzerinde durmuştur. Öncelikle Malta'nın bir ada devleti olmasına rağmen meskûn olmayan Malta Egemenliğindeki Filfa adacığı sınırlandırmada değerlendirme dışı bırakılmıştır. İkinci olarak Divan, Malta'nın yer aldığı Akdeniz'in yarı-kapalı deniz niteliğini de dikkate alarak adaları daha geniş bir coğrafi çerçeve içerisinde değerlendirmiş, adaların bağımsız bir devlet olmayıp da İtalya'nın bir parçası olmaları durumunda nasıl bir etkiye sahip olacaklarını farazi olarak incelemiştir. Böylelikle Divan, bir devlete ait adaların, başka bir devlet ile yapılan kıta sahanlığı sınırlandırılmalarında hareket noktası olmadıklarını, asıl hareket noktasının kıtalar olduğunu, adaların varlığının iki ülke arasında belirlenecek hattın düzeltilmesinin sebebi olabileceğini belirtmiştir.¹⁴⁵

3-Kıta Sahanlığı Sınırlandırılmasında Ege'nin yarı-Kapalı Deniz olma özelliğinin Etkileri

Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi'nin 122'nci maddesinde yarı-kapalı deniz kavramı "*iki veya daha çok devlet tarafından çevrili ve diğer bir denize veya okyanusa dar bir geçitle bağlı bulunan veyahut da bütünüyle veya büyük bir bölümüyle iki veya daha çok devletin karasularından ve münhasır ekonomik bölgelerinden oluşan bir körfez, bir deniz havzası veya bir deniz!*" şeklinde tanımlanmıştır.

Ege Denizi'nin bir yarı-kapalı, deniz olduğu konusunda hiçbir şüphe bulunmamaktadır. Yarı-kapalı denizlerde deniz alanlarının sınırlandırılması, genellikle karışık ve kompleks bir sorun oluşturmaktadır. Nitekim yarı-kapalı, bir

¹⁴³ Malta 4 meskun ada bir meskun olmayan adadan oluşmaktadır. Bu adalardan Malta'nın yüzölçümü 246 km karedir. Aslan Gündüz, **Kıta Sahanlığı Hukukunda Yeni Gelişmeler (Libya-Malta Davası)**, Hukuk Araştırmaları Dergisi, c.1, sayı 3, s.6

¹⁴⁴ Bu karar, bağımsız bir ada devletine tanınacak kıta sahanlığı kısmının ilgili koşullar gözönünde tutularak açıkça kısıtlandığı bir karar olmasıyla da önem taşır.

¹⁴⁵ Gündüz, **Kıta Sahanlığı Hukukunda Yeni Gelişmeler**, s.18

deniz olan Akdeniz'de kıyısı bulunan devletler arasında tüm deniz sınırlarını tamamlamış olan tek devlet Monako'dur.

1982 Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi kapalı, yada yarı-kapalı, denizlere kıyısı olan devletleri "*coğrafi bakımdan elverişsiz devletler*" kapsamında değerlendirmiş ve bu nedenle bu devletlerin komşu devletlerin münhasır ekonomik bölgelerinden, belirli koşullarda, balıkçılık açısından faydalanabileceklerini öngörmüştür. Ayrıca Sözleşme ile bir kapalı, veya yarı-kapalı, denizde komşu olan devletlerin bu bölgede doğal kaynakların araştırılması ve işletilmesinde işbirliğinde bulunması gerektiği hükme bağlanmıştır.¹⁴⁶

Ege Denizi'nin yarı-kapalı deniz yapısı dahi tek başına Ege'de yapılacak deniz alanlarına ilişkin bir sınırlandırmanın genel sınırlandırma metotlarından farklı bir şekilde ve tüm etkili koşulların dikkate alınması suretiyle gerçekleştirilmesini gerekli kılmakla birlikte orta hattın yanlış tarafında bulunan Ege Adaları'nın Türkiye'nin batı kıyılarını tamamen kapatır nitelikte olduğu da göz önüne alındığında Türkiye ile Yunanistan arasında yapılacak deniz alanları sınırlandırılmasında Ege Denizi'nin her halükarda bir bütün olarak ve tüm etkili faktörleri ile birlikte değerlendirilmesini zorunlu hale getirmektedir.

4- Kıta Sahanlığı Sınırlanmasında Hakkaniyet ilkelerinin etkileri

1958 Cenevre Kıta Sahanlığı Sözleşmesinin 6. maddesinde sınırlandırmanın öncelikle anlaşma ile gerçekleştirilmesi öngörülmüş, anlaşma mümkün olmamışsa şayet özel durumlar başka bir sınırlandırmayı gerektirmiyorsa sınırlandırmanın eşit uzaklık ilkesine göre yapılacağı belirtilmiştir. Bu maddeden çıkan sonuç, bu tür durumlar da sınırlandırmada hakça ilkelerin gözetileceğidir.¹⁴⁷

Nitekim Kuzey Denizi davalarında UAD; kıta sahanlığı sınırlandırmasında zorunlu olarak uygulanması gereken hukuk kurallarının "hakkaniyet prensipleri"

¹⁴⁶ Tayyar Arı, *Ege Sorunu ve Türk-Yunan İlişkileri: Son Gelişmeler Işığında Karasuları ve Hava Sahası Sorunları*, A.Ü.S.B.F.D.,C.50,sayı 1-2, 1995,, s.57; Pazarcı, *Uluslararası Hukuk Dersleri*, s.14

¹⁴⁷ Pazarcı, *Uluslararası Hukuk Dersleri*, s.339

olduğunu belirtmiştir. Hatta Mahkemeye göre, 1958 Sözleşmesinin 6. Maddesindeki “özel şartlar” ibaresinin maddeye dahil edilmesinin asıl nedeni de sonuçta sınırlandırmanın asıl maksadının hakkani bir çözüme varmak olduğundandı. Mahkeme, karşıt kıyılar arasındaki sınırlandırmanın çoğunlukla eşit uzaklık çizgisi olması gerektiğini belirtmişti ama bunun nedeni bu metodun zorunlu olmasından değil, karşıt kıyılar arasında çoğu kez hakkaniyeti sağlayan metodun bu olmasındandı. Mahkeme, bunun kaynağının ise hem kıta sahanlığına ilişkin, Truman Bildirisi gibi ilk bildirimlerdeki sınırlandırmaya ilişkin ilkeler, hem de kıta sahanlığı kavramının hukuksal özellikleri olduğunu belirtmiştir. Mahkeme kıta sahanlığı sınırlandırmasını “bütün ilgili şartları dikkate alarak hakkaniyet prensiplerinin uygulanması ile hakkaniyete uygun bir çözümün bulunması” olarak ifade etmiştir.

ABD ve Kanada arasındaki *Maine Körfezi* davasında UAD, sınırlandırmanın hakkaniyet prensipleri ve bölgenin coğrafi ve diğer özellikleri çerçevesinde bir hakkani çözüm oluşturacak sınırlandırma metotları çerçevesinde yapılması gerektiğini belirtmiştir. *Libya-Malta* davasında, UAD yine hakkani çözümü sıkça vurgulamıştır.

Sınırlandırmanın, bütün ilgili şartları dikkate alarak hakkaniyet prensipleri temelinde yapılması gereği ve 1958 Kıta Sahanlığı Sözleşmesi'nin 6. Maddesindeki sınırlandırma kuralının sonuçta hakkaniyete uygun çözümü amaçladığı yargı kararlarında tartışmasız bir biçimde kabul edilmiş ve vurgulanmıştır.

1982 tarihli Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi'nde ise hakkaniyet ilkelerine açıklıkla yer verilmiştir. Sözleşme'nin 83'ncü maddesine göre "*sahilleri bitişik veya karşı karşıya bulunan devletler arasında kıta sahanlığının sınırlandırılması, hakkaniyete uygun bir çözüme ulaşmak amacı ile, Uluslararası Adalet Divanı Statüsü'nün 38'nci maddesinde belirtildiği şekilde, Uluslararası Hukuka uygun olarak anlaşma ile yapılacaktır.*"¹⁴⁸

¹⁴⁸ Uluslararası Adalet Divanı Statüsü'nün 38'nci maddesine göre "ödevi, kendisine havale edilen uyuşmazlıkları devletlerarası hukuka uygun olarak çözmek olan Divan; a) Uyuşmazlık halindeki devletlerce tahsisen kabul edilmiş kaideler koyan genel, gerek özel milletlerarası anlaşmalar; b) Hukuk kaidesi olarak kabul edilmiş olan umumi bir tatbikatın beyyinesi olarak milletlerarası teamülü; c) Medeni milletlerce kabul edilen genel hukuk prensiplerini; d) 59 ncu madde hükmü mahfuz kalmak şartıyla, hukuk kaidelerinin tayininde yardımcı vasıta olarak muhtelif milletlerin adli kararları ile en yetkili müelliflerin doktrinlerini; tatbik eder" Statüsü'nün 59'ncü maddesinde de Divan kararlarının sadece davaya taraf olan devletler açısından ve karara konu olay ile ilgili olarak bağlayıcı olduğu belirtilmektedir.

Sınırlandırmanın hakkaniyet prensipleri temelinde ve bütün ilgili unsurların dikkate alınarak yapılması kuralı Uluslararası Hukuka tartışmasız bir biçimde yerleşmiştir. Lakin halen devam eden tartışma konusu, hakkaniyet prensiplerinin neler olduğudur.

Yargı kararlarında ön plana çıkarılan prensip “coğrafyanın üstünlüğü” prensibidir. Kuzey Denizi davalarında bu prensip Mahkemece, “coğrafyanın yeniden şekillendirilmesi söz konusu olamaz” biçiminde ifade edilmiştir. *İngiltere-Fransa* davasında “eşit uzaklık ya da başka herhangi bir sınırlandırma metodunun uygunluğunu coğrafi şartlar belirler” biçiminde özetlenmiştir. Tunus-Libya davası kararında “kıta denize hakimdir” şeklinde ifade edilmiştir. Libya Malta davası kararında “ tarafların kıyıları başlama çizgisini oluşturur” ifadesi kullanılmıştır.

Sınırlandırmada hakkaniyetin sağlanmasının, sadece coğrafi unsurların dikkate alınması ile sağlanamayacağı ve diğer bütün ilgili unsurların dikkate alınması gerektiği uluslararası yargı kararlarında ayrıca vurgulanmıştır. Gerçekten hakkaniyete uygun bir sınırlandırma yapılması için diğer unsurların da dikkate alınması gerekmektedir.

Bir ülkenin, başka bir ülkenin kıyılarına yakın adalarının, sınırlandırmadaki rolü *İngiltere-Fransa* davasında gündeme gelmiştir. İngiltere'nin Kanal adaları sınırlandırma sonucunda sadece 12 mil genişliğinde bir çerçevelenmiş (*enclave*) kıta sahanlığına sahip olabilmişlerdir.

Adalar dışında dikkate alınması gereken bir başka unsur deniz tabanının jeolojik ve jeomorfolojik özellikleridir. *Kuzey Denizi* davalarında UAD, “doğal uzantı” (*natural prolongation*) kavramına o derece vurgu yapmıştır ki, sınırlandırmada önemli olanın her iki tarafın doğal uzantılarının kendilerine verilmesi olduğu sonucu doğmuştur.

Sınırlandırılacak alanlardaki doğal kaynaklar dikkate alınması gereken bir diğer ilgili faktördür. Varlığı bilinen doğal kaynakların sınırlandırmada dikkate alınacağı yargı kararlarında kesin bir biçimde kabul edilmiştir. Bu faktörler canlı türler olabileceği gibi madenler ve diğer mineral kaynaklar olabilmektedir. *Eritire-Yemen*

davasında, ülkelerin balıkçılığa bağımlılıkları Mahkemenin kararında önemli bir rol oynamıştır. Bu etkinin bir diğer sebebi de, balıkçılık üzerindeki tarihi hakların korunması çabası olduğu söylenebilir. *Jan Mayen* davasında Mahkeme, bölgedeki caplin türü balıkçılık bölgelerinin dengeli dağılımına büyük önem vermiş ve sınırlandırma çizgisinde bu maksatla ayarlamalar yapmıştır.

Bölgedeki mevcut veya muhtemel sınırlar da, iki devlet arasındaki sınırlandırmayı etkileyen faktörlerdendir. Örneğin, *Tunus-Libya* davasında, UAD, taraflarla üçüncü devletler arasındaki sınırlandırma durumlarını da dikkate almıştır. Yine bu davada ve *Eritre-Yemen* davasında, tarafların balıkçılık veya petrol arama ruhsatı alanları gibi daha önceden başka nedenlerle belirledikleri sınırlar da dikkate alınmıştır.

Son olarak vurgulanması gereken nokta, hakkaniyet ilkelerin uygulanması ile hakkaniyetle hükmedilmesi aynı anlama gelememektedir. Uluslararası Adalet Divan'ına göre, hakkaniyetle karar verilmesi olağanüstü bir yetki olup, tarafların bu konuda Divan'ı yetkili kılmalarına bağlıdır. Bu halde Divan, tarafların isteği doğrultusunda, herhangi bir hukuk kuralına bağlı olmaksızın hakkaniyete uygun bulunduğu kararı verir. Ancak hakça ilkelere göre karar verilmesi durumunda sınırlandırma bir hukuk kuralı doğrultusunda yapılmaktadır ve bu kural sınırlandırmanın hakkaniyete uygun bir şekilde yapılmasını emretmektedir. Bu doğrultuda sınırlandırmanın hakça ilkelere göre yapılması, karar verilmesi, veya bir uzlaşmanın, adil bir paylaşımın yapılması anlamına gelmemektedir. Hakça ilkelerin amacı doğayı veya coğrafyayı tamamen değiştirmek, başka bir deyişle doğanın ortaya koyduğu eşitsizliği gidermek değildir.¹⁴⁹

III-HAVA SAHASINA İLİŞKİN KONULAR

A-TARAFLARIN YAKLAŞIMLARI

1950'de, İstanbul'da yapılan uluslararası Sivil Havacılık Örgütü (I.C.A.O) toplantısında, Ege Denizi'nin ortadan ikiye bölünmesi ve hava sahasını ikiye bölen FIR (Flight Information Region-Uçuş Bilgi Bölgesi) hattının doğusunun

¹⁴⁹ Gündüz, Kıta Sahaneliği Hukukunda Yeni Gelişmeler, s.17

İstanbul'a, batısının Atina'ya ait olması Önerilmiştir. Ancak, Türkiye'nin konuyu önemsememesi ve buna gereksiz sorumluluk ve mali yük getireceği şeklinde görerek yanaşmaması üzerine, FIR hattı olarak, Yunanistan'ın önerdiği hat kabul edilmiştir. Böylece Ege Denizi üzerindeki hava sahasının bütününün kontrolü Yunanistan'a bırakılmıştır. Buna ait anlaşma da 23 Mayıs 1952 'de. Uluslararası Sivil Havacılık Örgütü Konseyi 'nde onaylanarak yürürlüğe girmiştir

Türkiye, 1974 Kıbrıs Barış Harekatı sırasında, güvenliği açısından yeni bir FIR hattı saptayarak. 6 Ağustos 1974"te yayınladığı 714 sayılı NOTA ile bunu dünyaya açıklamış ve Türkiye'ye yönelik uçakların kıyılarına 50 mil kala kimlikleri hakkında kendisine bilgi vermesini istemiştir.

Yunanistan ise Kıbrıs Barış Harekatı'dan sonra, 16 Ağustos 1974"te Ege Denizi'nin tümünü "tehlikeli bölge" ilan ederek ve bölgede FIR hizmetlerini durdurarak, 20 Ağustos 1974"te yayınladığı 1066 sayılı NOTAM" la Ege semalarını uluslararası hava trafiğine, dolayısıyla da Türk sivil ve askeri uçaklarına kapatmıştır. Böylece Yunanistan, kendi FIR bölgesini, ulusal hava sahası gibi kabul edip. uçakların bu bölgeye girmesini kendi iznine bağlamıştır.

Ege üzerinde Yunanistan ile Türkiye arasında hala canlılığını koruyan Hava Sahası Sorunu üç ana konu üzerinde yoğunlaşmaktadır:¹⁵⁰

-Fır Sorunu(Uçuş Bilgi Bildirim Bölgesi)

-Ulusal Hava Sahası Genişliği Sorunu

-Hava Koridorları Sorunu

Yunanistan'ın 13 Haziran 1931 tarihli ve 5071 sayılı Sivil Havacılık Kanunu, devletin ülkesi üzerindeki hava sahasında tam ve mutlak Egemenliğini kullanacağını hükme bağlamıştır. Bu yasaya göre ülke kavramı karasularını da içine almaktadır. Yunanistan'ın bu maddeyi uygulamak amacıyla 6/18 Eylül 1931 tarihinde kabul ettiği kararname ile karasularını havacılık sorunları için 10 mile çıkarmıştır.

¹⁵⁰ NecipTorumtay, **Değişen Stratejiler Odağında Türkiye**, İstanbul, Milliyet Yayınları,1996,s.35

Türkiye 1974'te bu düzenlemenin, hem kendisinin, hem de Yunanistan'ın taraf olduğu 7 Aralık 1944 Chicago Sözleşmesi'nin hükümlerine ters düştüğünü hatırlatmıştır. Türkiye'nin itiraz ettiği nokta, Yunan karasularının ve hava sahasının genişliklerinin farklı olmasıydı ve Yunan hava sahasının da karasuları için kabul edilmiş olan 6 mile indirilmesi gerekiyordu. Ancak yukarıda belirtilen sözleşme ve iç hukuk hükümleri dikkatlice okunursa böyle bir savaşa yol açan kuşkular ortadan kalkacaktır. Aslında Chicago Sözleşmesi sadece kendi amaçları ile ilişkili konularda hüküm getirmektedir. Sözleşme, hava sahasını herhangi bir şekilde belirlemeye değil yalnızca devletin toprakları ve deniz alanları üzerinde olduğu gibi hava sahası üzerinde de Egemenliğini tanımaya yöneliktir. Öte yandan Yunan yasaları çerçevesinde genel kuralın dışında bazı özel amaçlar için farklı genişlikte belirlenen alanlar her zaman karasuları olmuştur. 1936'da kabul edilen 230 sayılı yasa mevcut statüyü korumaktadır. Çünkü yasada açıkça 6 mil uygulamasının " Egemenlik alanlarını bir üst sınıra çıkaran özel düzenlemelere ilişkin geçerli hükümlere" halel getirmeyeceği ön görülmektedir. Bundan anlaşılması gereken deniz alanları ve hava sahasının tamamıdır.

Ege Hava Sahası ile ilgili bir başka bir sorunu, uçuş bildirim bölgesi (Flight Information Region) oluşturmaktadır. Bilindiği gibi uçuş güvenliği için çeşitli bölgeler belirlenmiştir. Bir ülkenin uçuş bildirim bölgesi bir Egemenlik bölgesi olmayıp, bu bölgenin her zaman hava sahasıyla çakışması da gerekmez. Bildirim bölgesi genellikle hava sahasını da içine alır. Hava sahası çoğu kez ilgili ülkeler arası antlaşmalarla, hava ulaşımının kendine özgü gerekleri dikkate alınarak sınırlanır. Ege Denizi 1952'den bu yana Atina FIR' ı içindedir. Atina FIR'ı ile İstanbul FIR' ı arasındaki sınır o tarihte ICAO konseyince onaylanmış olan Paris bölgesel antlaşmasıyla belirlenmiştir. Sınır kabaca Türk-Yunan deniz sınırlarının üzerinden geçmektedir. Türkiye'nin bu uygulamasına karşılık Yunanistan 1066 ve 1152 sayılı NOTAM' larla bütün bölgeyi tehlikeli bölge ilan etmiştir. Bu durum ancak 1980'de; Türkiye'nin 1974 yılında uygulamaya koyduğu düzenlemelere son vermesiyle normale dönmüştür. Anlaşmazlık noktası Türkiye'ye göre, Atina FIR' ından uçan uçakların uçuş planı bildirme zorunluluğunun bulunmadığı, çünkü Chicago Sözleşmesi'nin 3. Maddesi uyarınca sivil uçakların değil yalnız devlet uçaklarının uçuş planını bildirmek zorunda olduğudur. Bizce bu son derece olağandır, çünkü burada sadece sivil havacılığı ilgilendiren bir uluslararası bölge

söz konusudur. Askeri uçakların sivil uçaklara açık bir alanı diledikleri gibi kullanması durumunda karşılaşılabilecek tehlikeleri ön görmek güç değildir¹⁵¹

Yunanistan FIR hattını tarif ederken, Meis Adası'ndan başlamakta, oradan güneye doğru inmekte, batıya doğru dönerek Girit'e kadar gitmektedir. Kuzey Batı sınırı ise Arnavutluktan geçip, Yunanistan'ın kuzey sınırlarını takip ederek Türk-Yunan sınırında Türkiye'nin tam denize çakıştığı noktasına bağlanmaktadır. Bundan sonra hat Türkiye Yunanistan arasındaki sınırı takip etmektedir" demektedir. Türkiye ise Yunanistan'ın bu haksız ve taraflı tutumuna maalesef hep sessiz kalmıştır.

Türkiye başlangıçta, iyi niyetle ve biraz da yaratacağı mali yükümlülüklerden kaçınmak için, meseleye sırf sivil havacılık açısından bakarak, Ege'deki FIR hattının sınırlarımıza çok yakın bir yerden geçmesine ve bütün Ege'deki sivil havacılık kontrol yetkisinin Yunanistan'a verilmesine razı olmuştur. FIR hattının, Ege karasularımızdan geçtiğini kabul etmek bu konuda yapılan en büyük yanlışlardandır. Maalesef bu yanlış tarafımızdan da sıkça yapılmaktadır. Zira FIR hattının ilan edildiği yıl olan 1950 senesinde bizim ilan edilmiş bir karasuyu hattımız yoktur. Teamülen kabul edilmiş bir 3 mil anlayışı hakimdi. Yunanistan ise, 1936'da karasularını 6 mile çıkarmıştır. FIR hattı Ege adalar ile Anadolu arasından bir yerden geçmekte, ama bunun, karasuları sınırının üstü olarak tanımlı doğru değildir. FIR hattında öyle yerler var ki, 3 milden fazladır. Bazı yerlerde de Türk toprakları üzerinden, (Datça) geçmektedir.

Türkiye ile Yunanistan arasındaki hava sorunlarından bir diğeri de hava Koridoru Sorunudur. Hava koridorlarının kurulması, Uluslararası sivil havacılık Teşkilatının gereklerindedir. Fakat bunun gerçekleşebilmesi için uluslararası hava koridorlarının ilgili bölge devletlerinin anlaşması gerekmektedir.

Yunanistan hava koridorlarının belirlenmesinde anlaşma yolunu görmezden gelerek, Türkiye'nin bölgede hareket özgürlüğünü kısıtlamak için bu koridorları tek başına saptamaya çalışmaktadır. Yunanistan Ege Bölgesinin

¹⁵¹ Rıfat Uçarol, **Siyasi Tarih, (1789-1994)**, 4. baskı, İstanbul, Filiz Kitabevi, s.32

uluslararası bölümlerinin de tam denetimini ele geçirmek istemektedir. Bu amaçla Yunanistan yeni uluslararası hava yolları açmakta ve Ege'nin uluslararası alanlarında tehlikeli bölgeler ilan etmektedir.¹⁵²

Batı Ege'deki LGD 65 Tehlikeli hava bölgesini her zaman kapalı tutarak Ege'nin uluslararası hava sahasının önemli bir kısmını denetleyen Yunanistan, bunun yanında 1975 yılında Limni Terminal sahasını 300 mil kareye büyüterek Türkiye'yi Ege Uluslararası hava sahasının büyük bir kısmını kullanmaktan alıkoymak istemektedir. Türkiye ise bu konu ile ilgili şikayetini ICAO'ya iletmış olup askeri uçuşlarında bu sahayı dikkate almaktadır.

B-HAVA SAHASI SORUNLARINA İLİŞKİN TARAFLARIN YAKLAŞIMLARININ ULUSLARARASI HUKUK BAKIMINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

1- Yunanistan, 1931 yılında çıkardığı kararname ile hava sahası genişliğini 10 mil olarak ilan etmiştir. O dönemdeki Türk-Yunan münasebetlerinin iyi olması nedeniyle başlangıçta Türkiye bu ilana tepki göstermemiştir. Yunanistan, bu kabulünü uluslararası alanda ilk kez 1974 yılında ICAO'ya başvurarak ilan etmiştir.

Türkiye başlangıçta Yunanistan'ın hava sahasının genişliği konusundaki gayri resmi ilanına tepki göstermemiştir. Ancak, Yunanistan'ın ICAO'ya 10 millik ilanını bildirmesiyle, Türkiye, ICAO'ya Yunanistan tarafından ilan edilen hava sahası uygulamasını kabul etmediğini açıklamış ve 5 Mayıs 1975 tarihinde de bu hava sahası uygulamasını benimsemediğini bildirmiştir.¹⁵³ Çünkü, ulusal hava sahası, karasularının üzerindeki hava sahasıdır. Karasuları 6 mil olduğuna göre hava sahası da 6 mildir.

Uluslararası Hukuka göre, ulusal hava sahasının genişliği karasuları genişliğine denktir. Gerek 1958 sözleşmesi gerekse 1982 sözleşmesi 2. maddelerinde

¹⁵² Kara Kuvvetleri Komutanlığı, Türk-Yunan Askeri Sorunları ve Nato, s.35

¹⁵³ Pazarcı, Ege Deniz Sorunlarında Türk ve Yunan Görüşleri: Hukuki Açıdan, s.117

bu kurala işaret etmektedir. Devletler hava sahasında Egemenlik yetkilerini kullanırlar. Karasuları ile hava sahası üzerindeki Egemenlik yetkileri açısından tek fark, gemilere karasulardan zararsız geçiş hakkı tanınmış olmasına karşılık uçaklara böyle bir hak verilmemiştir.

2- ICAO, 1947 yılında kurulmuş ve hava güvenliğini sağlamak amacıyla yerküreyi FIR'lara bölmüştür. Belirlenen bu FIR' da uçuş güvenliği açısından gerekli her bilgi verilir. Eğer FIR bölgesi içinde uluslararası hava sahası varsa, sorumluluk yüklenen devlete Egemenlik yetkisi verilmiş olamaz.

ICAO Paris Anlaşması ile ICAO Cenevre Anlaşması, Avrupa ülkelerinin FIR sınırlarını saptamaktadır.

Ege Bölgesi üzerinde Türkiye ve Yunanistan'ın sorumluluklarında iki tane FIR vardır.İstanbul ve Atina FIR' ının sınırı yani FIR Hattı denen olgu ile bu sistemin gerekleri iki ülke arasındaki temel uyumsuzluklardandır.Atina FIR' ı ile İstanbul FIR' ı arasındaki sınır, ICAO Konseyince onaylanmış olan Paris Bölgesel Anlaşmasıyla belirlenmiştir.Bu sınır 1952 de belirlenmiş ve Türkiye itiraz etmemiştir.Bu sınır adil olmadığı gibi Yunanistan Atina FIR' ını bir Egemen hava sahası gibi gösterme gayreti içindedir.¹⁵⁴

Uluslararası hukuk kurallarına göre bu FIR hattı Yunanistan'ın hakkını kötüye kullanmasından ötürü, tekrar adil bir şekilde belirlenmelidir. Türkiye bunu kabul etmediğini beyan edebilir. Bu en doğal hakkıdır. Ayrıca diğer bir anlaşmazlık noktası, uçuşla ilgili bilgi verme yükümlülüğünün tüm uçakları kapsayıp kapsamadığıdır. Türkiye'ye göre, savaş uçaklarının uçuşla ilgili bilgi verme yükümlülüğü yoktur. Yunanistan ise, sürekli olarak Türk savaş uçaklarının hava trafik kurallarını çiğnediğini iddia etmektedir. Chicago Sözleşmesine göre, sadece ticari sivil uçuşlar için uçuş bildiriminde bulunma yükümlülüğü vardır; askeri uçuşlar için böyle bir mecburiyet yoktur.

¹⁵⁴ Işıklar, a.g.e, s.94

3- Ege deki hava sahası sorunlarından biri olan Hava Koridoru Uluslararası Sivil Havacılık Örgütlenmesinin bir sonucudur. Hava Koridoru hangi devletleri ilgilendiriyorsa o devletlerin bir araya gelmesiyle belirlenecek olan hava koridoru Ege pratiğinde bir sorundur. Yunanistan, Türkiye'nin uluslararası hava sahasındaki askeri tatbikat alanlarını daraltmak amacıyla bu koridorları tek başına belirlemeye çabalamıştır. Bunun yanı sıra, uluslararası hava yolları ve mevsimlik yollar açtığını ilan etmiştir.

Uluslararası Hava Hukukuna göre, Hava koridorlarının belirlenmesi bölge devletleri arasında anlaşmayla halledilecektir.

IV-EGE ADALARI KONUSU

A-DOĞU EGE ADALARININ SİLAHLANDIRILMASI SORUNU

Türkiye ile Yunanistan arasındaki Ege'de başlıca ihtilaflardan birisi de, kıyılarımızın yakınındaki Yunan adalarının Uluslararası anlaşmalarla belirlenen askersizleştirme statüsünün Yunanistan tarafından ihlal edilmesi ve bu statünün hukuki geçerliliğinin tartışılmasından kaynaklanmaktadır.¹⁵⁵

Adaların silahsızlandırılması konusunda tarafları tezleri öz olarak şöyledir; Yunan tezine göre, 1923 tarihli Lozan Boğazların Rejimine Dair Konvansiyonda saptanan askersizleştirme rejimi 1936 tarihli Montreux Boğazların Rejimine Dair Konvansiyon ile kaldırılmıştır. Türk Tezine göre ise, 1936 tarihli anlaşmaya rağmen askersizleştirme rejimi hukuken geçerliliğini korur.

Türk ve Yunan tezleri, genellikle anlaşmalar hukukuna dayalı olarak savunulmaktadır. Burada, bu tezleri uluslararası hukukun ışığında değerlendireceğiz. Bu sebeple yapacağımız değerlendirmeleri şu başlıklar altında yapacağız¹⁵⁶: Lozan Konferansından önceki Dönem; Lozan Anlaşmaları Dönemi;

¹⁵⁵ Sevim Toluner, **Limni Adasının Hukuki Statüsü ve Montreux Boğazlar Konvansiyonu, Türkiye'nin Bazı Dış Politika Sorunları**, Beta Yay., 2000, s.50

¹⁵⁶ Toluner, **Türkiye'nin Bazı Dış Politika Sorunları**, s. 51

Montreux Boğazlar Konvansiyonu Dönemi; 1947 Tarihli Paris Barış Anlaşması Dönemi

1-Adaların Anlaşmalarla saptanan statüsü

a-Lozan Konferansından Önceki Dönem

Bugün çözümlenmesine çalışılan Ege adaları sorunu Yunanistan'ın bağımsızlığı ile belirgin bir hal almıştır. Yunanistan, 3 Şubat 1830 tarihinde Rusya, İngiltere ve Fransa arasında yapılan Londra Protokolü ile hukuksal bakımdan resmen doğmuştur. Bu üç devlet temsilcilerinin Londra Protokolü'nü 8 Nisan 1830 tarihinde Osmanlı imparatorluğu'na bildirmelerini müteakip Osmanlı İmparatorluğu'nun 24 Nisan 1830 tarihli bir nota ile Yunanistan'ın bağımsızlığını kabul etmesi üzerine önceden tamamı Osmanlı imparatorluğu'na ait olan Ege Adaları iki gruba ayrılmıştır. Bu bağlamda Eğriboz Adası, Kuzey Sporatlar ve Kiklat Adalarından oluşan Batı Ege Adaları Yunanistan'a bırakılmış, bu adaların dışında kalan Doğu Ege Adaları ile Girit Adası ise Osmanlı İmparatorluğunda kalmıştır. Girit Adası'nın 1898 tarihinde Osmanlı İmparatorluğu'ndan fiilen ayrılması sonrasında Girit'in Rum halkı 1908 tarihinde Girit'in Yunanistan'a bağlandığını açıklamıştır.¹⁵⁷

Osmanlı İmparatorluğu'nun Trablusgarp Savaşı'nı ve Balkan Savaşlarını (1911-1913) kaybetmesinden istifade eden Yunanistan Taşoz, Midilli, Sakız, Psara, Gökçeada, Semadirek, Limni Adalarını işgal etmiş, Rodos ve Oniki Adalar da İtalya tarafından işgal edilmiştir.¹⁵⁸

Balkan savaşları sonunda Osmanlı imparatorluğu ve Balkan devletleri arasında imzalanan 30 Mayıs 1913 tarihli anlaşmaya göre, Girit dışındaki Ege Adalarının geleceği büyük devletlerin kaderine terkedilmişti.¹⁵⁹ 6 büyük devletler 13 Şubat 1914'de yalnızca İmroz, Bozcaada ve Meis'i Türkiye'ye bıraktıklarını Taşoz, Semadirek, Limni, Midilli, sakız ve Sisam'ı Yunanistan'a kattıklarını ilan

¹⁵⁷ Pazarıcı, Doğu Ege Adalarının Askerden Arındırılmış Statüsü, s. 27

¹⁵⁸ Aslan Gündüz, *Limni Adasının Hukuki Statüsü Üzerinde Türk-Yunan Uyuşmazlığı*, Bayrak yay., 1985, İstanbul, s.17

¹⁵⁹ Erim; *Devletlerarası Hukuk ve Siyasi Tarih Metinleri*, C.I, s.477.

etmişlerdir. Oniki adalar ise herhangi bir karar konusu olmamıştır. Ancak bu adaların Tahkim edilmemesi ve üs olarak kullanılmaması saptanmıştı.

Osmanlı devleti söz konusu kararı kabul etmemiştir.15 Şubat 1914 tarihli cevabi notasında karardan dolayı üzüntülerini bildirmiştir.¹⁶⁰

b-Lozan Anlaşmaları Dönemi

Lozan Konferansı'nda Ege Adaları'na ilişkin müzakerelerin hareket noktasını daha önce belirtilen 1913 tarihli Londra ve Atina Anlaşmaları ile bu Anlaşmaların teyit edildiği 13 Şubat 1914 tarihli Altı Devlet Kararı oluşturmuştur. Türkiye, Konferans' da Anadolu'nun güvenliğini yani adaların Anadolu için bir tehlike oluşturmaması hususunu ön planda tutmuştur. Müttefik Devletler ise adaların Yunanistan'ın hâkimiyetine bırakılması hususunda ısrar etmekle birlikte bu adaların silahsızlandırılmasının Türkiye'nin güvenliği için zaruri olduğu düşüncesini benimsemişlerdir.¹⁶¹

Bu Konferans' da, adaların stratejik konumları ve buna bağlı olarak Türkiye için yaratabilecekleri tehlikelerin derecesi dikkate alınarak, adaların, üç grup altında değerlendirilmelerini ve statülerinin bu çerçevede belirlenmesini zorunlu hale getirmiştir. Bu bağlamda birinci grubu Rodos ve çevresindeki On iki Adalar, ikinci grubu Anadolu önü Adaları olarak bilinen Midilli, Sakız, Sisam, Nikarya Adaları ve bu adaların yakınındaki diğer bazı adalar, üçüncü grubu da Boğaz önü Adaları olarak adlandırılan Limni, Semadirek, Bozcaada, Gökçeada ve Tavşan Adaları oluşturmuştur.¹⁶²

Doğu Akdeniz Adaları olarak bilinen ikinci ve üçüncü grup adalar Konferans'ın başlarında birlikte değerlendirilmiş ancak sonradan üçüncü grubu oluşturan Boğaz önü Adaları'nın (Limni, Semadirek, Bozcaada, Gökçeada ve Tavşan Adaları)

¹⁶⁰ Usluer a.g.e s. 17

¹⁶¹ Özman, Lozan Anlaşmalarında Ege Adalarının Hukuki Statüsü, s.200

¹⁶² Özman, Lozan Anlaşmalarında Ege Adalarının Hukuki Statüsü, s.201

Boğazların güvenliği açısından önemi dikkate alınarak bu adalarla ilgili hususların Konferans' da ayrı bir konu olarak müzakere edilen Boğazlardan geçiş rejimi kapsamında değerlendirilmesi ve statülerinin Boğazlar rejimine ilişkin Sözleşme'de düzenlenmesi kabul edilmiştir.

Anlaşmanın 15' nci maddesi ile, On iki Adalar olarak bilinen ve o tarihte İtalya'nın işgali altında bulunan adalar İtalya' ya bırakılmıştır. Bu kapsamdaki adaları ismen belirten 15'nci maddede "*Türkiye, aşağıda sayılan adalar üzerindeki bütün haklarından ve sıfatlarından İtalya yararına vazgeçer*" hükmüne yer verilmiştir.¹⁶³ Lozan Barış Anlaşması ile İtalya'ya bırakılan Oniki Adalar İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra imzalanan ve Türkiye'nin taraf olmadığı 10 Şubat 1947 tarihli Paris Barış Anlaşması ile Yunanistan'a bırakılmıştır.

Oniki Adalar dışındaki Ege Adaları'nın yani Boğazönü Adaları ile Anadolu önünde yer alan adaların hangi devlete ait olacağı sorunu ise bu iki grup ada arasında bir ayırım yapılmaksızın Lozan Barış Anlaşması'nın 12'nci maddesinde düzenlenmiştir. 12'nci maddede Gökçeada, Bozcaada ve Tavşan Adaları dışında, Doğu Akdeniz Adaları ve özellikle Limni, Semadirek, Midilli, Sakız, Sisam, Nikarya Adaları üzerinde Yunan Egemenliği konusunda 17/30 Mayıs 1913 tarihli Londra Andlaşması'nın 5'nci ve 1/14 Kasım 1913 tarihli Atina Anlaşması'nın 15'nci maddeleri hükümleri uyarınca alınan ve 13 Şubat 1914 tarihinde Yunan hükümetine bildirilen Altı Devlet Kararının, bu anlaşma'nın İtalya'nın egemenliği altına konulan ve 15'nci maddede belirtilen adalara ilişkin hükümleri saklı kalmak üzere doğrulandığı ve iş bu anlaşmada aykırı bir hüküm bulunmadıkça, Asya kıyısından 3 milden az bir uzaklıkta bulunan adaların, Türk Egemenliği altında kalacağı belirtilerek Gökçeada, Bozcaada, Tavşan Adaları Türkiye'ye; İtalya 'ya bırakılan Oniki Adalar haricindeki Ege Adaları ise Yunanistan'a bırakılmıştır.

Hatırlanacağı gibi 12'nci maddede "*doğrulandığı*" yani içeriğinin kabul edildiği belirtilen Altı Devlet Kararı'nda Yunanistan'ın işgal etmekte olduğu adaları, bu adalarda istihkamlar yapmaması, bu adaları deniz üssü olarak veya askeri amaçlarla kullanmaması şartıyla hakimiyeti altında tutması kararlaştırılmıştır. Bu durumda Lozan Barış Andlaşması'nın 12'nci maddesi bir yandan adaların hangi devlete ait olacağını yani Egemenlik sorununu çözümlerken öte yandan bu bağlamda

¹⁶³ Anlaşma metni için bkz. Gündüz; Milletler arası Hukuk Temel Belgeler Örnek Kararlar, s.737-748

adaların tabi olacağı statü ile ilgili temel prensipleri de hükme bağlamıştır. Dolayısıyla 12'nci madde ile Yunanistan'ın adalar üzerindeki Egemenliği tanınırken, bu Egemenliğin şartı olarak ön görülen bu adaların askersizleştirilmesi de doğrulanmış olmaktadır.¹⁶⁴

Hangi devlete ait olacakları ve statüleri Andlaşma'nın 12'nci maddesi ile düzenlenen Ege Adaları'ndan dördü yani Orta Ege Adaları olarak bilinen Midilli, Sakız, Sisam ve Nikarya Adaları Lozan Barış Andlaşması'nın 13'ncü maddesi ile kısmen askerden arındırılmış bir statüye konulmuşlardır. 13'ncü maddede genel statüleri 12'nci madde ile belirlenen bu dört adada hiç bir deniz üssü kurulmayacağı, hiç bir istihkam yapılmayacağı, bu adalarda Yunan askeri kuvvelerinin, askerlik hizmetine çağrılmış ve buldukları yerde eğitilebilecek normal asker sayısından çok olmayacağı gibi, jandarma ve polis kuvvetlerinin de, bütün Yunan ülkesindeki jandarma ve polis kuvvetlerine orantılı bir sayıda kalacağı hükme bağlanmıştır.¹⁶⁵

Boğaz önü Adaları olarak bilinen Limni, Semadirek, Gökçeada, Bozcaada ve Tavşan Adalarının statüleri, bu adaların gerek stratejik konumları nedeniyle, gerekse Boğazlardan serbest geçiş ile ilgili etkileri açısından, Boğazlar rejimi hakkındaki Lozan Boğazlar Sözleşmesi'nde, ayrıntılı ve somut hükümlerle düzenlenmiştir.

Sözleşme'nin 4'ncü maddesinde diğer bazı bölgeler yanında¹⁶⁶ Limni, Semadirek, Gökçeada, Bozcaada ve Tavşan Adaları'nın askerlikten arındırılacağı kararlaştırıldıktan sonra Sözleşme'nin 6'nci maddesinde silahsızlandırmanın kapsamı, bu adalar tam askerden arındırılmış bir statü altına konulacak şekilde belirtilmiştir. Bu maddeye göre; askerlikten arındırılacak bölgelerde ve adalarda hiç bir istihkam, sabit topçu tesisleri, ışıldak tesisleri, denizaltı işleyen araçlar, hiçbir askeri havacılık tesisi ve hiç bir deniz üssü bulunmayacak; buralarda

¹⁶⁴ Özman, Lozan Anlaşmalarında Ege Adalarının Hukuki Statüsü s.202

¹⁶⁵ Anlaşmanın 13. maddesinde ayrıca yunan askeri uçaklarının Anadolu kıyısı toprakları üzerinde uçmalarının yasak olacağı buna mukabil Türk Hükümetinin de askeri uçaklarının bu adalar üzerinde uçmalarını yasaklayacağı belirtilmiştir.

¹⁶⁶ Ege Adaları dışında askersizleştirilmesi kararlaştırılan bölgeler genel hatlarıyla İstanbul ve Çanakkale Boğazlarının kıyı kesimleri Emir Ali Adası dışındaki bütün Marmara Denizi adaları ve Ege adalarının hemen karşısında bulunana Anadolu kıyı kesimleridir. Bu açıklama için Daha geniş bilgi için bkz. Gündüz, Limni Adasının Hukuki Statüsü Üzerinde Türk –Yunan Uyuşmazlığı, s.24

asayişin korunması için gerekli bulunan ve silahları her türlü topluluk dışarıda kalmak üzere tüfek, revolver, kılıç ve her yüz kişiye dört hafif makineli tüfekten oluşacak polis ve jandarma kuvvetlerinden başka bir silahlı kuvvet bulunmayacak; Yunanistan askerlikten arındırılmış karasularında donanmasını geçirebilecek fakat bu suları Türkiye'ye karşı hareket üssü olarak ya da bu amaçla kara ya da deniz kuvvetlen yığmak için kullanmayacaktır.¹⁶⁷

c-20 Temmuz 1936 Tarihli Montreux Boğazların Rejimine Dair Konvansiyon

Lozan Barış Anlaşması sonrasındaki dönemde Lozan Boğazlar Sözleşmesi'nin 18'nci maddesi ile silahsızlandırılmış bölgede Türkiye'nin güvenliğinin sağlanacağını vadeden ülkelerden Japonya'nın Milletler Cemiyeti üyeliğinden ayrılması, İtalya, Büyük Britanya ve Fransa'nın, İtalya'nın Habeşistan'a karşı takip ettiği politika konusunda görüş ayrılığına düşmeleri şeklinde ortaya çıkan siyasal gelişmeler Lozan Boğazlar Sözleşmesi'nin oluşturduğu ve Türkiye'nin güvenliğinin âkit devletler tarafından taahhüt altına alınmasına ilişkin sistemin sürdürülemeyeceğini göstermiştir. Bu gelişmeler karşısında Türkiye, *"bir çok devletin anlaşma hükümlerini gayet rahat bir şekilde tek taraflı olarak ihlal edebildiği bir zamanda,"*¹⁶⁸ bu yönde bir hareket tarzını tercih etmeyerek diğer âkit devletlere başvurmuş ve değişen siyasi şartlar nedeniyle Lozan Boğazlar Sözleşmesi'nin gözden geçirilmesini istemiştir. Türkiye'nin bu talebinin âkit devletler tarafından da uygun görülmesi üzerine İsviçre'nin Montreux kentinde Montreux Boğazlar Konferansı toplanmıştır.¹⁶⁹

Konferans sonunda, 20 Temmuz 1936 tarihinde imzalanan Montreux Boğazlar Sözleşmesi'nin giriş bölümünde özetle taraf devletlerin Boğazlar genel tabiri altında ifade edilen Çanakkale Boğazı, Marmara Denizi ve Karadeniz Boğazı'ndan geçişi, ulaşımı, 24 Temmuz 1923 tarihinde imzalanan Barış Anlaşması'nın 23'ncü maddesi ile tespit edilen ilkeyi Türkiye'nin emniyeti ve Karadeniz kıyıdaşı devletlerin Karadeniz'deki güvenliği çerçevesinde düzenleme isteği ile duygulu olarak; iş bu

¹⁶⁷ Usluer, a.g.e..s.43

¹⁶⁸ Gündüz, Limni Adasının Hukuki Statüsü Üzerinde Türk- Yunan Uyuşmazlığı, s.31

¹⁶⁹ Gündüz, Limni Adasının Hukuki Statüsü Üzerinde Türk- Yunan Uyuşmazlığı, s.32

Sözleşme'yi 24 Temmuz 1923 tarihinde Lozan'da imzalanmış olan Boğazlar Sözleşmesi'nin yerine koymayı kararlaştırdıkları belirtilmiştir.¹⁷⁰

Sözleşmeye ekli Protokol'de de "*Türkiye'nin iş bu sözleşmenin başlangıç kesiminde tarif edilen Boğazlar Bölgesini derhal yeniden askerleştirebileceği*" belirtilmiştir¹⁷¹ Böylelikle Montreux Boğazlar Sözleşmesi ile sadece Boğazlar bölgesinin yeniden silahlandırılacağı kabul edilmiş olup Sözleşme'de Yunan Adaları'nın silahlandırılabilmesine ilişkin hiçbir hükme yer verilmemiştir

d- 10 Şubat 1947 Tarihli Paris Barış Anlaşması

On iki Adalar Lozan Barış Anlaşması'nın 15'nci maddesi ile Türkiye'nin Egemenliğinden kesin olarak çıkmış ve İtalya'nın Egemenliğine bırakılmıştır. On iki Adalar bu aşamada herhangi bir özel statü altına konulmamışlar ise de Lozan Barış Anlaşması'nın 16'nci maddesi ile bu adaların geleceğinin ileride ilgili devletlerce düzenlenmesi olasılığı kabul edilmiştir.¹⁷²

İkinci Dünya Savaşı sonrasında İtalya ile Müttefik Devletler arasında yapılan 10 Şubat 1947 tarihli Paris Barış Antlaşması ile On iki ada bölgesinde bulunan ve İtalya'ya ait olan 14 ada ve bunlara bitişik adacıkların Egemenliği, Yunanistan'a devredilmiştir. Bu antlaşmanın 14'ncü maddesi, On iki Ada bölgesinde Yunanistan'ın Egemenliğine devredilen bu adaların hukuksal statüsünü düzenlemektedir.

Paris Barış Anlaşmasınının 14. maddesinin 1. bendinde, On İki Ada ve bitişik adacıkların Yunanistan'a devri öngörülürken, 2. bendinde bu belirtilen ada ve adacıkların askerden arındırılacağı düzenlenmektedir.

¹⁷⁰ Usluer a.g.e, s.34.

¹⁷¹ Sözleşmenin yeniden silahlandırma ile ilgili bölümü 20 Temmuz 1936 tarihinden itibaren geri kalan kısmı ise, geçici olarak 15 Ağustos 1936 tarihinden itibaren uygulanmaya başlanmış sözleşme 9 Kasım 1936' da onaylanmıştır. Daha geniş bilgi için bkz. Gündüz; Limni Adasının Hukuki Statüsü Üzerinde Türk-Yunan Uyuşmazlığı, s.31

¹⁷² Pazarcı, Doğu Ege Adalarının Askerden Arındırılmış Statüsü, s.23

Bu adalarda söz konusu olacak askerden arındırılmanın kapsamı ise, Anlaşma'nın XIII. Ekinin D maddesinde tanımlanmıştır. Buna göre adalar üzerinde ve ilgili karasularında bütün deniz, kara, ya da hava tesisleri ve istihkamları ile kara, deniz, hava yapay engelleri, silahları, kara, deniz, hava birliklerince üslerin kullanılması ya da bu birliklerce sürekli ya da geçici olarak kalınması, her türlü askeri eğitimin yapılması ve savaş malzemesinin üretimi yasaklanmış, sadece sınırlı sayıda içe yönelik görevleri yerine getirecek ve bir tek kişi tarafından taşınabilen ve kullanılabilen silahlarla donatılmış iç güvenlik personelinin bulundurulmasına ve bunlar için gerekli askeri eğitime imkan tanınmıştır. Böylelikle On iki Adalar için tam bir askerden arındırma ön görülmüştür.¹⁷³

2-Statü Değişikliğine İlişkin Yunan İddiaları ve Bu İddiaların Uluslararası Hukuk Bakımından Değerlendirilmesi

a-Koşulların Değişmesi ve Askerden Arındırılma Hükümlerinin Sona Ermesi Yaklaşımı

Yunanistan'ın bu yöndeki iddiaları, tüm Doğu Ege Adaları'nı kapsayacak şekilde, Lozan ve Paris Barış Anlaşmalarının imzalandığı dönemlerde var olan koşulların bu Anlaşmaların uygulanabilirliğini ortadan kaldıracak şekilde değiştiği ve dolayısıyla söz konusu Anlaşmaların, adaların askersizleştirilmesine ilişkin hükümlerinin herhangi bir geçerliliğinin kalmadığı görüşüne dayanmaktadır. Koşulların değişmesi nedeniyle Lozan ve Paris Barış Anlaşmalarının uygulanabilirliğinin ortadan kalktığı yönündeki iddiasını uluslararası hukukta "rebus sic stantibus" ilkesi olarak anılan ve "bir anlaşmanın yapılışı sırasında var olan koşulların köklü değişikliğe uğraması durumunda bu anlaşmanın geçerliliğini kaybedeceğini öngören genel hukuk ilkesi"¹⁷⁴ne dayandırmaya çalıştığı anlaşılmakta olup bu iddia da çeşitli görüşlerle desteklenmek istenmişti. Yunanistan'a göre her şeyden önce Lozan Barış Anlaşması zamanında Türkiye ile Yunanistan arasında savaştan çıkan iki düşman devlet ilişkisi söz konusu iken 1930'lu yıllardan itibaren bunun yerini birbirleri ile dostluk ve işbirliği anlaşması imzalayan iki devlet ilişkisi almıştır. Ayrıca Lozan Boğazlar Sözleşmesi ile silahsızlandırılan Türk

¹⁷³ Pazarcı, Doğu Ege Adalarının Askerden Arındırılmış Statüsü, s.24

¹⁷⁴ Hüseyin Pazarcı, **Ege Adalarının Hukuksal Statüsü**, A.Ü.S.B.F.Dergisi, C.43, Sayı.3-4, S.153

Boğazlarının 1936 tarihli Montreux Boğazlar Sözleşmesi ile yeniden silahlandırılması için kabul edilen siyasal gelişmelere dayalı koşulların değişmesi ilkesi Yunan Adaları için de geçerlidir. Bunlara ilaveten NATO Anlaşması ile Yunanistan ve Türkiye için genel bir güvenlik sistemi oluşturulmuştur. Dolayısıyla bu gelişmelere bağlı olarak koşulların değişmesi nedeniyle adaların askerden arındırılmasına ilişkin hükümler gereksiz hale gelmiş ve adaların askerden arındırılmış statüleri kendiliğinden sona ermiştir.¹⁷⁵

Yunanistan'ın *rebus sic stantibus* ilkesine dayandırmak istediği bu görüşlerinin hiçbir hukuksal geçerliliği yoktur. Öncelikle bir anlaşmanın geçerliliğini kaybetmesini gerektirecek koşullardaki değişikliğin köklü bir değişiklik niteliğinde olması gerekir.¹⁷⁶ İki ülke arasındaki ilişkilerin düzelmesi, dostluk ve işbirliği ruhunun hakim olması şeklinde beliren bir değişikliğin mantiken yeniden silahlandırmayı gerektirecek köklü bir değişiklik olarak kabulüne imkan bulunmamaktadır. Kaldı ki iki ülke arasında dostane ilişkiler söz konusu ise zaten silahsızlandırılmış bir statü altına konulan söz konusu adaların yeniden silahlandırılmasına da gerek olmayacaktır.

Ayrıca 1936 tarihinde Montreux Boğazlar Sözleşmesi ile Boğazlar bölgesinin yeniden silahlandırılmasına sebep olan koşul değişikliği, hatırlanacağı gibi, Milletler Cemiyeti ile birlikte bu bölgenin korunacağını taahhüt eden dört büyük devletin konum ve karşılıklı ilişkilerinde meydana gelen gelişmelere dayanan bir değişiklik olup söz konusu gelişmeler Boğazlar bölgesinin güvenliğini sağlamaya yönelik mekanizmanın işlerliği hususunda şüphelere sebep olduğu için sadece bu bölgenin silahlandırılması kabul edilmiştir. Yunan Adaları için (özellikle Limni ve Semadirek) bu şekilde bir koşul değişikliği, söz konusu değildir. Bunlara ilaveten NATO Anlaşmasında, NATO üyeleri arasında mevcut olan herhangi bir askerden arındırma hükmünün düştüğü yönünde bir hüküm olmadığı gibi aksine, NATO Anlaşması'nın 8' nci maddesinde taraflar arasında bu

¹⁷⁵ Pazarcı, Ege Adalarının Hukuksal Statüsü, s..154

¹⁷⁶ Uluslararası Adalet Divanının İngiltere ve İzlanda arasındaki Balıkçılık Davası kararı;C.I.J., Recueil, 1973,s.19

Anlaşma'ya aykırı hiç bir hüküm bulunmadığı belirtildiğinden bu durum Türkiye ile Yunanistan'ın NATO Anlaşmasını imzaladıkları esnada yürürlükte bulunan Ege Adalarının silahsızlandırılmasına ilişkin hükümleri teyit ettikleri anlamına gelmektedir¹⁷⁷

b-Boğazönü ve On iki Adalara ilişkin Yaklaşımları

Limni ve Semadirek Adaları ile ilgili olarak, 1936 tarihli Montreux Boğazlar Sözleşmesi' nin Lozan Boğazlar Sözleşmesi'ni ortadan kaldırarak, bu Sözleşme'nin yerine geçtiği, dolayısıyla daha önceki her türlü Anlaşma hükümlerini ortadan kaldırdığı; On iki Adalarla ilgili olarak da Türkiye'nin 1947 tarihli Paris anlaşmasına taraf olmadığı dolayısıyla Türkiye'nin Oniki adaların silahsızlandırılmasını talep edemeyeceğidir.

Yunanistan'ın Boğazönü Adaları ve Oniki Adalar ile ilgili olarak öne sürdüğü görüşlerinin de hukuken geçerli kabul edilmemesi gerekir. Hatırlanacağı gibi, Montreux Boğazlar Sözleşmesi'nin giriş bölümünde de açıkça ifade edildiği üzere bu Sözleşme, Türkiye'nin güvenlik endişelerinin karşılanması amacı ile yapılmıştır. Bu durumda Türkiye'nin güvenlik endişelerini karşılamak amacı ile yapılan Sözleşme'nin, Lozan Boğazlar Sözleşmesi'nin Limni ve Semadirek Adaları'nın silahsızlandırılmasına ilişkin hükümlerini de yürürlükten kaldırdığı düşünülemeyecektir. Kaldı ki, Montreux Boğazlar Sözleşmesi'nin, Lozan Boğazlar Sözleşmesi hükümlerini tamamen yürürlükten kaldırdığı kabul edilse dahi Limni ve Semadirek Adaları da dahil olmak üzere Oniki Adalar dışındaki Ege Adaları'nın tabi olacakları statü bu konudaki temel prensibi ortaya koyan Lozan Barış Anlaşması'nın 12'nci maddesinde belirlenmiş olup Lozan Barış Anlaşması'nın yürürlüğü konusunda hiçbir şüphe bulunmaması gerekir.

Oniki Adalarla ilgili olarak da Türkiye'nin Paris Barış Andlaşması'na taraf olmaması nedeniyle bu Anlaşma'ya dayanarak hak iddia edemeyeceği öne sürülmektedir. Bu görüşün aksine Lozan Barış Anlaşması'nın 16' nci maddesinden,

¹⁷⁷ Recueil.a.g.e, s. 19

Türkiye'nin bu adaların gelecekteki statüleri üzerinde çıkarı bulunduğu kabul edildiği anlaşılmaktadır.¹⁷⁸ Diğer bir açıdan bakıldığında Türkiye'nin Paris Anlaşması'na taraf olmaması nedeniyle On iki Adalar'ın Yunanistan'ın Egemenliğine bırakılmasının kendisi için geçerli ve bağlayıcı olamayacağını öne sürmesi ne kadar hukuki bir yaklaşım olarak kabul edilebilir ise Yunanistan'ın bu iddiasının da, kabul edilebilirlik bakımından, aynı etkiye sahip olması gerekir

c-Meşru Savunma Hakkı Yaklaşımı

Yunanistan 1967 yılından itibaren planlı bir şekilde adaları silahlandırmaya başlamıştır.1974'ten itibaren de Türk tehditi ile bu gelişmeleri açıklamıştır. Yunanistan Adaları silahlandırmaya Türk sahillerine yakın adalarda sözde turistik amaçlı hava alanları kurmakla başlamıştır. Bu hava alanları, Yunan Genelkurmayının planlarını özel şekilde hazırladığı biçimde, sivil hava alanı görünümüne ancak herhangi bir savaş anında askeri hava alanları haline dönüştürülebilecek tarzda inşa edilmişlerdir. Ayrıca bu hava alanlarında savaş uçaklarına yakıt ve cephane ikmal yapacak gizli depolar hazırlanmış, buralarda hafif bakım için gerekli yedek parçalar stoklanmıştır. Yunanistan ayrıca bu adalarda 60.000 civarında asker bulundurmaktadır.¹⁷⁹ Benzer bir şekilde Yunanistan Ege'deki adalarda deniz üsleri ve çok sayıda gizli ikmal istasyonları kurmuştur. Yunan savaş gemilerinin Türkiye ile savaş ihtimalinde yakıt ve cephane ikmal yapabilmeleri için kurulan bu tesisler Ege Denizi'nde bulunan 3.000'den fazla adaya serpiştirilmiş ve gözden uzak, kuytu koyların içinde, kayalar oyulmak suretiyle hazırlanmıştır.

Yunanistan bütün bu adaları silahlandırma faaliyetini meşru savunma hakkı ile açıklamaya çalışmaktadır.Yani, 1974 Kıbrıs olaylarından sonra Türkiye'nin Doğu Ege Adalarını tehdit ettiği ve böyle bir tehlikeye karşı da Yunanistan'ın anılan adalarda

¹⁷⁸ Pazarcı, Ege Deniz Sorunları Türk ve Yunan Görüşleri, Hukuki Açıdan, s.122

¹⁷⁹ Pazarcı, Doğu Ege Adalarının Askerden Arındırılmış Statüsü, s. 35

askeri önlemler aldığı iddiası ile Yunanistan, BM Anlaşmasının 51. maddesinde tanınan meşru savunma hakkından yararlanmaya çalışmaktadır.¹⁸⁰

Uluslararası Hukukta Meşru Savunma hakkının kullanılabilmesinin iki önemli koşulu vardır¹⁸¹: Meşru savunma hakkını kullanabilecek olan devletin silahlı saldırıya uğramış olması gerekmektedir; meşru savunma hakkına dayanılarak gerçekleştirilecek bütün güvenlik önlemlerinin Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyine bildirilecektir.

Yunanistan'ın Doğu Ege Adalarını silahlandırması görüleceği üzere hukuksal dayanaktan yoksundur. Öncelikle Yunanistan herhangi bir silahlı saldırıya muhatap değildir, sadece tehdit bu hakkın kullanılmasına izin vermez. Yine bu hakkın kullanımı süreklilik arz etmez. BM anlaşmasında öngörüldüğü kadarıyla meşru savunma hakkının kullanımı geçici olup, kendiliğinden sürekli bir statü değişikliği oluşturulması için hukuksal bir dayanak oluşturamaz. Dolayısıyla Yunanistan'a velev ki Türkiye'den silahlı saldırı söz konusu oldu ve Yunanistan meşru savunma hakkını kullanarak silahlı saldırıya geçti. Bu durumda hukuksal zeminin kaybolmaması için, şartların ve önlemlerin Güvenlik Konseyine bildirilmesi ve güvenlik Konseyinin kararlarına uyulması gerekmektedir. Bu bakımdan, sadece tehdit algılaması ile Yunanistan'ın uluslararası anlaşmalarla bağmlandığı Ege Adalarının silahsızlanma statüsünü tek taraflı olarak sürekli bir biçimde değiştirmesi hukuksal dayanaktan yoksundur.¹⁸²

¹⁸⁰ Pazarcı, Doğu Ege Adalarının Askerden Arındırılmış Statüsü, s. 63

¹⁸¹ Pazarcı, Doğu Ege Adalarının Askerden Arındırılmış Statüsü, s. 64

¹⁸² Pazarcı, Doğu Ege Adalarının Askerden Arındırılmış Statüsü, s. 64

B-KARDAK KAYALIKLARI (GRİ ADALAR) SORUNUNA TARAFLARIN YAKLAŞIMLARI VE ULUSLARARASI HUKUK BAKIMINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

1-Genel Olarak

Türkiye ile Yunanistan'ın Ocak 1996'da Kardak Kayalıkları yüzünden bir savaşın eşiğine kadar gelmesini diğer devletler anlamakta güçlük çekmiş, hata uluslararası kamuoyunda bu gerginliği şaşkınlıkla karşılamıştır. Oysa Kayalıkların Egemenliğinin kime ait olduğunun belirlenmesi önemli siyasi ve hukuki sonuçlar doğuracaktır.¹⁸³

Yunanistan'ın iddiaları doğrultusunda bu Kayalıklar üzerinde Yunanistan'ın Egemenliğinin tescil edilmesi halinde Menteşe Adaları bölgesinde, Egemenlik alanlarını Türkiye aleyhine belirleyen 28 Aralık 1932 tarihli geçersiz "Toplantı Tutanağı"nın hukuken bağlayıcı bir belge olduğu kabul edilmiş olacaktır. Böylece Yunanistan'ın tarafının iki devlet arasında var olduğu iddia edilen Menteşe Adaları Bölgesindeki sınırdaki fiilen ve hukuken vücut bulmuş olacaktır.¹⁸⁴

İşte bu derece hukuki sonuçları doğuran bu anlaşmazlığın çözümü noktasında tarafların sunmuş olduğu yaklaşımları ayrı ayrı ele aldığımızda sorunun çözüm tarzının daha iyi ortaya koyabileceğimi düşünerek sorunun çözümüne ilişkin tarafların tezlerini ve bu tezlerin uluslararası hukuk bakımından değerlendirilmesini ayrı başlıklar altında ele alacağız.

¹⁸³ Başeren, a.g.e, s. 48

¹⁸⁴ Başeren, a.g.e , Naklen s. 49

1-Tarafların Yaklaşımları

a-Yunan Tezleri

1-Yunanistan 1947 Paris Barış Anlaşması ile On İki Adaların kendisine devredildiğini, Böylece İtalya'nın Aralık 1932 Toplantı Tutanağı ile elde etmiş olduğu haklarında ardıllık yolu ile kendisine devredildiğini ileri sürmektedir.

2-Lozan Barış Anlaşmasına göre Gökçeada Bozcaada ve Tavşan Adaları dışında yalnızca Anadolu kıyılarına 3 mil uzaklıktaki adalar Türkiye'ye bırakılmıştır. Kardak kayalıklarının Anadolu'ya uzaklığı 3 milden fazladır.

3-Lozan Barış Anlaşmasınının 16. maddesiyle Türkiye 3 milden daha uzak adalar üzerinde ki tüm haklarından feragat etmiştir.

4-Lozan ve Paris Barış Anlaşmaları ile On iki ada bölgesinin Egemenliği bir bütün olarak Yunanistan'a devredilmiştir. Kardak kayalıkları bu bölgenin bir parçasıdır.

5-Kardak kayalıklarının mülkiyetinin uluslararası platformlarda Yunanistan'a ait olduğu genel kabul görmüş olup, bu kayalıklar pek çok haritada Yunanca adlarıyla "imia" belirtilmekte ve bu durum kayalıkların Yunanistan'a ait olduğunu göstermektedir.

b-Türk Tezleri

1- 28 Aralık 1932 Toplantı Tutanağı ulusal ve uluslararası hukuk bakımından geçerli bir anlaşma niteliği kazanabilmesi için zorunlu hukuki süreci tamamlamamıştır. Bu tutanak yetkili temsilciler tarafından imzalanmamış ve TBMM onayından da geçmemiştir. Dolayısıyla hiçbir zaman yürürlüğe girmemiş bir anlaşma (Toplantı Tutanağı) böyle bir sorunda hukuksal dayanak olamaz.

2-Kardak kayalıklarının Anadolu ya mesafesinin 3 milden fazla olmasına dayanarak Yunanistan bu kayalıklar üzerinde Egemenlik iddiasında bulunamaz. Lozan Barış Anlaşmasının 12. maddesi Ege Denizinde Oniki Ada bölgesi dışında kalan kısımda Türkiye ile Yunanistan arasındaki ülkesel statüyü düzenlemektedir.15. madde ise, Türkiye ile İtalya arasında Oniki Ada bölgesindeki adaların statüsünü düzenlemektedir. Lozan Anlaşmasının 12. maddesinin son cümlesindeki 3 mil kriteri, anlaşmanın lafzıyla ve ruhuyla bağdaşmayacak şekilde dar yorumlanmamalıdır. Bu madde ile Yunanistan'a bırakılanlar yalnızca ismen sayılarak ve 13 Şubat 1914 tarihli altı büyük devlet kararına yollama yapılarak açıkça saptananlardır. 3 mil kriterinden anlaşılması gereken şudur; bu mesafe içinde bulunan adalardan ismen sayılarak Yunanistan'a devredilmeyen adalar, Yunan işgali altında bulunsalar bile kesin bir şekilde Türkiye'nin Egemenliğine bırakılmıştır.

3-Lozan Anlaşmasının 16. maddesinde öngörülen “ Türkiye Egemenliği iş bu anlaşmada tanınmış adalardan başka bütün öteki adalar üzerinde her türlü haklarından ve sıfatlarından vazgeçmiş olduğunu bildirir ki... bu adaların geleceği ilgililerce düzenlenmiştir ve düzenlenecektir...” Hükmü, Türkiye'nin Anadolu kıyılarının 3 mili dışında yer alan adalardan toptan feragat ettiği şeklinde anlaşılmamalıdır. Düzenlenmiştir ve düzenlenecek ifadesi iyice irdelendiğinde bu açıkça ortaya çıkacaktır. Ne düzenlenmiştir ifadesinin kapsamına giren bir bağlayıcı belge mevcuttur, ne de bugüne kadar Türkiye' yi bağlayıcı bir düzenleme yapılamamıştır.

Türkiye'nin 16. maddede öngörülen her türlü haklarından ve sıfatlarından feragat ettiği adalar anlaşma hükümlerinde açıkça belirtilerek Yunanistan ve

İtalya'ya bırakılanlar ve 13 Şubat 1914 tarihinde Yunanistan'ın fiilen işgali altında bulunan adalardır.

Ayrıca 16. maddede açıkça adalardan bahsedilmektedir. Oysa anlaşmanın 6. ve 15. maddelerinde adacık kavramına da yer verilmektedir. Bu kadar özellikli bir anlaşmada 16. maddede belirlenmeyen adacıkları bu kapsamda değerlendirmek mantık dışıdır.

4-Lozan anlaşmasının 15. maddesiyle İtalya'ya devredilen adalar 1947 tarihli Paris Anlaşmasında Yunanistan'a devri öngörülen Meis adası dışında kalan On iki ada bölgesinde bulunan ismen belirlenen 13 ada ve bitişik adacıklarla aynıdır. Bu bölge de çok sayıda ada, adacık ve kayalık bulunmaktadır. Bu ada adacık ve kayalıkların Yunanistan'a devrini öngören herhangi bir uluslararası anlaşma mevcut değildir.

5- Bir devletin herhangi bir ülkesel parçayı kendi hazırladığı dokümanlarda bastırıldığı haritalarda ve kabul ettiği iç hukuk düzenlemelerinde kendi Egemenlik alanı gibi göstermesi o ülkesel parça üzerinde tartışmasız bir Egemenlik kurabilmesi için yeterli değildir. Dolayısıyla Yunanistan'ın daha önce kabul ettiği bir kanunla Kardak kayalıklarını kendi idari yapısı içinde değerlendirmesi ve çeşitli haritalarda da bu kayalıkların kendi ülkesel Egemenliğinde gösterilmesi uluslararası hukuk bakımından dayanaktan yoksun olduğunu gösteren kasıtlı bir girişimdir.

2-Tarafların Yaklaşımlarının Uluslararası Hukuk Bakımından Değerlendirilmesi

Doğu Ege Denizindeki ada, adacık ve kayalıkların durumu Lozan konferansına kadar hukuken çözümlenmemiştir. Buradan çıkan sonuç, Lozan Barış Anlaşmasına kadar Doğu Ege Denzinde ki ada, adacık ve kayalıkların mülkiyeti Türkiye'ye aittir.¹⁸⁵

¹⁸⁵ Hüseyin Pazarcı, **Ege Denizindeki Bazı Adacık ve Kayalıkların Statüsü Hakkında Türk-Yunan Uyuşmazlığı**, Kocaeli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, s.635 yıl.2, sayı.2, 1998-1999,

Doğu Ege Denizindeki ada ve adacıkların kaderi Lozan anlaşmasının konusu olmuştur. Bu anlaşmanın 12. maddesinde ve altı büyük devletin 13 Şubat 1914 kararıyla Yunanistan'ın iyeliğine bırakılan adalar halen işgal ettiği adalardır.¹⁸⁶ Yunanistan'a göre, 12. madde bütün Doğu Ege Adalarını içermektedir.

Lozan anlaşmasının 12. maddesi 1914 kararına dayanarak Yunanistan'a yalnızca bu tarihte işgal ettiği adaları transfer etmekte ve bu transferi gerçekleştirirken de askersizleştirme şartını öngörmektedir.12.maddenin son fıkrası da “anlaşmanın aykırı bir hükmü olmadıkça Asya kıyılarından 3 milden az uzaklıkta olan adalar Türkiye'ye ait olacaktır” hükmünü getirmektedir.

Buradan maddeden çıkan sonuç, Kardak kayalıkları dahil Doğu Ege Denizindeki ada ve adacık ve kayalıkların aidiyeti belirsizdir. Anlaşmanın 16. maddesi bu belirsizliği kısmen gidermektedir. Bu maddede, Lozan anlaşması tarafından Egemenlik yetkisinin hangi ülkeye ait olduğu belirlenmeyen adalarla ilgili Türkiye'nin feragat ettiği düzenlenmektedir ve bu adaların kaderi “ilgili devletler tarafından düzenlenmiştir ve düzenlenecektir” hükmüne bağlanmıştır.16. maddede kaderi halen belirlenmemiş bu adaları durumunun ilgili devletler tarafından düzenleneceğini hükme bağladığından Türkiye'nin bu adaların kaderlerinin belirlenmesine katılma hakkı vardır. Yunanistan bu adalar tabirini geniş yorumlayarak, adacık ve kayalıkları da bu madde kapsamına sokmakta ve Kardak kayalıkları ile ilgili tezini de bu madde ile desteklemektedir. Oysa ki burada geniş yorumlanacak bir durum yoktur. Anlaşmanın bizzat bazı hükümlerinde(6. ve 15. md.) adacık terimlerine yer verildiği görülmekle ve 15 maddede On İki Adalar ve adacıklar beraber zikredilirken Meis adası bağlı adacıklardan bağımsız düzenleme konusu olmakla¹⁸⁷ bu anlaşmada bilinçli bir tercihin varlığı aşikardır. Bu sebepten dolayı 16. madde kapsamına adacık ve kayalıkları dahil edemeyiz.

¹⁸⁶ Bilal Şimşir, **Ege Sorunu Dökümanları**, TTK Yayınları, Ankara, 1982 s.394

¹⁸⁷ Pazarıcı, **Ege Denizindeki Bazı Adacık ve Kayalıkların Statüsü Hakkında Türk-Yunan Uyuşmazlığı**, s.638

Yunanistan, 12. maddenin son fıkrasında saptanan 3 mil kriteri ile ilgili hükmünü, Türkiye'nin 3 milin ötesinde Ege de mülkiyetinin olamayacağı şeklinde yorumlamaktadır. Aslında bu hükümden çıkan sonuç 3 milin berisindeki ada, adacık ve kayalıkların mülkiyetinin işgal edilmiş olsalar bile otomatik olarak Türkiye'ye ait olacaktır. Yoksa, 3 milin ötesindeki ada ve adacıkların durumu bu hükümle düzenleme konusu yapılamamaktadır. Bu sebeple Egemenliği 12. ve 15. maddeler tarafından herhangi bir devlete verilmemiş olan adalar 16. madde kapsamında değerlendirilmektedir.¹⁸⁸

Bütün bu söylediklerimizden çıkan sonuç şudur ki; Lozan Barış Anlaşması 6.12. ve 15. maddeleri ile ismen bahsedilen bazı adalar ve adacıkları ve Doğu Ege Denizi devletlerinin kıyılarından 3 milden az mesafede bulunan ada, adacık ve kayalıkları düzenleme konusu yapmaktadır. Bunun dışındaki adaların kaderi 16. madde gereğince, Türkiye'nin de içinde bulunduğu ilgili devletlerce tespit edilmek gerekmektedir.¹⁸⁹Kardak kayalıkları 6.12.15. maddeler kapsamına girmediği gibi, 16. madde sadece adaları düzenleme konusu yaptığı için Türkiye'nin Egemenliği altında kalmaktadır.

Yunan iddialarının dayanak noktalarından birini oluşturan,28 Aralık 1932 tarihli Toplantı Tutanağı,4 Ocak 1932 tarihli İtalya –Türkiye Anlaşmasının eki olmayıp ayrı bir anlaşma hazırlığı olduğu için anlaşmalar hukukuna göre hukuki geçerliliğini tartışırız. Bu toplantı Tutanağı Teknisyenlerce hazırlanmış olup, yetkili kişiler tarafından imzalanmamış ve Milletler Cemiyetine de tescil edilmemiştir. Yunanistan'a göre bu 4 Ocak 1932 tarihli anlaşmanın ekidir.Kardak Kayalıklarının da içinde olduğu bölgenin kaderini belirlemeye çalışan böyle bir çalışmanın ayrı bir anlaşma olması uluslararası hukuk bakımından gereklidir. Dolayısıyla , Ulusal ve Uluslararası hukuk bakımından anlaşmalar hukuku kurallarına göre geçerlilik taşımayan bu tutanak olsa olsa bir anlaşma hazırlığıdır. Bu sebeple, Toplantı

¹⁸⁸ Pazarcı, Ege Denizindeki Bazı Adacık ve Kayalıkların Statüsü Hakkında Türk-Yunan Uyuşmazlığı, s.641

¹⁸⁹ Pazarcı, Ege Denizindeki Bazı Adacık ve Kayalıkların Statüsü Hakkında Türk-Yunan Uyuşmazlığı, s.642

Tutanağı, Kardak kayalıkları sorununun özömlenmesinde hukuksal dayanak olmaktan uzaktır.

1947 Paris anlaşmasının konusu olan ve Yunanistan'a devredilen Oniki Ada Meis Adası ve bitişik adacıklardan olmayan Kardak kayalıkları ve o bölgedeki müstakil ada ve adacıklar, 28 Aralık 1932 tarihli Tutanağın herhangi bir güce sahip olmadığı göz önüne alındığında kural olarak ilk Egemen yani Türkiye'de kalmaktadır.¹⁹⁰



¹⁹⁰ Pazarcı, Ege Denizindeki Bazı Adacık ve Kayalıkların Statüsü Hakkında Türk-Yunan Uyuşmazlığı, s.650

IV. BÖLÜM

TÜRKİYE-AVRUPA BİRLİĞİ İLİŞKİLERİ VE EGE SORUNLARI

I-GENEL OLARAK

Avrupa Birliği, aslında en az yarım yüzyıllık bir sürecin sonucudur. İkinci Dünya Savaşı'nda birbiriyle savaşan ülkeler, savaş yerine ortak çabalarını, ortak olanaklarını halklarının mutluluk ve refahı yolunda kullanmaları durumunda bunun hepsi için, herkes için yararlı olacağını görmüşlerdir. Böylece 1951'de Paris Antlaşması ile Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu'ndan başlayarak üç topluluk kurulmuştur. 1957'de Roma Antlaşmaları ile Avrupa Ekonomik Topluluğu ya da Ortak Pazar ve bir de Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu kurulmuştur.

Başlangıçta üç ayrı topluluk olarak ortaya çıkan bu kuruluşlar, daha sonra hem üye sayıları itibariyle genişlemiş, hem üyeleri arasındaki ilişkileri daha çok yoğunlaştırmak amacıyla 1986'da birleştirilmiştir. Üç topluluğun yerini Avrupa Toplulukları almıştır. 1992'de Maastricht Antlaşması'ndan sonra Avrupa Toplulukları'nın adı Avrupa Birliği olarak değiştirilmiştir. Aslında bu isim değişikliği bile gelişmeyi çok iyi ifade etmektedir. Çünkü başlangıçta topluluk olarak belirli konularda ortak çabalarını birleştirmek isteyen ülkeler, daha sonra birlik olarak daha yakın, daha yoğun ekonomik ve siyasal ilişkilere girmeyi kararlaştırmışlardır.

Gerçekten bugün Avrupa Birliği, yalnız başlangıçtaki üç topluluğun çalışma alanlarında değil, onların ötesindeki konuları ve bunları gerçekleştirecek araçları, bu konuları yürütecek üye sayısı itibariyle çok güçlenmiştir. Bugün Avrupa Birliği, artık sadece bütün devlet sınırlarının bir anlamda kalktığı geniş bir Gümrük Birliği değil, aynı zamanda bir ekonomik ve parasal birliktir; bir ortak güvenlik ve dış politika, bir ortak güvenlik ve savunma politikası ile giderek siyasal bir birliğin yolunu açmaktadır. Artık Avrupa Birliği, bütün bu nitelikleriyle bir siyasal birlik olmak yolundadır.

Avrupa Birliği, başlangıçta 6 ülkeyle başlayan bir hareket olduğu hâlde, bugün üye sayısı 25'i bulmuştur. Hâlen 12 aday ülkeyle üyelik görüşmeleri

sürdürülmektedir. Bunlardan bir bölümünün kısa zamanda Avrupa Birliği'ne üye olarak alınması söz konusudur. 13. aday ülke ise Türkiye'dir.

Yunanistan 8 Haziran 1959 'da Türkiye ise 31 Temmuz 1959' da Avrupa Birliği'ne o zaman ki adıyla Avrupa Ekonomik Topluluğuna üyelik başvurusunda bulunmuştur. 10 Eylül 1959' da Yunanistan ile 27 Eylül 1959'da da Türkiye ile Avrupa Ekonomik Topluluğu arasında ortaklık müzakereleri başlamıştır.1961 yılının Temmuz ayında Yunanistan ortaklık anlaşmasını imzalamıştır. Yunanistan 12 Haziran 1975 tarihinde tam üyelik başvurusunda bulunmuştur.1 Ocak 1981 den itibaren de Yunanistan Avrupa Topluluğunun 10. üyesi olmuştur. Türkiye ise 12 Eylül 1963'te Avrupa Ekonomik Topluluğu ile ortaklık anlaşmasını imzalamıştır.¹⁹¹

Türkiye ile Avrupa Ekonomik Topluluğunun ortaklık anlaşması olan Ankara Antlaşması'nda üç dönem öngörülmüştür. Bunlardan birincisi hazırlık dönemi, ikincisi geçiş dönemi, üçüncüsü son dönemdir. Hazırlık dönemi için taraflarca uzatılmasına karar verilmediği takdirde 5 yıllık bir süre öngörülmüştür. Geçiş dönemi için taraflarca yine uzatılmasına karar verilmediği takdirde 12 yıllık bir süre öngörülmüştür. Son dönem, yani gümrük birliği dönemi için bir süre öngörülmemiştir.

Uygulamaya bakıldığında başlangıçta 5 yılda tamamlanması düşünülen hazırlık döneminin 10 yıl devam ettiğini görüyoruz. Başlangıçta, hatta 1970'de imzalanan Katma Protokol'de esas itibariyle 12 yıl olarak belirlenen geçiş dönemi süreci ise, –hem bu Protokol'ün çeşitli maddelerinde öngörüldüğü, hem fiilen öyle olduğu gibi– 22 yıl sürmüştür.

Son döneme Ankara Antlaşması'yla kurulan ortaklık ilişkisinin ortak kurumu olan Ortaklık Konseyi'nin kararıyla 1995 yılında girilmiştir. 1995 yılında alınan bu kararlar Türkiye, 1 Ocak 1996'dan itibaren Avrupa Birliği'yle bir gümrük birliği ilişkisi içindedir. Ankara Antlaşması'nda Gümrük Birliği'nin her türlü mal alışverişini kapsayacağı belirtildiği halde; daha sonra 1995'de kararlaştırılan Gümrük Birliği, esas itibariyle sanayi mallarıyla sınırlıdır. Ankara Antlaşması'nda öngörülen bazı hususlar uygulamada ya gerçekleştirilmemiş, ya daha sonra başka hükümlerle, başka düzenlemelerle değiştirilmiştir.

¹⁹¹ Aksu, a.g.e, s.68

Öte yandan Avrupa Birliği de –biraz önce ifade etmeye çalıştığım gibi– sürekli bir gelişme içindedir. Bu arada Avrupa Birliği-Türkiye ilişkileri de değişik çizgiler izlemiştir. Ama bugün biz Ankara Antlaşması'na ve 1995'teki Ortaklık Konseyi Kararına göre Avrupa Birliği'yle bir tam üyelik ilişkisi olmaksızın Gümrük Birliği içinde olan tek ülkeyiz.¹⁹²

Türkiye, 1987 yılında tam üyelik başvurusunda da bulunmuştur. Ancak o başvuru karşısında önce Türkiye'nin Avrupa Birliği üyeliği için “ehil” olduğunun belirtilmesiyle yetinilmiştir. Daha sonra Türkiye'nin aslında Ankara Antlaşması'nda öngörülen tam üyelik perspektifini tam olarak açmamak için örneğin Türkiye'nin de katılabileceği Avrupa Konferansı türünden birtakım oluşumlar öngörülmüştür. Lüksemburg Zirvesi'nde bu yolda karar alınmıştır. Ama 10-11 Aralık 1999 günleri Helsinki'de toplanan Avrupa Birliği Zirvesi'nde nihayet Türkiye'nin diğer aday ülkelerle eşit koşullar altında aday olduğu kabul edilmiştir. 17 Aralık 2004 tarihinde Türkiye ile üyelik müzakerelerine başlanacağı kararı alınmıştır. Burada alınan karar diğer aday ülkelerin ki gibi mutlak ve kesin bir karar olmamakla birlikte bu yönde ciddi tartışmaların olduğu bir atmosferde önemli bir karardır. 3 Ekim 2005 tarihinde müzakereler başlanacak olmasına rağmen Türkiye'nin üye olma olasılığı hala tartışılmaktadır.

Bu süreç devam ederken AB'nin karar almakta, kendi içerisinde bir görüş birliği ve politika oluşturmakta zorlandığı görülmektedir. Nitekim müzakere tarihi alınması sürecinde izlenen nispeten açık politika ve medyada yürütülen tartışmalarda Türkiye'nin farklılığı sürekli dile getirilerek Avrupa'ya ait olmadığı veya farklı bir ülke olmakla beraber Avrupa'nın değerlerini benimseyip, ödevini yapınca AB ye kabul edilmesi gerektiği ifade edilmiştir.¹⁹³

Türkiye'nin AB üyeliğine karşı muhafazakar çevrelerin görüşlerini ifade edenlerden; Fransa Eski Cumhurbaşkanı Giscard d'Estaing, Avrupalıların kimliklerini güçlendirmeleri gerektiği, eski Yunan ve Roma'nın Avrupa kültürünün

¹⁹² Rıdvan Karluk -ÖzgürTONUS,, **Avrupa Birliği Kapısında Türkiye**, Turhan Kitabevi, Ankara-2002, s.26

¹⁹³ Cercis İkiel, **Jeopolitik Bir Olgu:Türkiye'nin AB Üyeliğine Adaylığı veya Olası Bir Avrupa-Türkiye Birliği**, Cumhuriyetimizin 81. Yılına Armağan,T.C.SAÜ Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi,2004, s.147-153

oluşmasına katkıları olduğunu, Avrupa tarzı yaşamı etkileyen dini miras, Rönesans'ın getirdiği yaratıcılık ve aydınlanma çağının bilimsel düşünceye katkıları gibi değerlerin Avrupalı olduğunu halbuki Türkiye'nin bu değerlerden hiçbirini paylaşmadığını iddia ediyor. Ayrıca Türkçe'nin Avrupa lisan grubuna girmediğini, nüfus ve alan olarak da büyük bir ülke olmasının AB için sorun olacağını ve topluluk yapısını ilerde bozabileceğini, fakir bir ülkenin ekonomik ve sosyal problemler oluşturacağı görüşündedir.

Türkiye-AB görüşmelerinin müzakere tarihi verilmesiyle sonuçlanması üzerine yapılan değerlendirmelere bakıldığında medeniyetler çatışmasına olumlu bir cevap verildiği iddia edilen bu süreçte, Türkiye'yi 10-15 yıl sürecek olan uzun ve sıkıntılı bir dönemin beklediği görülmektedir. Açık uçlu olacak bu müzakereye başlamak, Kıbrıs Rum Yönetiminin tanınması gibi haklı bir davadan vazgeçilmesini içeren bir ön şartın yanı sıra, Ege sorunu, Ermeni talepleri, patrikhane'nin talepleri vb. gibi ek koşulları içermekte bunlarında müzakere sürecinde halledilmesi öngörülmektedir. AB üyeliği ile müzakere maddelerinin hepsinde çözüme ulaşıp ek koşullarda gerekenler yapılırsa bile, bazı üyelerin (Fransa, Avusturya) referandum yapacaklarını beyan etmeleri sonucu belirsiz bir hale getirmektedir.¹⁹⁴

Sonuç olarak şunu belirtmek gerekir ki, AB'nin Türkiye'ye bakışı konusunda ortak, sürekli devamlılık arz eden bir karar yoktur. AB ülkelerinin siyasal yaşamlarındaki el değiştirmelere paralel olarak Türkiye'ye bakış açısı da değişebilmektedir. Bu değişiklik bir ülkeden diğerine olabildiği gibi, aynı ülke içinde de ortaya çıkabilmektedir.

Avrupa Birliği sürecinde Yunanistan, Türkiye - Avrupa birliği ilişkilerine Helsinki bildirgesine kadar hep soğuk bakmış ve bu ilişkileri baltalamak için elinden ne geliyorsa yapmıştır. Yunanistan Bilindiği üzere, 1999 öncesi temel Yunan stratejisi Türkiye'nin mümkün olduğunca Avrupa'dan ve medeni uluslar topluluğundan uzak tutulması düşüncesi üzerine oturmaktaydı. Bu amaç doğrultusunda Yunanlı politikacılar şunlara önem vermekteydiler: Türkiye'nin Avrupalı olmadığı tezi devamlı şekilde işlenmeli, Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne üye olamaması için ne gerekiyorsa yapılmalı, Türkiye'nin AB ve ABD gözündeki jeo-stratejik ve jeo-politik önemi her fırsatta önemsiz gösterilmeye çalışılmalı,

¹⁹⁴ Cercis, a.g.e, s. 153

Yunanistan'ın Batı'nın Doğu Akdeniz bölgesinde ki çıkarlarını Türkiye'den daha iyi bir şekilde savunacağı tezi işlenmeli, Kıbrıs ve Ege sorunlarının çözümü gerçek hedef olmaktan ziyade bu sorunların varlığı sayesinde Türkiye'nin Avrupa Birliği yolu tıkanmalı, Türkiye'ye karşı tehditkâr bir üslup benimsenerek eğer Kıbrıs'tan askerlerini çekmez ve Ege'de de sadece kıta sahanlığının belirlenmesinin tek sorun olduğunu kabul etmezse asla ve asla AB ile ilişkilerinde bir iyileşme ummaması gerektiği hatırlatılmalı, Yunanistan'ın doğudan kaynaklandığı varsayılan Türkiye tehditine karşı en etkili mücadele araçları bir yandan Yunan silahlı kuvvetlerinin modernizasyonu diğer yandan da Yunanistan'ın AB ve NATO üyelikleri olmalı.¹⁹⁵

1999 yılı itibariyle bu stratejiler beklenen sonucu doğurmadı. Yunanistan Türkiye'nin 1995 yılında Gümrük Birliğine girmesine de karşı çıkmıştı. Ancak Avrupa, Türk pazarını kaçırmamak için Yunanistan'ın itirazlarına kulaklarını kapamıştır.

11 Aralık 1999' da Helsinki Zirvesinde Türkiye'nin üyelik Adaylığı statüsü kabul edilmiştir. Yunanistan Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne üyelik adaylığı statüsünün kabulünden sonra Türkiye ile ilişkilerini güçlendirmeye çalışmıştır. Örneğin bu bağlamda 2000 yılı içerisinde iki ülkede toplam dört toplantı yapılmıştır.¹⁹⁶ Yunanistan'ın Türkiye ile ilişkilerini güçlendirme isteğinin altında yatan nedenleri şöyle açıklayabiliriz; 1999'dan sonra Avrupa birliği hem genişlemeye önem vermiş hem de güvenlik konusuna eğilmeye başlamıştır. Bu iki alanda da Türkiye önemli bir ülkedir. Ayrıca eski komünist ülkelere doğru genişleyen bir Avrupa birliği söz konusu olduğunda önem daha da artmaktadır. Bu gerekçelerle, Türkiye'nin tecrit edilmesi politikası tutmayan Yunanistan eski bakış açısını değiştirmeye başlamıştır.

Avrupa Birliği içinde uyumlu bir siyaset izlemeye başlayan Yunanistan, Türkiye'ye karşı da yeni politikalara ivme kazandırdı. Yunanistan artık eski sıklıkla Türkiye'nin Avrupalı olmadığını dillendirmek yerine, Türkiye'nin eğer Kopenhag kriterlerini yerine getirirse mutlaka AB'ye alınması gerektiği tezini işlemeye başladı. Türkiye'yi AB yolunda cesaretlendirmek Kıbrıs ve Ege sorunlarında Türkiye'nin tutumunu yumuşatması için daha doğru bir politika olarak görülmeye başlandı.

¹⁹⁵ Tarık Oğuzoğlu, **Yunanistan'a Karşı İdeal Strateji Nasıl Olmalı ? AB Odaklı Bir Yaklaşım**, Bilkent Üniversitesi

¹⁹⁶ Türk, a.g.e. , s.769

Nihayetinde umuldu ki AB üyesi olmak isteyen bir Türkiye bu iki konuda uzlaşmaz politikalar izleyip veto yetkisine sahip Yunanistan'ı karşısına alma cesaretini göstermez. Üyelik sürecine adam akıllı angaje edilmiş bir Türkiye, Yunanistan'a karşı daha barışçı ve işbirliğine yönelik politikalar izler, Kıbrıs ve Ege'de Yunanistan lehine verir gözükeceği tavizleri AB üyeliğinin getireceği avantajlar ışığında daha kolay kabullenirdi.¹⁹⁷ 1999 yılından bu yana takip edilen bu strateji günümüz itibariyle Yunanistan açısından olumlu sonuçlar vermiş gibi gözüküyor. Artık denilebilir ki Türk-Yunan sorunları ikili sorunlar olmaktan öte AB-Türkiye ilişkilerinin olmazsa olmaz boyutları arasına girmiştir. Avrupa Birliği bir yandan Kıbrıs Rum kesiminin tüm ada adına AB üyesi olması kararını alırken, diğer yandan da Ege sorunlarında nihai çözüm mercii olarak Lahey' deki Uluslararası Adalet Divanı'nı gördüğünü defaatle ifade etti. Bu yöndeki görüşler AB-Türkiye ilişkilerini düzenleyen belgelere, başta Katılım Ortaklığı Belgeleri olmak üzere, oldukça açık şekillerde yazıldılar.

II-ZİRVELER VE KARARLAR

A-LÜKSEMBURG ZİRVESİ(12-13 Aralık 1997)

Türkiye Lüksemburg Zirvesinde Avrupa Birliğinin genişleme sürecinin dışında tutulmuştur.

Lüksemburg Zirvesinde Türkiye'nin aday ülke ilan edilmemesinin gerekçeleri olarak belirtilen politik ve ekonomik engeller arasında en önemli yeri, Türkiye'deki demokratikleşme sorunları, insan hakları ihlalleri, Yunanistan ile mevcut bulunan sorunlar ve Kıbrıs meselesi gösterilmiştir.

Lüksemburg zirvesinde, Türkiye Avrupa birliği için sadece ehil olarak sayılmış,diğer adaylar gibi ön katılım programı sunulmamıştır.Siyasi ve ekonomik Saiklerle müzakerelerin başlamayacağı belirtilen bu zirvede Avrupa Konseyi, Türkiye aleyhine ayrımcılık yapmıştır.

Türkiye'nin Avrupa Birliğinin genişleme sürecinin dışında bırakılması üzerine dönemin başbakanı Mesut Yılmaz 14 Aralık 1997 tarihinde basın açıklaması yaparak alınan kararı şiddetle eleştirmiştir. Mesut Yılmaz bu açıklamasında, Türkiye ve AB

¹⁹⁷ Türk, a.g.e. s. 769

arasında bundan böyle siyasi bir diyalogun olmayacağını ifade ederek Kıbrıs ile üyelik müzakerelerinin başlatılması durumunda Türkiye'nin KKTC ile entegrasyona gitme düşüncesi üzerinde durulacağı belirtilmiştir.¹⁹⁸

Lüksemburg Zirvesinde Türkiye'yi tatmin etmek için AB ülkeleri, Aday ülkeler, ve diğer Avrupalı ülkeleri her yıl bir araya getirecek Avrupa Konferansının Toplanmasına karar verilmiştir. Bu konferansın özelliği; Katılımcıların ortak dış politikadan, adalet ve içişleri konularına kadar çeşitli alanlarda görüş alışverişinde bulunulmasına zemin hazırlamaktır. 7 Aralık 2000 tarihinde Nice şehrinde Devlet ve Hükümet başkanları seviyesinde toplanan konferansa Türkiye başbakan seviyesinde katılmıştır.¹⁹⁹

B-HELSİNKİ ZİRVESİ(10-11 Aralık 1999)

1999 yılına gelindiğinde özellikle 17 Ağustos depremi sonrası Yunanistan ile ilişkilerde oluşan bahar havası sayesinde, AB ile de ilişkiler de yumuşamış, Komisyon 13 Ekim 1999 tarihinde Türkiye'nin "aday" ülke olmasını teklif etmiştir. Nihayet Türkiye, 10-11 Aralık 1999 tarihlerinde Helsinki'de yapılan AB Devlet ve Hükümet Başkanları Zirvesi'nde oybirliği ile Avrupa Birliği'ne aday ülke olarak kabul ve ilan edilmiş, diğer aday ülkelerle eşit konumda olacağı açık ve kesin bir dille ifade edilmiştir.

Helsinki Zirvesi kararlarına göre, Türkiye, diğer aday ülkeler gibi bir Katılım Öncesi Stratejisinden yararlanacaktır. Böylece, Türkiye topluluk programları ve ajansları ile aday ülkeler ile Birlik arasında, katılım süreci çerçevesinde yapılan toplantılara katılma imkânına sahip olacaktır.²⁰⁰ Zirve Sonuç Bildirisi ayrıca, önceki AB Konseyi kararları çerçevesinde bir katılım ortaklığı hazırlanmasını öngörmektedir. Bu ortaklığın aynı zamanda, siyasi ve ekonomik kriterleri ile üye ülke olmanın gerektirdiği yükümlülükler ışığında ve AB müktesebatının üstlenilmesine ilişkin Ulusal Program ile bir arada, katılım hazırlıkları üzerinde yoğunlaşacağı belirtilmiştir. Komisyon ayrıca, Türk mevzuatının Topluluk

¹⁹⁸ Rıdvan Karluk, **Genişleyen Avrupa ve Türkiye**, Türkiye Sorunlarına Çözüm Konferansı I, 24-27 Aralık 1997, Ankara, s.260-283

¹⁹⁹ Rıdvan Karluk, **Avrupa Birliği ve Türkiye**, Beta Yay., 6.bası,İstanbul-2002, s.86-87

²⁰⁰ İktisadi Kalkınma Vakfı, **Avrupa Birliği Program ve Ajanslarına Aday Ülke Statüsü ile Türkiye'nin Katılımı**, Yayın No:164, Şubat, İstanbul-2000

müktesebatıyla uyumlaştırılması amacıyla, müktesebatın analitik incelenmesi sürecini hazırlamakla görevlendirilmiş, öte yandan, katılım öncesine yönelik mali kaynakların eşgüdümü için tek bir çerçeve sunmaya çağrılmıştır Helsinki Zirvesi'nde alınan bu karar Türkiye'nin Avrupa Birliği (AB) resmen aday ülke ilan edilmesi ilişkilerine farklı bir boyut ve ivme kazandırdığı yadsınamayacak bir gerçekliktir.

Ancak Helsinki' de istenilen değişiklik gerçekleşmemiştir. AB, Türkiye'yi diğer 12 Aday ülkeden ayrı tutmuş, tam üyelik müzakereleri kapsamına almamıştır. Bu da demektir ki, AB Türkiye'yi Avrupalı olarak değerlendirme konusunda henüz tereddütlerini giderememiştir.²⁰¹

11.12.1999'da Helsinki Zirvesi sonunda ilan edilen HELSİNKİ ZİRVESİ BAŞKANLIK SONUÇ BELGESİ'nde yer alan 4. madde şöyledir: "Avrupa Birliği Konseyi, şimdi 13 aday devleti tek bir çerçeve içinde kapsayan katılım sürecinin içerici mahiyetini tekrar teyit eder. Aday devletler, üyelik sürecine eşit bir temelde katılmaktadırlar. Avrupa Birliği'nin Anlaşmalar'da ifade edilen değerlerini ve amaçlarını paylaşmalıdırlar. Bu bakımdan, Avrupa Birliği Konseyi, anlaşmazlıkların BM Anayasası'na uygun olarak barışçı yoldan çözülmesi ilkesini vurgular ve aday devletleri, devam eden sınır anlaşmazlıkları ve ilgili diğer konuları çözmek için her gayreti göstermeye davet eder. Bunda başarılı olunamadığı takdirde, anlaşmazlığı makul bir süre içinde Uluslararası Adalet Divanı'na (UAD) götürmelidirler. Avrupa Birliği Konseyi, özellikle üyelik süreci üzerindeki yansımalarıyla ilgili olarak ve en geç 2004 yılı sonuna kadar UAD yoluyla çözüme bağlanmalarını teşvik etmek amacıyla, devam eden anlaşmazlıklara ilişkin durumu gözden geçirecektir. Ayrıca, Avrupa Birliği Konseyi hatırlatır ki Kopenhag'da belirlenmiş olan politik kriterlere uyum, üyelik müzakereleri açılmasının bir ön şartıdır ve tüm Kopenhag Kriterlerine uyum AB'ye üye olarak katılmanın temelidir. " Türkiye bilindiği üzere bir aday ülkedir. 4.maddede yer alan bu şart doğrultusunda bazı yerine getirmesi gereken yükümlülükleri vardır. Bunların başında Ege'de yıllardır Yunanistan'la yaşanan sınırsız harbi gelmektedir. İlgili bu maddede atf yapılan Helsinki anlaşmasına göre Ege'deki Türk-Yunan anlaşmazlıkları 2004 yılından sonra Adalet Divanı'na götürülecek. Görüldüğü üzere Avrupa Birliği halihazırda bu sorunun çözümü için kendini taraf kabul etmemektedir.

²⁰¹ Erol Manisalı, **Türkiye'nin Adaylığı ve Avrupa Birliğinin Genişleme Sürecinde Türkiye'nin Yeri**, TCMB, Avrupa ile Geçmişte ve Gelecekte Bütünleşme, Ankara-2000, içinde, s.85

C-KATILIM ORTAKLIĞI BELGESİ

4 Aralık 2000 tarihinde yapılan Avrupa Birliği Toplantısında Avrupa Birliği Komisyonu tarafından açıklanan Katılım Ortaklığı Belgesi onaylanmıştır.

AB Konseyi, Helsinki toplantısında, "daha önceki AB Konseyi sonuçları temelinde" bir Katılım Ortaklığı Belgesi hazırlanması kararı almıştır. Belge, siyasi ve ekonomik kriterler ile üye ülke yükümlülükleri ışığında katılım hazırlıklarının yoğunlaşması gereken öncelikleri içerecek ve müktesebatın benimsenmesi için Ulusal Programa eşlik edecektir.²⁰²

Katılım Ortaklığı Belgesi'nde (KOB) Kıbrıs ile ilgili olarak hazırlanan ilk metin ve itirazımız üzerine daha güçlendirilmiş olarak yazılan son metindeki hükümler aşağıdaki gibi açıklanabilir;

İlk metinde "Siyasi Kriterler" başlığı altında ve tüm paragraf olarak "Kıbrıs" konusu şu şekilde ifade edilmişti: "Siyasi diyalog çerçevesinde; BM Genel Sekreteri'nin Kıbrıs sorununa kapsamlı bir çözüm bulunması sürecinin başarılı bir sonuca ulaştırılması yönündeki çabalarının kuvvetle desteklenmesi." İlk metinde Kıbrıs sorununun bu şekilde bulunmasını kabul etmeyip Başbakan tarafından "AB ile ilişkilerimizi gözden geçirmemiz kaçınılmaz olacaktır" denmesi üzerine madde başı "Siyasi Kriterler" yerine "Güçlendirilmiş Siyasi Diyalog ve Siyasi Kriterler" şeklinde güçlendirilmiş, Kıbrıs ile ilgili hüküm son paragrafta iken vurgusu artırılarak, takviye edilerek ilk paragrafa alınmıştır. Hüküm her anlamda daha güçlü hale getirildiği halde ilk sözden dönmüş ve KOB kabul edilmiştir. Kabul edilen yeni hüküm ve başlığı şu şekildedir: Başlık: "Güçlendirilmiş Siyasi Diyalog ve Siyasi Kriterler", hüküm: "Helsinki sonuçları uyarınca siyasi diyalog çerçevesinde BM Genel Sekreteri'nin Kıbrıs konusuna kapsamlı bir çözüm bulunması sürecinin başarılı bir sonuca ulaştırılması yönündeki çabalarının Helsinki sonuçlarının '9 a' paragrafında değinildiği şekilde kuvvetle desteklenmesi." Kıbrıs'la ilgili hükümdeki ağırlaştırmadan başka, birinci metinde bulunmayan Ege sorunu ile ilgili olarak "Orta Vade"ler arasına yeni bir hüküm eklenmiştir: "Helsinki sonuçları uyarınca, Siyasi

²⁰² Karluk-Tonus; Avrupa Birliği Kapısında Türkiye, s.39

Diyalog çerçevesinde BM Şartı'nda belirlenen uyuşmazlıkların barışçı yollardan çözümünü ilkesi altında çözümlenmemiş tüm sınır anlaşmazlıklarını ve ilgili diğer konuları çözmek yolunda her çabayı Helsinki sonuçlarının 4'üncü paragrafında belirtildiği şekliyle göstermesi.” Sonradan eklenen hükümetimiz tarafından kabul edilen bu hükme göre Ege'deki Türk-Yunan anlaşmazlıkları 2004 yılından sonra Adalet Divanı'na götürülecektir.²⁰³ Yunanistan böylece amacına ulaşmıştır. Ege ve Kıbrıs sorunlarına Avrupa Birliği de dahil edilmiştir. Ancak burada Birlik çözüm yeri olmaktan ziyade çözümü isteyen bir merci olmayı tercih etmektedir.

Katılım Ortaklığı belgesi oluşturulurken Ege ve Kıbrıs konusunun Yunanistan tarafından ön şart olarak getirilmesinin önlenmesi Türk Hükümetinin siyasi bir başarısı olarak değerlendirilebilir.

D-LEAKEN ZİRVESİ VE BİLDİRİSİ (14-15 Aralık 2001)

Belçika'nın başkenti Brüksel'in yakınındaki Leaken Bölgesinde 14-15 Aralık 2001' de AB Üyesi 15 ülke ile Aday 13 ülkenin devlet ve hükümet başkanları bir araya gelmiştir.

Bu zirvenin Türkiye açısından iki önemli sonucu olmuştur: ilk defa AB Zirvesinde Resmi bir belgede “Türkiye'nin Üyelik Müzakereleri perspektifinin yakınlaşmakta olduğu ifade edilmiş, ayrıca Türkiye AB Konvansiyonuna katılmaya davet edilmiştir.²⁰⁴

Bildirinin Kıbrıs bölümü ile ilgili maddesinde Kıbrıs'taki Türk ve Rum Temsilcilerinin görüşmelerden duyulan memnuniyet dile getirilmiştir. Bildirinin genişleme bölümünde ise, 2004 yılında tam üye olabilecek adaylar arasında Kıbrıs Rum kesimi de sayılmıştır. Burada bir çelişki yatmaktadır. Hem iki toplumun görüşmelerinden duyulan memnuniyeti dile getireceksin hem de Kıbrıs Rum kesimini parçalı bir şekilde tam üyeliğe layık göreceksin. Bu yaklaşım Kıbrıs sorunu ile ilgili çözümü zorlaştırmaktan başka bir işe yaramadı.

²⁰³ Karluk-Tonus; Avrupa Birliği Kapısında Türkiye, s.39

²⁰⁴ Karluk-Tonus; Avrupa Birliği Kapısında Türkiye, s.98

E-BRÜKSEL ZİRVESİ (17 Aralık 2004)

Aralık 2002'de Kopenhag'da Avrupa Konseyi, 'Komisyonun raporuna ve tavsiyesine dayanarak, Türkiye'nin Kopenhag siyasi kriterlerini yerine getirmesi durumunda Avrupa Birliği gecikmeksizin Türkiye ile müzakerelere başlayacaktır' kararını almıştır.

Bunun ardından Türkiye'deki reformların hızı arttı ve müzakerelerin başlaması için bir tarih alabilmek, Türk hükümeti dış politikasının öncelikli konusu haline geldi. Birçok anayasal düzenleme ile beş yasal reform paketi kabul edildi, Bakanlık seviyesinde bir Reform İzleme Grubu oluşturuldu. Bu girişimler AB Genel Sekreterliği, İnsan Hakları Danışma Kurulu, il ve ilçe seviyesinde sayıları, olağanüstü biçimde 931'e varan İnsan Hakları Konseyleri gibi kurumlar ile desteklendi. Tüm bu kuruluşlar, siyasi reformların, özellikle insan haklarını ilgilendirenlerin uygulanmasına yardımcı olmak amacıyla oluşturuldu. Bazıları bu kuruluşların verimliliği konusunda şüphe duyabilir fakat bunların mevcudiyeti, hükümetin reformların uygulanmasını garanti altına almak için mümkün olan her şeyi yapma kararlılığını gösteriyor.

Sonuçta Avrupa Komisyonu, 6 Ekim 2004 tarihli İlerleme Raporu'ndaki tarafsız ve kapsamlı yaklaşımı sonucunda ortaya çıkan bulgular ışığında oluşturduğu tavsiye raporunda, Türkiye'nin siyasi kriterleri yeterince gerçekleştirdiği sonucuna vardı ve katılım müzakerelerinin başlatılmasını tavsiye etti.

Bu tavsiye, yasama seviyesinde ve özellikle de mevzuatın uygulanmasında daha ciddi adımlar atılması gerektiği gerçeğini gizlemiyordu. Ancak geçmişte benzeri görülmemiş bu reform sürecinin daha da teşvik edilmesi gerektiği ve müzakerelerin başlamasıyla birlikte daha da hız kazanması öngörüldü.

17 Aralık 2004 tarihinde Avrupa Konseyi Komisyonun tavsiye kararı çerçevesinde önemli bir adım atarak Türkiye ile müzakerelerin başlatılması için Komisyona çağrıda bulunmuştur. Avrupa Konseyi müzakerelerin başlatılması için 3 Ekim 2005 tarihini vermiştir.

Konsey toplantısından önceki birkaç hafta esnasında, Hollanda Dönem Başkanı tarafından hazırlanan taslak metinlerin ışığında, Başbakan ve Dışişleri Bakanı

tarafından bazı endişeler dile getirildi. Ayrıca, kullanılan üslubun, anlaşmanın kabulünü engelleyecek bir neden teşkil edebileceği de belirtildi. Sonunda tüm dikkat Kıbrıs ve Avrupa Konseyi'nin 1963 tarihinde imzalanan Ankara Anlaşması uyarınca, 1 Mayıs 2004'te Kıbrıs Cumhuriyeti de dâhil olmak üzere on yeni üye devletin katılımını göz önünde bulundurarak, Türkiye'nin protokolü imzalaması gerektiğinde ısrarı üzerinde yoğunlaştı. Türk tarafı, Kıbrıs sorununa bir çözüm bulunmadan önce Kıbrıs'ı tanımayacaklarını açıklıkla belirtmişti. Avrupa ise katılım müzakerelerinin her zaman olduğu gibi hükümetler arası bir çerçevede, yani 25 üye devlet ile Türkiye arasında yürütüleceğini ve Türkiye'nin de Kıbrıs Cumhuriyeti'nin üye devletlerden biri olduğu gerçeğini kabul etmeye hazır olması gerekliliğine işaret etti. Türk Hükümeti, katılım müzakerelerinin resmen başlaması öncesinde Ankara Anlaşması'nın uyarlanması için gerekli Protokolü imzalamaya hazır olduğunu teyit etti. Ne yazık ki BM aracılığıyla Kıbrıs Sorununun çözümünde pozitif adımlar atan Türk tarafı olmasına rağmen Avrupa Birliği bu olayı görmezden gelmiş ve Kıbrıs Rum Kesiminin üyeliğini onaylamıştır. Avrupa Birliği Helsinki Zirvesinde Kıbrıs Sorununun çözümü için Birleşmiş Milletler Aracılığını kabul etmesine karşın, Annan Planını kabul etmeyen Toplumun üyeliğine onay vererek ödüllendirmiş ve Türkiye'nin müzakerelere başlayabilmesi için şart olan Kıbrıs Rum Kesiminin tanınması koşulunu da dillendirerek Türk tarafını cezalandırmıştır.

Ancak son günlerde Yunan basını şimdiden Papadopoulos'un Annan Planını reddederek tarihi bir fırsatı kaçırdığını yazmaya başlamış ve aynı fırsatın 2004 yılı sonunda Ege Sorunlarını Lahey Adalet Divanına götürmemek suretiyle Yunanistan'ın da kaçırdığını belirtmektedirler.²⁰⁵

Avrupa Konseyi, müzakerelerin amacının katılımdan başka bir şey olmadığını fakat müzakerelerin sonucunun önceden garanti edilmesinin mümkün olmadığını da belirtti. Kimine göre bu yaklaşım adil, kimine göre ise kesinlik taşımaması ve ucu açık olma yönü itibarıyla taraflıdır. Avrupa Komisyonu Türkiye Delegasyonu Başkanı Delegasyonu Başkanı Büyükelçi Hansjörg Kretschmer, "17 Aralık 2004 tarihinde açıklanan Avrupa Konseyi kararını *Aday* ülkenin üyeliği kabul edilmeden önce sadece siyasi değil, diğer kriterleri de içeren Kopenhag kriterlerini tümüyle

²⁰⁵ Gündüz Aktan, **Kıbrıs'a Dikkat**, Radikal Gazetesi, 04.06.2005

yerine getirmesi gerekir: AB'nin tek pazarı içinden gelen rekabetçi baskılara karşı ayakta durabilen tam anlamıyla bir pazar ekonomisi olmalı ve üyelik yükümlülüklerini yerine getirmeli. Bu sonuncusu, AB seviyesinde bütün üye devletlerin saygı göstermesi ve uygulaması gereken ve toplamı 100 bin sayfayı bulan kurallar ve yasaların tümünün, yani 'Topluluk müktesebat'ının benimsenmesine işaret eder. Ancak bu şekilde üye devletlerin tümü AB politikalarını aynı şekilde uygulayabilirler. Bu, özellikle kurumların oluşturulması ve işlerin yürütülmesinde ciddi zorluklar çıkartabilecek çok kapsamlı bir mevzuat çalışmasını gerektirir. Bu nedenle, 10 yıllık bir müzakere süreci çok da uzun sayılmaz, hattâ belki daha uzun bir süre de gerekli görülebilir. AB politikalarına uyum sağlanması, aynı zamanda muazzam bir sosyal mücadeleyi de öngörür. Sadece tarımı düşünsek bile, Türkiye'de tarım alanında çalışanların sayısının 25 AB ülkesinden daha fazla olduğunu görürüz. Türkiye'nin sosyal ve ekonomik politikaları göz önüne alındığında, AB Ortak Tarım Politikası'nın benimsenmesi inanılmaz bir çaba gerektirecek.”¹⁷ Aralık 2004 Brüksel Zirvesi kararı ile Türkiye de hararetli tartışmalar da baş göstermiştir. Metinde kamuoyunda tartışılan üç temel konu var: Güney Kıbrıs'ın tanınıp tanınmayacağı, koruma ve istisnai tedbirlerin kalıcı olup olmadıkları ve müzakerelerin ucunun açık olmasının getireceği düşünülen belirsizlik. Ayrıca, 3 Ekim 2005'te tam olarak neyin başlayacağı da tartışılıyor.²⁰⁶

Müzakereler her aday için 'ucu açık' başlar AB'ye tam üyelik için yürütülecek müzakerelerin 'ucu açık' nitelikte olması, yani sonucunda üyeliğin garanti olmaması konusu Türkiye'ye özgü değildir. Daha önceki uygulamalarda aday ülkelerin müzakerelere başlama kararlarında, örneğin 12-13 Aralık 1997'de yapılan ve bugün üye olmuş altı ülkeyle müzakereleri başlatan Lüksemburg Zirvesi kararlarının 26. paragrafında müzakere sonuçlarının garanti olmadığı ve adaylar arasında farklı hazırlık ritimleri ortaya çıkabileceği ifade edilir.²⁰⁷

Daha çok Siyasi partiler, sivil Toplum Örgütleri ve ekonomik Kuruluşlar bu tartışmaların odağında yer almışlardır. Müsiad tarafından hazırlanan bir Raporda 17 Aralık kararları üç farklı yaklaşımla değerlendirilmiştir. Bu raporda; 17 Aralık kararları arasında, şayet tedbir alınmazsa, Türkiye'nin millî menfaatlerine zarar verebilecek noktalar bulunduğu dikkat çekilmiştir.. Raporda, Türkiye'nin bir

²⁰⁶ Gündüz Aktan, **Hem Öyle Hem Böyle Yok Öyle**, Radikal Gazetesi, 11.01.2005

²⁰⁷ Aktan, **Hem Öyle Hem Böyle Yok Öyle**

kazaya uğramadan müzakerelere başlamasının, çok önemli bir dönüm noktası olacağı ancak, müzakerelerin her aday ülkede olduğu gibi çeşitli sorunlar ve krizler ihtiva ettiği ve bu nedenle, Türkiye'nin ihtimallere hazırlıklı olması gerektiği kaydedilerek şu uyarılarda bulunuldu:

AB müzakere sürecindeki dış kaynaklı potansiyel riskler sıralanırken, Almanya'da Eylül 2006'da yapılacak genel seçimde, bugün muhalefette bulunan CDU ve CSU partilerinin iktidar olması, Fransa'da da 2007'de yapılacak başkanlık seçimlerinden Nicolas Sarkozy'nin zaferle çıkması, Türkiye'nin üyeliğinin Fransa ve Avusturya olmak üzere birçok AB ülkesinde referanduma götürülmesi, AB'nin geleceği konusundaki belirsizlik, AB Anayasası'nın herhangi bir üye ülke tarafından reddedilmesi ve AB'de daha esnek entegrasyon modellerinin uygulamaya konulması durumunun bulunduğu belirtildi.

Türkiye AB ilişkilerinde halen; Kıbrıs, kalıcı kısıtlamalar, serbest dolaşım hakkı, yapısal fonlar ve tarım sorunlarının yanı sıra AB'nin hazım sorunu potansiyel risk barındırmaktadır. Ayrıca müzakerelerin ucunun açık olması, müzakerelerin askıya alınabilirliği sorunu, Türkiye ile Yunanistan arasındaki Ege sorunu, Ermenistan sınırının açılması meselesi ve Ermeniler' in -soykırım- iddialarının kabul edilmesi hatta Güneydoğu'da silah bırakan ayrılıkçı güçlerle resmi barışın dayatılması gibi konular müzakere sürecinin potansiyel kriz konularıdır.

Yukarıda ki potansiyel sorunlardan Ege sorunları, her ne kadar Kıbrıs Sorunun gölgesinde kalsa da Müzakere sürecinde baş ağrıtabilecek önemli konulardır. Yunanistan Avrupa Birliği üyesi olduktan sonra, Ege ve Kıbrıs sorunlarında Avrupa Birliğini hep taraf yapmak için uğraşmıştır. Helsinki zirvesinde ve Katılım Ortaklığı Belgesinde, Yunanistan'ın uğraşısına rağmen Ege sorunlarının çözümü ön şart olarak öngörülmemiştir.. Gerçi, Avrupa birliği bu sorunların çözümü için Uluslararası Adalet Divanı'nı işaret etmektedir. Müzakere sürecinde bu konuyu bu bağlamda gündeme taşınması da muhtemeldir.

Türk-Yunan sorunlarında Kıbrıs Rum Kesiminin Ankara tarafından tanınmasına öncelik verilmesi diğer Ege sorunlarını AB kontrolünde gündeme taşınması olasıdır. Yunanistan'da en çok satan gazetelerden birisinde yer alan haber bu yaklaşımı destekler özelliktedir: "3 Ekim 2005 tarihine kadar tarafımızın temel

taleplerini belirlememiz ve daha büyük kararlılıkla ortaya koymamız gerekli değil mi?

Ekim ayına kadar en azından iki talebimizin yerine getirileceğini güvence altına almak için ek bir neden oluşturuyor. Bir yandan Türkler tarafından resmen açıklanan “savaş nedeni” nin kaldırılması, diğer taraftan da Türkiye’nin Deniz Hukuku Sözleşmesini imzalaması yönündeki taleplerimiz kabul edilmeli...”²⁰⁸ Yazının devamında da Ege de tek sorunun Kıta sahanlığı olmadığı, karasuları ile hava sahası genişliklerinin eşit olmayışı sorunlarını ele almak gerekliliği vurgulanmaktadır.²⁰⁹

III-BEKLENTİLER VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

1- Ege coğrafyasının sadece iki ülkeyi ilgilendirmediğini, başta Karadeniz'e kıyısı olan ülkeler olmak üzere bir çok ülke için de uluslararası bir nitelik taşıdığını bilmek gereklidir. Türkiye ile Yunanistan arasındaki dostluğun geliştirilmesi ve Ege'de uluslararası anlaşmalarla tespit edilmiş statükoyu göz önünde bulundurarak şu gerçek iyi tespit edilmelidir: Kalıcı bir huzur ve istikrarın sağlanması, Türkiye ile Yunanistan arasında Ege'ye ilişkin tüm sorunların adil ve her iki ülke tarafından kabul edilebilir şekilde çözülmesine bağlıdır.

2- Ege sorunlarının rasyonel bir şekilde çözümlenebilmesi için, Ege Denizindeki uyuşmazlıklara bir bütün olarak bakmak gerekmektedir. Çünkü Ege Denizindeki sorunlar birbirinden bağımsız sorunlar değil aksine birbirini etkileyen sorunlardır. Dolayısıyla , Kıta sahanlığı, Karasuları, hava sahası, ve adaların silahlandırılması gibi sorunlara Ege statüsü nazarıyla bakılmalı ve çözüm için birlikte değerlendirilmeli. Bu yaklaşım Yunanistan’ın işine gelmemektedir. Yunanistan Uluslararası Adalet Divanına kıta sahanlı sorununu sadece adalardan ibaret bir şekilde götürmüştür. Nitekim bu yaklaşım Kardak kayalıkları sorununda da tezahür etmiştir. Türkiye bütün bu sorunları bir paket halinde görüşmek istemektedir. Yunanistan ise Ege de sadece kıta sahanlığı sorunun olduğunu iddia etmektedir.

²⁰⁸ To Vima, Viron Theodoropoulos, **Önümüzdeki Dönemde Kıbrıs İçin Atılacak Olan Adımlar**, 23.12.2004

²⁰⁹ Daha Geniş Bilgi İçin Bakınız: Işıklar, a.g.e s.296

3-Ege Denizi uyuşmazlığı, Türkiye ile Yunanistan'ın ilgili taraf olduğu hukuki bir uyuşmazlıktır. Bu uyuşmazlığın çözümlenememesinde esas önemli olan sebep, bu sorunların çözümlenmesinde esas alınması gereken hukuk kuralları üzerinde anlaşmaya varamamaktır. Öte taraftan uygulanması gereken hukuk kuralları konusunda tarafların bir anlaşmaya varamamış olmaları bu uyuşmazlığın hukuki olma niteliğini etkilemez. Uluslararası hukukta bir ihtilafta taraflar, hukukten saptanan bir çözüm dışında anlaşmaya vararak uyuşmazlığı gidermek yoluna gidebilirler. Bunun için bir engel yoktur. Uluslararası hukukta uyuşmazlıkların ortadan kaldırılabilmesi için öngörülen yol, barışçıl çözüm yolu ve bu yolun işlerlik kazanabilmesi içinde görüşmelerin gerçekleştirilmesi gereklidir. Buradan çıkan sonuç şudur; ister hukuk kurallarının uygulanması yoluyla olsun ister siyasi bir çözüm yolunun benimsenmesi yoluyla olsun bir uyuşmazlığın ortadan kalkması için ilgili taraf sıfatını haiz birimlerin anlaşması zorunludur.²¹⁰ Ege denizi uyuşmazlığında kıyıdaş devletler olan Türkiye ve Yunanistan'ın taraf olduğu açıktır. Pekala, Yunanistan Avrupa Birliği üyesi olduğuna göre Avrupa Birliği de bu uyuşmazlıkta taraf mıdır? Bu soruya evet yanıtını verecek olur isek, o takdirde Avrupa birliğinin de rızasını almak durumundayız. Zaten Yunanistan'ın amacı da uyuşmazlığa bir Avrupa sorunu niteliği kazandırmaktır. Bir uyuşmazlıkta ilgili taraflar, bir subjektif hakka sahip olan kişi ve kurumlardır. Ege Denizi uyuşmazlığı, uluslararası hukukun kıyı devletine tanıdığı hakların dağılımı ile ilgili bir uyuşmazlık olduğuna göre bu uyuşmazlıkta ilgili taraflar, bu denize kıyıdaş olmaları nedeniyle hukukten korunmuş menfaatleri bulunan Türkiye ve Yunanistan'dır.²¹¹ Yunanistan'ın bu uyuşmazlıkta Avrupa Birliğine güvenmesi, Aday ülke olan Türkiye'ye karşı kullanabileceği siyasi baskı nedeniyledir.

4- Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne katılmasının çözüme ulaşmada büyük yol katettireceği elbette ki bir gerçektir, ancak yüzlerce yıldır süre giden tarihsel sorunlar bu kadar kısa sürede, sanki hiç varolmamışlar gibi çözülemez. İki ülke arasında süre giden politik ve kişisel güvensizlik ancak zamanla ve karşılıklı geri adımlarla kabul edilebilir bir noktaya çekilebilir ki, tarihsel süreçte karşılıklı olarak düşmanlık yaklaşımıyla yetişmiş kültürlerin bu süreci tersine çevirmesi mümkün olmakla

²¹⁰ Toluner, Türkiye'nin bazı Dış Politika Sorunları, s.6

²¹¹ Toluner, Türkiye'nin bazı Dış Politika Sorunları, s.6

birlikte, çok dikkatli bir yönetim sürecine de ihtiyaç duyar. Her iki ülke de, kendi eğitim kitaplarında karşı tarafın sivil halka yaptığı zulümleri daha çocuk yaşta yken vatandaşlarına aktarmakta ve gelecekle ilgili algılamalarına bu ezeli düşman formasyonunu yıllardır yerleştirmektedir. Burada haklı veya haksız ayırımına gitmeden, sadece olgusal olarak önce bu gerçeği anlamalı ve eğer bu sorunu çözme niyetindeyse, elimizi doğru değerlendirmek zorunda olduğumuzu vurgulamak istiyorum. Burada en önemli konu bu iyi niyet hamlelerinin ancak karşılıklı olarak yapılması halinde bir yere varabileceğini unutmamaktır. Bu bağlamda ikinci bir Davos sürecine ihtiyaç vardır.

5- Esasen, Avrupa Birliği üyesi Güney Kıbrıs'ın tanınması sadece müzakerelerin fiilen başlaması için değil müzakere ve uyum çalışmalarının sükknet içerisinde cereyan etmesi için de gereklidir. Ancak bu tanınmanın dolaylı yani Gümrük Birliği'ne otomatik olarak taraf olacak 10 yeni üyeden biri olarak değil Birleşmiş Yeni Kıbrıs'ın doğrudan tanınması olarak gerçekleşmesi gerekiyor. Hedefimiz 3 Ekim 2005'te Türkiye ile müzakerelerin başlaması için toplanacak Hükümetler arası Konferans'ta (HAK) masanın karşı tarafındaki 25 ülke tabelasından 'Kıbrıs'ın ardında Birleşmiş Kıbrıs'ın oturması olmalıdır. Yoksa önümüzdeki dokuz ay, er veya geç, şu veya bu adla gerçekleşecek olan tanıma için kazanılmış kısa bir mühletten başka bir şey değildir.

Şayet, Uluslararası Adalet Divanında sorunlar çözülmeye çalışılırsa hukuk kuralları ile zorunlu bir çözüm göz önüne alınmış olacaktır. Ve bu sorunlarla ilgili alınan kararlara uymak mecburidir. Hukuki yaklaşımda hakça ilkeler gözetilse bile siyasi dengelerin dikkate alınmama olasılığı vardır. Çünkü Hukuki ihtilaflar ile siyasi çıkarlar birbirinden farklıdır. Hukuki uyuşmazlıklar mevcut bir kural ve anlaşmanın yorumundan kaynaklanan siyasi çıkarlar ise devletin güvenlik, gelişme ve gelecekteki hayati ulusal çıkarlarına ilişkindir. Böyle önemli ve kapsamlı sorunların Adalet Divanının takdirine bırakılmasının iyi bir politika olmayacağı iddia edilebilir. Bu alanda en iyi politika, BM 33. maddesinin ruhuna uygun olarak iki tarafın müzakereler yoluyla sorunlara çözüm üretmeleridir.

6- Ada'da çözümün, birbirini temsil yetkisi olmayan ve siyaseten eşit

iki halkın var olduğu gerçeği üzerine bina edilmesi ve garanti anlaşmalarından doğan hakların korunması gerektiğine inanıyoruz.

7- Mustafa Kemal Atatürk, TBMM'nin birinci yılında yaptığı konuşmada ulusal bağımsızlığı bir hayat meselesi olarak değerlendirmiş ve şunu eklemiştir; "Millet ve memleketin menfaatleri icap ettirirse, insanlığı teşkil eden milletlerden her biriyle medeniyet icabı olan dostluk ve siyaset münasebetlerini büyük bir hassasiyetle takdir ederim. Ancak, benim milletimi esir etmek isteyen herhangi bir milletin, bu arzusundan vazgeçinceye kadar, amansız düşmanıyım."

Türk milleti de, Ata'sı gibi değerlendirir diğer milletleri ve her zaman büyük bir hassasiyetle, dikkatle, eşitlik ve karşılıklılık ilkesiyle yürütür bu devletlerle ilişkilerini. Bu çerçevede, kural olarak barış isteyen Türk milleti, diğer sınırlarında olduğu gibi Ege'de de hiçbir şekilde sorun çıkmasını arzu etmez. Aynı şey eminim Yunanistan'ın bize benzeyen Akdenizli, sıcak kanlı halkı için de geçerlidir. Yüzlerce yıldır paylaştığımız bu ortak coğrafya her iki halkı da birbirine yaklaştırmış ve kültürlerinin kısmen ortak şekillenmesine sebep olmuştur. Bu yüzden yemeklerimiz ve müziğimiz birbirine benzediği gibi fizik olarak bile birbirimize benzeriz. Aslında bu ortak coğrafyada,- ki devletler yaşadıkları coğrafyanın esiridir- çok daha dengeli, huzurlu ve barış içinde yaşamayı başarabilirsek, birbirimize karşı yürüttüğümüz gerilim siyasetini bırakıp, bunun için harcadığımız kaynakları devletlerimizin kalkınmasına ve milletlerimizin refahına ayırabilirsek, şüphesiz hayat her iki millet için de çok daha güzel olacaktır.²¹²

²¹² <http://www.akut.org.tr/modules.php?name=News&file=article&sid=1377>

SONUÇ

Türk-Yunan ilişkilerini tarihsel süreçte incelediğimizde, en önemli uyuşmazlığın Ege denizi ve Ege Adaları konusunda yaşandığını görmekteyiz. Bu sorunların daha kolay ve etkili bir şekilde çözümlenebilmesi siyasal iktidarların iç ve dış politikalarının iki ülke halkını barış içerisinde yaşatmaya bağlı olduğu bir gerçektir.

Ege sorunlarının çözümlenebilmesinin zorluğu, Ege Denizinin jeostratejik öneminden kaynaklanmaktadır. Bu deniz üzerinde iki ülkenin sahip oldukları alanların dağılımı sorunların çözümlenmesini zorlaştırmaktadır. Türkiye ve Yunanistan sağlıklı ve iyiniyetli bir zeminde buluşmadığı takdirde bu sorunların devam etmesi kaçınılmazdır. Bugüne kadar devam eden Ege Sorunları; Karasuları, kıta sahanlığı, hava sahası, ve adaların silahlandırılmasıdır.

Yunanistan 1936 yılında karasularını 6 mile yükseltmiştir. Türkiye ise, 1964 yılında karasularının genişliğini 6 mil olarak saptamıştır. Öte yandan birinci deniz hukuku Konferansında Yunanistan 3 mil genişlik esasını öngörmüştür. Ege de kıta sahanlığı uyuşmazlığı çıkana kadar, karasularının dar tutulmasını savunan Yunanistan'ın birden bire 1982 BM Deniz Hukuku Sözleşmesiyle kabul edilen 12 millik karasuları genişliği azami ölçüsünü benimsemesi iyiniyet ilkesi bağdaşmaz bir tutum olduğu açıktır.

Ege Denizinde başlatılan Petrol aramaları ile iki ülke arasında kıta sahanlığı uyuşmazlığı ortaya çıkmıştır. Yunanistan 1963 yılında Rodos ve Karpatas adalarında petrol aramaya başlamıştır. 1973 yılında da Taşoz adasında petrol kuyusu açmıştır. Türkiye ise 1968 yılında araştırmalara İzmir körfezinde başlamıştır. 1 Kasım 1973 te de Türk Petrol Anonim Ortaklığına ruhsat dağıtmaya başlamıştır. Türkiye Ege Denizinde kendi kıta sahanlığında ve açık sularda petrol ve doğalgaz aramak için girişimlere başlamış ve bu amaçla araştırma yapmak üzere 29 Mayıs -5 Haziran 1974' tarihleri arasında "Çandarlı" gemisini Ege'ye göndermiştir. Yunanistan buna aşırı tepki göstererek Adalet Divanına başvurmuştur. Yine 1976 yılında Sismik-1 adlı gemiyi araştırma yapmak için göndermiştir. Yunanistan tekrar Adalet Divan'ına

başvurmuştur. Bir gün sonrada BM Güvenlik Konseyini de acilen toplantıya çağırılmıştır. Toplantı sonucunda sorunların Türkiye ile Yunanistan arasında Müzakere ile çözümlenmesine karar verilmiştir.

Türkiye ile Yunanistan arasında 1976 yılının Kasım ayında ilan edilen Bern Deklerasyonu ile kıta sahanlığı konusunda davranış ilkeleri saptanmıştır. 19 Aralık 1978 'de Yunanistan'ın başvurusundaki geçici önlemleri reddeden Uluslararası Adalet Divanı Kıta Sahanlığı konusunda da yetkisizlik kararı vermiştir.

Yunanistan hava sahası ile ilgili düzenlemeleri 1931 yılında çıkardığı Kraliyet Kararnamesi ile koymuştur. Karasuları genişliğinin 3 mil olduğu bu dönemde Yunanistan Hava Sahasını 10 mil olarak saptamıştır. 1944 yılında yürürlüğe giren Chicago Sivil Havacılık sözleşmesinde "bir ülkenin hava sahası karasularının üzeridir." Hükmü kabul edilmiş olmasına rağmen Yunanistan Hava Sahasını 10 mil olarak kabul etmeye devam etmiştir.

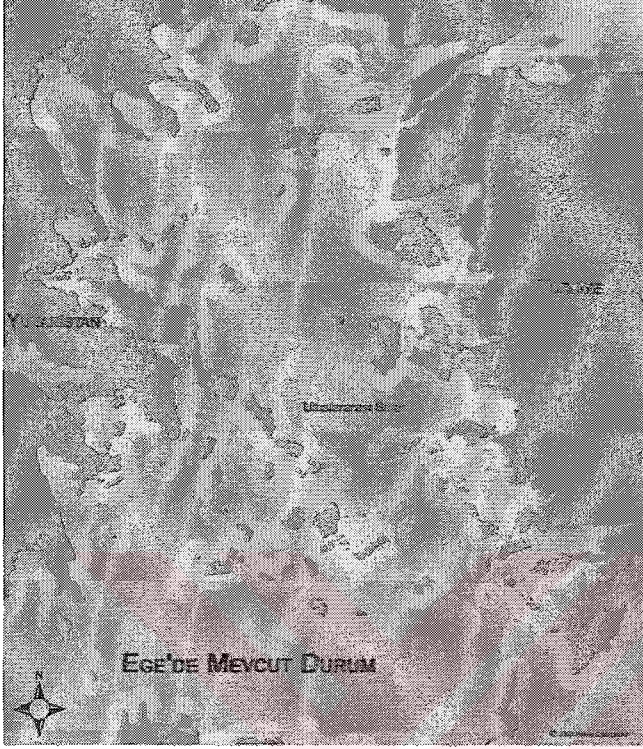
Türkiye ile Yunanistan arasında ki Ege' de ki başlıca uyuşmazlıklardan birisi de Yunan egemenliğindeki bir kısım adaların uluslararası antlaşmalarla düzenlenmiş askersizleştirme statüsünün Yunanistan tarafından ihlal edilmesidir. Bu adalar Boğazönü Adaları olarak bilinen Limni ve Semadirek, bunların güneyindeki Midilli, Sakız, Sisam ve Nikarya adaları ve Oniki adalardır. Bu adaları silahsızlandırma gerekçesini de adaların statü değişikliğine dayandıran Yunanistan hukuksal zeminden uzaklaşmaktadır.

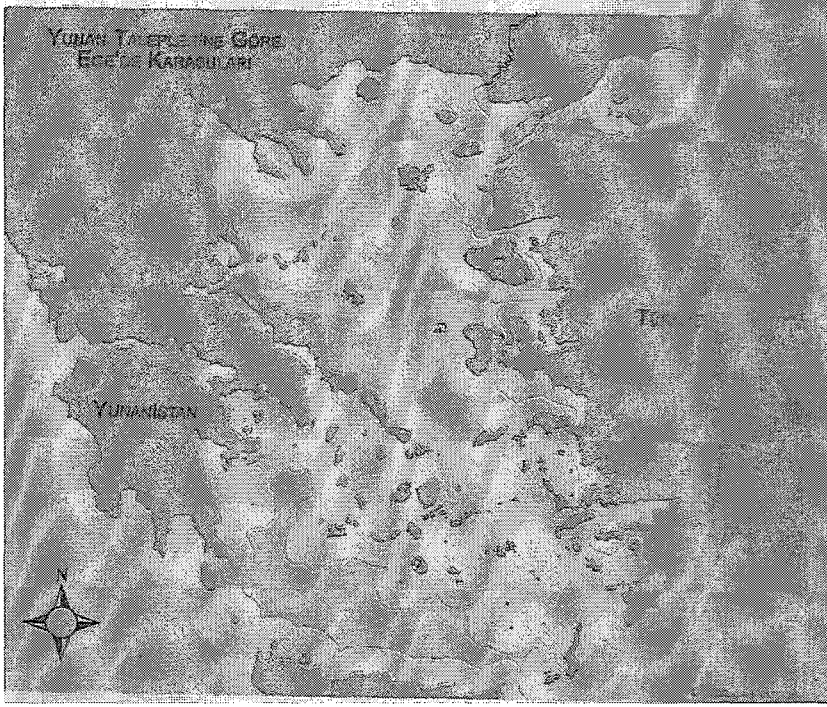
Ege Denizinde mülkiyetinin hangi ülkeye ait olduğu saptanmamış olan adalar mevcuttur. Gri Adalar da denen bu adalar, zaman zaman Türkiye ile Yunanistan arasında gerginliklerin yaşanmasına yol açmıştır. 1995 yılında Kardak Kayalıklarında yaşanan kriz bu sorunu siyasal ve hukuksal zemine taşımıştır.

Lozan Anlaşmasından sonraki süreci irdelediğimizde Yunanistan'ın Ege de ısrarla ihlalleri sürdürdüğünü tespit etmekteyiz. Bu yaklaşımın nedeni, Uluslararası deniz hukukundaki gelişimin Yunanistan lehine görünmesidir.

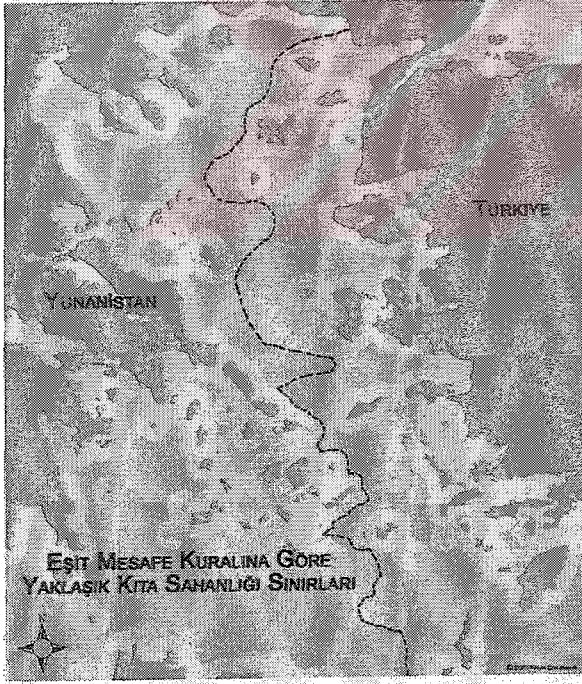
Sonuç olarak, Ege sorunsalı dediğimizde, bir sorunlar dizisi ile karşı karşıya olduğumuzu görmekteyiz.

Bütün bu sebeplerden hareketle denilebilir ki AB yolunda azimle ilerleyen bir Türkiye'nin Yunanistan'a karşı eli her zamankinden daha güçlü olacaktır. Türkiye'nin yapması gereken Yunanistan'la yaşadığı sorunlarının çözümünü kendisini AB üyeliğine taşıyacak bir fırsat olarak değerlendirmektir. Unutulmamalıdır ki AB üyesi bir Türkiye'nin, AB'ye katacakları AB üyesi bir Yunanistan'ın katıyor olduklarından çok daha fazla olacaktır. Türkiye'nin AB'nin Doğu Akdeniz ve Orta Doğu politikalarının belirlenmesinde ve uygulanmasında sahip olacağı etki Yunanistan'a göre çok daha üst seviyelerde olacaktır. AB ile ilişkilerini uzun vadeye yaymayı tercih etmiş, milli güvenlik çıkarlarını dış etkenlerden bağımsız bir şekilde oluşturabileceğine inanan bir Türkiye, Yunanistan'a karşı sahip olduğu kozları uzun vadede kaybetmeye mahkumdur.

EKLER**Harita -1 Ege'de Mevcut Durum**



Harita-2- Yunan Taleplerine Göre Ege'de Karasuları



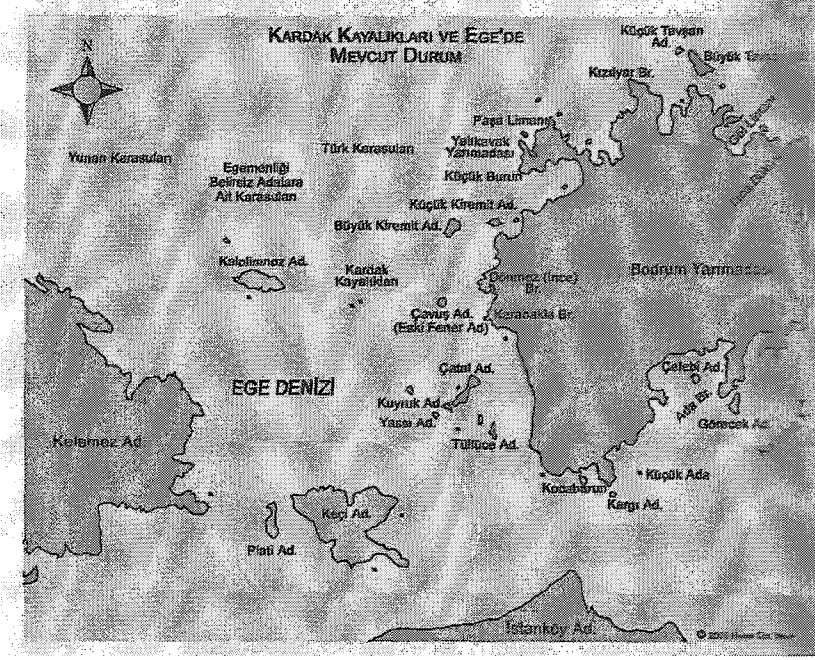
**Harita-3- Eşit Mesafe Kuralına Göre Yaklaşık
Kıta Sahaneliği Sınırları**



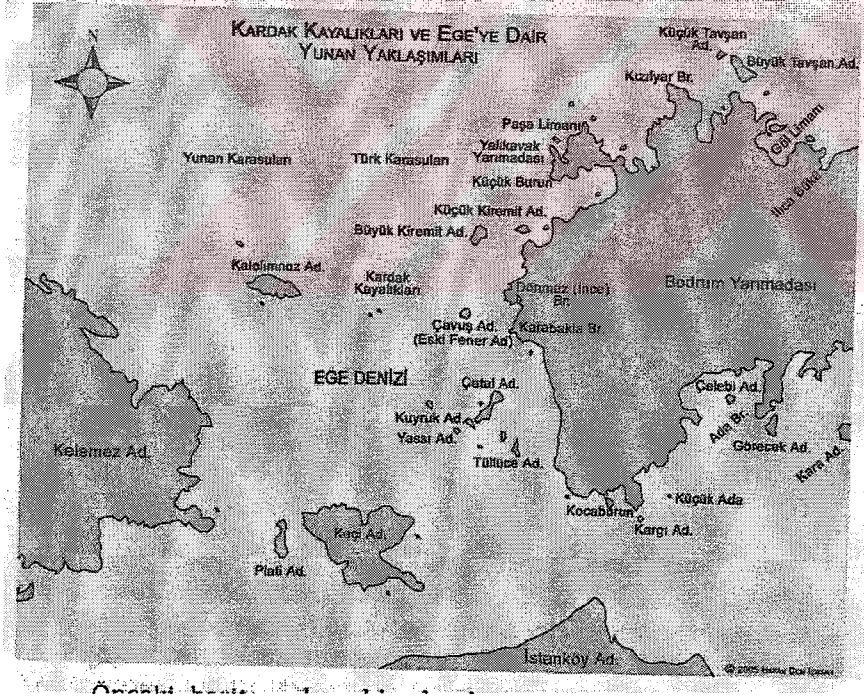
Harita-4- Türkiye-Yunanistan Arasındaki Fır Hatta



Harita -5- Ege'de Egemenliği Belirsiz Ada ve Adacıklar



Harita 6- Kardak Kayalıkları ve Ege'de mevcut Durum



Harita 7- Kardak Kayalıkları ve Ege'ye Dair Yunan Yaklaşımları

YARARLANILAN KAYNAKLAR

- AKTAN Gündüz** “*Kıbrıs’a Dikkat*”, **Radikal Gazetesi**, 04.06.05
- AKTAN Gündüz** “*Hem Öyle Hem Böyle Yok Öyle*”, **Radikal Gazetesi**, 11.01.2005
- AKSU Fuat** **Türk-Yunan İlişkileri , İlişkilerin Yönelimini Etkileyen Faktörler Üzerine bir inceleme**
Stratejik Araştırma ve Etüd Milli Komitesi,
Ankara Üniversitesi, 2001
- ARIKAN Zeki** “*İşgal sırasında Batı Anadolu*”, Konya Selçuk Üniversitesi, TBMM Milli Egemenlik Sempozyumu 1990
- ARMAĞANOĞLU Fahir** **Siyasal Tarih (1789-1960)**, Ankara, AÜSBF Yayınları, 1975
- AYBARS Ergün** **Türk Cumhuriyet Tarihi –I-** Ankara, Dokuz Eylül Üniversitesi Yayınları
- ARI Tayyar** **Ege Sorunu ve Türk –Yunan İlişkileri Son Gelişmeler Işığında Karasuları ve Hava Sahası Sorunları**, Ankara, AÜSBF, 1995
- BAHÇELİ Tuzun** **Greek-Türkish Relations Since**, 1955,
Westview Peress 1990
- BAŞEREN Hami Sertaç** **Ege Sorunları**, İstanbul, Türkiye Deniz Araştırmaları Vakfı Yayınları, Yayın No: 15, 2003

BİLGİ Suat

Büyükdüş Türk-Yunan Siyasi İlişkileri 1919-2000, Ankara, 21. Yüzyıl Yayınları, 2000

BAYKAL Ferit Hakan

“Karasuları azami ve asgari genişliği (Devletin Karasuları Üzerinde Alanının Sınırı)”, **Hukuk Araştırmaları Dergisi**, 1993

ENGİNSOY Cemal

“Batı Yayın Dünyasında Çağdaş Türk-Yunan İlişkileri ve Nato”, Ankara, Üçüncü Askeri Tarih semineri, **Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüd Başkanlığı Yayınları**, 1986

ERHAN Çağrı

“Türk Yunan ilişkilerinde yumuşama olabilir mi ?”, **AÜSBF Tartışma Metinleri, Yayın Sekreteryası**, 1997

ERKAYA Güven

Bir Asker Bir Diplomat, İstanbul Doğan Kitapçılık, 2. Baskı, 2001

EROĞLU Hamza

Devletler Umumi Hukuk El Kitabı Ankara Türker Kitabevi, 1984

ERİM Nihat

Devletlerarası Hukuk ve Siyasi Tarih Metinler Cilt I, AÜHF Yayınları 1953

GENELKURMAY BAŞKANLIĞI Tarih Boyunca Türk –Yunan ilişkileri,

Ankara Genelkurmay Askeri Stratejik Etüd Başkanlığı, 1986

GENELKURMAY BAŞKANLIĞI Türk-Yunan İlişkileri ve Megola İdea,

Genelkurmay Başkanlığı Askeri Tarih ve Stratejik Etüd Başkanlığı Yayınları Ankara 1985

- GÜREL Şükrü Sina** **Tarihsel süreç içinde Türk-Yunan ilişkileri (1821-1993)**, Ankara, Ümit Yayıncılık
- GÜNDÜZ Aslan** **Ege Denizi Kıtı Sahanelığı Davası ve Bazı Düşünceler**
- GÜNDÜZ Aslan** **Milletlerarası Hukuk Temel Belgeler, Örnek Kararlar**, İstanbul, Beta Yayınları 1998
- GÜNDÜZ Aslan** **“Kıta Sahanelığı Hukukunda Yeni Gelişmeler (Libya –Malta Davası)”**, **Hukuk Araşt. Dergisi**
- GÜNDÜZ Aslan** **Limmi Adasının Hukuki Statüsü Üzerinde Türk-Yunan Uyuşmazlığı**, İstanbul, Bayrak Yayınları, 1988
- GÖNLÜBOL Mehmet** **Olaylarla Türk Dış Politikası 1919-1995**, Ankara, Siyasal Kitabevi, 1996
- GÜRÜN Kamuran** **Dış ilişkiler ve Türk Politikası 1939 ‘dan Günümüze Kadar**, Ankara, AÜSBF Yayınları 1983
- HARP AKADEMİLERİ** **Türk, Yunan İlişkilerinin Dünü, Bugünü, Yarını** Harp Akademileri, Basımevi, İstanbul 1994
- HARP AKADEMİLERİ KOMUTANLIĞI** **Ege Denizi ve Ege Adaları**, Harp Akademileri Komutanlığı Yayınları, İstanbul, 1995
- İŞIKLAR Hakan Cem** **Ege ‘de Casus Belli**, Ankara, Ümit Yayıncılık 2005

- İKTİSAT KALKINMA VAKFI** **Avrupa Birliği Program ve Ajanslarına Aday Ülke Statüsü ile Türkiye'nin Katılımı**, Yayın No:164, Şubat, İstanbul, 2000
- İKİEL Cercis** **Jeopolitik Bir Olgu, Türkiye AB Üyeliğine Adaylığı veya Olası Bir Avrupa Türkiye Birliği** S.A Üniversitesi Atatürk İlke ve İnkılap Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi, 2004
- KARA KUVVETLER KOMUTANLIğI** **Türk-Yunan Askeri Sorunları ve Nato**, Güney Doğu, Anadolu Müttelik Kara Kuvvetleri Komutanlığı, İzmir 1995
- KABAALİOğLU A.Haluk** *“Ege Kıta Sahaneliği Uyuşmazlığında ortaya çıkan Hukuki sorunlar ve Lahey 'de sunulan Yunan Görüşmeleri”* , **Danıştay Dergisi**
- KARLUK Rıdvan –TUNUS Özgür** **Avrupa Birliği Kapısında Türkiye**, Ankara , Turhan Kitabevi, 2002
- KARLUK Rıdvan** *“Genişleyen Avrupa ve Türkiye”* , **Türkiye Sorunlarına ve Çözüm Konferansı**, Ankara 1997
- KARLUK Rıdvan** **Avrupa Birliği ve Türkiye**, İstanbul, Beta Yayınları, 2002
- KOCAOğLU Mehmet** **Uluslararası İlişkiler**, Ankara, Kara Harp Okulu, Basımevi, 1993

- MERAY Seha** **Lozan Barış Konferansı Tutanakları ve Belgeler**, İstanbul Yapı Kredi Yayınları, 1993
- MANİSALI Erol** **Türkiye'nin Adaylığı ve Avrupa Birliğinin Genişleme Sürecinde Türkiye'nin Yeri, Avrupa ile Geçmişte ve Gelecekte Bütünleşme** TCMB, Ankara, 2000
- ODMAN M. Tevfik** *"Türk-Yunan açmaz , Ege Denizi Karasuları Genişliği Sorunu"*, **Silahlı Kuvvetler Dergisi**, 1995
- OĞUZOĞLU Tarık** **Yunanistan'a Karşı İdeal strateji Nasıl Olmalı ? AB Odaklı Bir Yaklaşım**, Bilkent Üniversitesi
- ORAN Baskın** **Türk Dış Politikası**, İletişim Yayınları, 2002
- ÖZMAN Aydoğan** **Lozan Anlaşmalarında Ege Adalarının Hukuki Statüsü**
- ÖZMAN Aydoğan** *"Deniz Hukukunda Yeni Gelişmeler"*, **Ege'de Deniz Sorunları Semineri** AÜSBF Yay. 1986
- ÖZÜARMAN Tülay** *"Ege 'de Karasuları ve Kıta Sahaneliği Sorun ,"* **Düşünceler Dergisi**, 1988
- ÖZTÜRK Osman Metin** *"Türkiye'nin Ege Karasuları Üzerine,"* Ankara, **Silahlı Kuvvetler Dergisi**, Genelkurmay Başkanlığı Yayınları, 1995
- ÖZKAN İ. Reşat** **Dış Kapının Mandalı, Dış Politika**, İstanbul Çınar Yayınları, 1996

PARLA Reha

Belgelerle Türk Cumhuriyetinin Uluslar arası Temelleri,Lozan, Montro, Türkiye'nin Komşularıyla İmzaladıkları Belgeler, NATO, AİT, Avrupa Konseyi, Kıbrıs Adaları , Ege, Sevr Tehlikesi, Kıbrıs 1987

PAZARCI Hüseyin

“Ege Adalarının Hukuksal Statüsü,” AÜSBF Dergisi C-43, sayı 3-4

PAZARCI Hüseyin

“Ege Deniz Sorunlarında Türk ve Yunan Görüşleri , “Hukuki Açıdan”, Egede Deniz Sorunları Semineri AÜSBF Yayınları, Ankara 1986

PAZARCI Hüseyin

Doğu Ege Adalarının Askerden Arındırılmış Statüsü, Ankara, Turhan Kitapevi, 1992

PAZARCI Hüseyin

Uluslararası Hukuk Dersleri II. Kitap, Ankara, Turhan Kitapevi, 1998

PAZARCI Hüseyin

“Ege Denizindeki Bazı Adacık ve Kayalıkların Statüsü Hakkında Türk-Yunan Uyuşmazlığı,”

(çeviren Doç Dr. Mahmut Göçer)

Kocaeli, Kocaeli Üniversitesi Hukuk

Fakültesi

Dergisi, 1998-1999

RECUE Cij

Uluslararası Adalet Divanının İngiltere ve İzlanda Arasındaki Balıkçılık Davası Kararı

SEZGİNER Murat

“Avrupa Birliği Üyelik Süreci ve Türk Milli Siyasetinde Çöküşe Doğru” , Hisar Gazetesi, 2005

- ŞİMŞİR Bilal** **Milliyet Tarihi**, İstanbul, Sıralar Matb., 1973
- ŞİMŞİR Bilal** **Ege Sorunları Dökümanları** , TTK Yayınları , Ankara, 1982
- ŞEKERCİ Erkan Şen** **Siyasal Boyutlarıyla Türk-Yunan İlişkileri** Hacettepe Üniversitesi, Ankara, 1994
- TO VİMA, Viron Thedoru Pulus** **Önümüzdeki Dönemde Kıbrıs için atılacak Olan adımlar**
- TÜRK Hikmet Sami** *“Avrupa Birliği Süreci ve Türk-Yunan ilişkileri Yeni Türkiye Dergisi”*, 2000
- TOLUNER Sevim** **Limni Adasının Hukuki Statüsü ve Montreux Boğazlar Konversiyonu Türkiye'nin Bazı Dış Politika Sorunları** , İstanbul, Beta Yayınları, 2000
- TOLUNER Sevim** **AET.nin Gümrük Sınırları ve Ege Sorunu Milletlerarası Hukuk bakımından Türkiye'nin Bazı Dış Politika Sorunları**, İstanbul, Beta Yayınları, 2000
- TOLUNER Sevim** **Limni Adasının Hukuki Statüsü ve Montreux boğazlar Konvansiyonu, Türkiye'nin Bazı Dış Politika Sorunları** İstanbul , Beta Yayınları, 2000
- TOLUNER Sevim** **Milletlerarası Hukuk Dersler Devletin Yetkileri Yer ve Kişiler Bakımından Çevresi ve Niteliği**, İstanbul, Beta Yayınları, 1996

- TORUMTAY Necip** **Değişen Stratejiler, Değişen Türkiye,** İstanbul Milliyet Yayınları, 1996
- UÇAROL Rifat** **Siyasi Tarih (1987/1994)** İstanbul, Filiz Kitapevi
- UZUNÇARŞILI Ömer Hakkı** Osmanlı Tarihi, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları 1982
- UYSAL Mehmet** **Aldatma ile Örtülen Yunan Yayılması,** İstanbul, Harp Akademileri Komutanlığı, 1996
- USLUER Yılmaz** **“Ege denizinde Türk-Yunan Sorunları” M 5**
Savunma ve Silah Sistemleri Dergisi 1985
- YAMANER Şerafettin** **Sevr ve Lozan,** Harp Akademileri Komutanlığı, İstanbul, 1999
- YOLGA Namık** **Ege de Başlıca Deniz Sorunları,** Ege ‘de Deniz Sorunları Semineri,